

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORCID : - - -

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : / /

Tezin Savunma Tarihi : / /

Tez Danışmanı :

ORCID : - - -

Trabzon

ÖNSÖZ

“ Ortahisar Geleneksel Yerleşim Dokusunun “İnsan Ölçeği” Bağlamında İncelenmesi” adlı bu çalışma KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleşebilmesinde ve sonlanmasında en büyük katkıyı sağlayan, tecrübesi ve bilgisiyle çalışma sürecinde beni sürekli zenginleştiren, karşılaştığım zorluklar ile mücadele etmem için güler yüzü ve sabrı ile beni motive eden kıymetli danışmanım Prof. Dr. Dilek BEYAZLI’ ya, verdiği emek, gösterdiği anlayış ve ilgi için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sözlü tarih çalışması kapsamında gerçekleştirdiğim alan ziyaretinde beni güler yüzüyle karşılayan Mimar Uğur DEĞERMENCİ’ ye, Ortahisar’ın ruhunu hala yüreğinde sızı gözlerinde nem ile yaşayan ve değerli sohbetiyle benimde hayalimde canlandırarak yaşamama katkı sağlayan Mimar Bekir GERÇEK’e; çok teşekkür ederim.

Beni her zaman motive eden can dostlarım Eda KORTİKOĞLU’na, Güneş Han SALİHOĞLU’na ve Arzu DEMİRCİ’ye verdikleri manevi destek için çok teşekkür ederim.

Çalışma hayatımdaki yeri çok ayrı olan tecrübeleriyle zenginleştiğim bugün aramızda olmayan rahmetli hocam Prof.Dr.Ersan BOCUTOĞLU’na çok teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca beni yalnız bırakmayan kızlarım Lamia, Rabia ve Zişan ERDOĞAN ve eşim Sedat ERDOĞAN’a ve son olarak tüm hayatım boyunca benden hiçbir şeyi esirgemeyen, bana her zaman değer veren canım babam Muhammet ATALAY ve annem Aysel ATALAY’a üzerimdeki emekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Handan ERDOĞAN
2022

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Ortahisar Geleneksel Yerleşim Dokusunun “İnsan Ölçeği” Bağlamında İncelenmesi” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. Dilek BEYAZLI’ nın sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinden ve kaynakçada eksiksiz gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.18.08.2022

Handan ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ.....	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XIV
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş: Kentsel Mekân Kalitesine İlişkin Yaklaşımlar.....	1
1.2. Kentsel Mekân Kavramı.....	6
1.3. Kentsel Mekânın Niteliği İçin Tasarım Elemanları.....	11
1.3.1. Kentsel Form/Biçim	12
1.3.1.1. Kentsel Yapı	13
1.3.1.2. Kentsel Doku.....	14
1.3.1.3 Yoğunluk ve Çeşitlilik.....	17
1.3.2. Ölçek	19
1.4. İnsan Ölçeği Kavramı.....	20
1.5. Kentsel Mekânda İnsan Ölçeği Tartışmaları.....	24
1.6. İnsan Ölçeğine İlişkin Kentsel Mekân Analizleri.....	43
1.6.1. Kevin Lynch'in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi.....	43
1.6.2. Yoshinobu Ashihara Kentsel Mekân Analiz Yöntemleri.....	44

1.6.3.	William Whyte'in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi.....	46
1.6.4.	Cristopher Alexander Kentsel Mekân Analiz Yöntemi	46
1.6.5.	Stipo: Kentsel Mekânda Analiz Yöntemi.....	48
1.6.6.	Mehaffy ve Meslektaşlarının Kentsel Desende İnsan Ölçeği Detayı.....	49
1.6.7.	Krier'in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi	49
1.6.8.	Gehl'in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi.....	50
1.6.9.	Ewing vd. Kentsel Mekân Analiz Yöntemi.....	57
1.6.10.	PPS-Public Project Space Analiz Yöntemi	59
2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR	61
2.1.	Çalışmanın Kapsamı.....	61
2.2.	Çalışma Alanı: Örnek Alanın Belirlenmesi.....	64
2.3.	Çalışmanın Yöntemi: Kentsel Mekânlarda İnsan Odaklı Analiz Yöntemleri.....	69
2.4.	Çalışmanın Aşamaları.....	70
3.	BULGULAR VE İRDELEMELER.....	73
3.1.	Bağlam Odaklı Değerlendirme.....	73
3.1.1.	Yer	77
3.1.2.	Bina-Cephe- Arayüz.....	78
3.1.3.	Fiziksel Konfor.....	79
3.2.	İnsan Ölçeğinin Mekânsal Bağlamda Değerlendirilmesi.....	80
3.2.1.	Meydan Konfor Bileşenleri Bağlamında İnsan Ölçeği	80
3.2.2.	Sokak-Kapalılık Bileşenleri Bağlamında İnsan Ölçeği.....	84
3.2.3.	Sokak-Güvenlik Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği.....	89
3.2.4.	Sokak-Çeşitlilik Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği	90
3.2.5.	Avlu-Sınır Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği	93
3.2.6.	Avlu-Geçiş Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği.....	95
3.2.7.	Bina Kütle Bağlamında İnsan Ölçeği.....	97

3.2.8.	Bina-Cephe Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği	100
3.2.9.	Bina-Detay Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği.....	101
4.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	114
5.	KAYNAKLAR	116
6.	EKLER.....	123

ÖZGEÇMİŞ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

ORTAHİSAR GELENEKSEL YERLEŞİM DOKUSUNUN “İNSAN ÖLÇEĞİ” BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Handan ERDOĞAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Dilek BEYAZLI
2022, 130 Sayfa, 7 Sayfa Ek

İnsanların kendilerine yaşama alanları oluşturmaya başladığı ilk zamanlarda her şey doğanın hızına göre şekillenirken, günlük hayat da güneşin doğuşuyla başlayıp, batışıyla son buluyordu. Kenti tasarlamak için yazılı kuralların olmadığı zamanlarda, kent insanın sosyal yaşamıyla zenginleşerek geliyordu. 1900’lü yıllarda sanayi devrimi sosyal yaşamı değiştirecek önemli bir aktör olarak karşımıza çıkar. Kentler hızlı bir değişim sürecinin içine girerken artık kentsel yaşamda otomobiller de yerlerini alırlar. Değişen yaşam koşulları beraberinde farklı kent planlama pratiklerini de getirir. Bu çalışmanın temel amacı mekân üretim sürecinde “insan ölçeği” ni yakalamak üzerine kurgulanan tasarım ilkelerini geleneksel bir doku üzerinden analiz etmek; kurulan/kurulmayan ilişkinin somut ölçütler ve kriterler bağlamında değerlendirmektir. Bu bağlamda Trabzon kentinde yer alan, Ortahisar Mahallesi içerisinde geleneksel kentsel doku yoğunluğunu muhafaza eden, kentsel sit alanındaki bir sokak çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Kavramsal çerçeve içerisinde geliştirilen, “insan ölçeği” boyutunu sağlayan kentsel tasarım niteliklerinin ölçülmesine yönelik analizler yapılarak bağlamsal boyutta yapılan görüşme ve birincil kaynak taraması bulguları ile birlikte değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda kentsel mekânın insan ölçeği niteliğine bağlı öneriler mekân düzenleme/şehircilik çalışmalarına altlık olabilecek şekilde önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Ölçeği, Kentsel Mekân, Kentsel Mekân Kalitesi

Master Thesis

SUMMARY

“HUMAN SCALE” OF ORTAHİSAR TRADITIONAL SETTLEMENT TEXTURE EXAMINATION IN CONTEXT

Handan ERDOĞAN

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
City and Region Planning Graduate Program
Supervisor: Prof. Dr. Dilek BEYAZLI

In the early days when people started to create living spaces for themselves, everything was shaped according to the speed of nature, and daily life began with the sunrise and ended with its sunset. When there were no written rules for designing the city, the city was developing by enriching with the social life of the people. In the 1900s, the industrial revolution emerged as an important actor that would change social life. While cities are going through a rapid change process, cars now take their place in urban life. Changing living conditions bring along different urban planning practices. The main purpose of this study is to analyze the design principles, which are based on capturing the "human scale" in the space production process, through a traditional texture; to evaluate the established/not established relationship in the context of concrete criteria and criteria. In this context, a street in the urban protected area, which preserves the traditional urban texture density in Ortahisar District in the city of Trabzon, has been determined as a study area. Analyses were made to measure the urban design qualities that were developed within the conceptual framework and that provide the "human scale" dimension, and were evaluated together with the findings of the interview and primary source review in the contextual dimension. As a result of the study, suggestions based on the human scale nature of the urban space were proposed as a basis for space arrangement / urbanism studies.

Key Words: Human Scale, Urban Space, Urban Space Quality

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.Makrodan mikroya kentsel tasarım elemanları	12
Şekil 2.İnce taneli ve kaba taneli sokak deseni	15
Şekil 3.Yüksek yerleşim yoğunluğu; Fotoğrafi çeken: Andy Yeung,	18
Şekil 4.Düşük yerleşim yoğunluğu.	18
Şekil 5.Farklı yerleşim yoğunluğu ve kütle ilişkisi	20
Şekil 6.Aziz Petrus Bazilikasına ait Aedicule,	22
Şekil 7.Londra Russel Meydanı üzerinde uçan uçak.	22
Şekil 8.E.Hall (1960), iki yönlü bir yaya yolunun nispeten genişliği,	27
Şekil 9.Ashihara iç mekân-dış mekân sorgusu.	28
Şekil 10. Ashihara Japon-Batılı konut karşılaştırması.	29
Şekil 11.Zemin kat ve kamusal alan ilişkisi	31
Şekil 12. Coolsingel Rotterdam, kaide stratejisinden önce ve sonra	32
Şekil 13.Amsterdam şehir merkezindeki Bay Visserplein meydanı	32
Şekil 14. Mehaffy ve meslektaşlarına göre kentsel desen-insan ölçeği ilişkisi.	33
Şekil 15.Petersburg Hermitage Binası	34
Şekil 16.İnsan ölçeğini yansıtan detay	35
Şekil 17.Dış mekân kalitesi ile dış mekân etkinlikleri arasındaki ilişki	38
Şekil 18.Borneo'daki Entreporthaven adası, Amsterdam, 2000	41
Şekil 19.Borneo Sporenburg Master Planı konut cepheleri	41
Şekil 20.Paris için Moreno'nun fikirleri, Çizen: Michael.	42
Şekil 21. Kevin Lynch analiz	44
Şekil 22.Farklı bina kesitlerinin kentsel mekân ile ilişkisi.	50
Şekil 23.Etkili Görüş Mesafeleri	51
Şekil 24.Sosyal görüş mesafesi	51
Şekil 25.Duyular ve yüksek yapılar.	52
Şekil 26.Otopark ve aktivite kalıpları.	54
Şekil 27.Jan Gehl D/H model	54
Şekil 28.Görme ve duyma temaslarını teşvik etmek ya da engellemek.	55

Şekil 29.Göz hizasında kent, zemin kat tasarımı.....	56
Şekil 30. Herhangi bir yerin değerlendirilmesine yardımcı olacak yer şeması.....	59
Şekil 31.Çalışma alanı konumu	66
Şekil 32.Trabzon I ve II nolu sit alanları analizleri	68
Şekil 33.Trabzon Ortahisar koruma amaçlı imar planı analizleri-plan kararları.....	69
Şekil 34. Saray Atik Camii sokakta oynayan çocuklar	75
Şekil 35.Parsel örüntü deseni	77
Şekil 36.Yol dokusundan örnekler	80
Şekil 37. Meydan kapalılık oranı hesaplanan noktalar.....	81
Şekil 38. Meydan alanına farklı bakışlar.....	82
Şekil 39.Sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılan yapının avlusu	83
Şekil 40.Meydan alanı ve bağlantılı sokaklarında duran trafik.....	83
Şekil 41.Saray Atik sokak	84
Şekil 42.Çifte Hamam sokak	85
Şekil 43.Saray Atik sokak üzerinden Mimar Sinan caddesine çıkış	85
Şekil 44.Saray Atik Camii sokaktan meydan alanına gidiş.....	86
Şekil 45.Subaşı Çıkmazından meydan alanına gidiş.....	86
Şekil 46.Sokak-yapı giriş ilişkisi	87
Şekil 47.Sokak-güneşlenme.....	88
Şekil 48.Saray Atik Camii sokak üzerinde yer alan güvenlik kameraları.....	89
Şekil 49.Saray Atik sokak	89
Şekil 50.Sokak-çeşitlilik.....	91
Şekil 51.114/30 ve 114/36 nolu parsellerde yer alan ticari işleve sahip yapılar	92
Şekil 52.Saray Atik sokaktan cephe alan ticari amaçlı yapılara ait konum ve görünüşler..	93
Şekil 53.Doğal sınır bileşenleri	94
Şekil 54.Opak sınır bileşenleri	95
Şekil 55.Geçirgen sınır bileşenleri.....	95
Şekil 56.Saray Atik Sokak üzerinde avlu düzenini muhafaza eden konut örnekleri.....	96
Şekil 57.Sokaktan doğrudan giriş alan konut tiplerine örnekler	97
Şekil 58.Kale duvarı yapılaşma ilişkisi	98
Şekil 59.Yeni dönem yapı cephe biçimlenmesi	99
Şekil 60.Çalışma alanında yapı kütlelerinin bir araya gelişleri.....	100

Şekil 61.Çeşitli cephe nitelikleri.....	101
Şekil 62.Alanda yer alan pencere ve çeşitli süsleme-detay bileşenleri	102
Şekil 63.Alandaki sokaklar ile ilişkili kapılar	103
Şekil 64. Alanda insan ölçeğini sağlayan tasarım kriterleri	104
Şekil 65. İnsan ölçeğinin ölçülmesi.....	108

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Atina Tüzüğü, Yeni Şehircilik Tüzüğü ve Yeni Kentsel Gündem Karşılaştırma	5
Tablo 2. Mekân Kavram-Tanım Çiftleri.....	7
Tablo 3. İnsan Ölçeği Kavramı Tarihsel Süreç	23
Tablo 4. Kamusal alandaki yaşam kalitesini ölçmek için geliştirilen araçlar	36
Tablo 5. Kentsel tasarım araştırmalarında yer alan kentsel mekân kriterleri	39
Tablo 6. Proje kapsamında ölçülebilir kabul edilen kentsel tasarım nitelikleri.....	39
Tablo 7. İnsan ölçeğini sağlayan/sağlamayan tasarım kriterleri.....	40
Tablo 8. Ashihara, kentsel mekânda insan ölçeği	45
Tablo 9. Kentsel mekânda insan ölçeği sağlayan desenler.....	47
Tablo 10. Üç katmanda insan ölçeğini sağlayan kriterler.	48
Tablo 11. İnsan ölçeği puanlama tablosu	58
Tablo 12. PPS yer şeması, "Bir yeri neler başarılı kılar?"	60
Tablo 13. Kentsel alanda algılanan insan ölçeği.	62
Tablo 14. Literatür taramasında elde edilen ölçütler	70
Tablo 15. İnsan ölçeğinin mekânsal bağlamda analiz bileşenleri	71
Tablo 16. Trabzon mahalle isimleri.....	73

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	: Birleşmiş Milletler
CIAM	: Congrès Internationaux d'Architecture Moderne
IMCL	: International Making Cities Livable
PPS	: Project Public Space
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNCHS (HABITAT)	: United Nations Centre for Human Settlement

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş: Kentsel Mekân Kalitesine İlişkin Yaklaşımlar

“Önce yaşam, sonra mekânlar, sonra binalar. Bunun tersi asla işe yaramaz.”

Jan GEHL

Chaplin'in "Modern Zamanlar" (1936) filmi, 20. Yüzyılda Endüstri Devrimiyle birlikte insan hayatının nasıl farklılaştığını anlatan çarpıcı bir görüntüyle başlar. Filmin ilk sahnesinde modern görünümlü bir saatin üzerinde "Modern Zamanlar: Bir endüstri, bireysel girişim öyküsü – İnsanlık mutluluk yolunda koşuyor" yazısı belirir. Endüstri devrimiyle birlikte hızla değişen yaşam koşulları insanları akınlar halinde kentsel alanlara gitmeye mecbur bırakır. Artık insan doğanın zamanına göre değil modernin saatine göre yaşamak zorundadır. Kentlerde oluşan kontrol edilemez nüfus artışı beraberinde hızlı kentleşmeyi de getirir. Endüstri devrimi kentlerde kalabalıkların artmasına neden olduğu kadar yeni keşifler ile birlikte farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına da neden olur. Artık insan bir yerden farklı bir yere gitmek istediğinde yürümek zorunda değildir zira otomobil günlük yaşamda yerini almıştır. Otomobilin günlük hayata girmesi ile kentsel hücreleri birbirine bağlayan baskın otoyollar kentsel planın bir parçası haline gelmiştir.

Birçok yeni uzmanlık alanının ortaya çıkmasına neden olan sanayi devrimiyle birlikte kentsel üretim süreçlerinin aktörleri mimarlar, plancılar, mühendisler, peyzaj mimarları hızlı kentsel planlama süreçlerinde binalara ve otoyollara odaklanırken binalar arasında kalan boşlukları/mekânı, insan ölçeğini ve toplumsal yaşamı göz ardı ettiler.

1922'de Le Corbusier, Paris'in ve diğer Avrupa şehirlerinin yeniden inşası için radikal bir proje fikri ile önerilen ütöpik plana göre, çağdaş bir şehir otomobiller için inşa edilmiş geniş caddeler, sokaklardan uzakta inşa edilen süper bloklar, sadece yayalar için ayrılmış büyük ve baskın karakterli açık alanlardan oluşmalıydı. Le Corbusier'in plan önerisi Paris'te düzenlenen Societe du Salon D'automne sergisinde sergilendiğinde büyük bir sansasyona sebep olmuştur. Le Corbusier, sergiden kısa bir zaman sonra bir otomobil firması olan Voisin ile gerçekleştirdiği ortak çalışma sonrasında, Paris'in merkezinin çok büyük bir kısmının yıkılmasını ve daha sonra "Radiant City" olarak adlandırdığı kentsel modelin üretilmesini

önermiştir. Radiant City planı hiçbir zaman uygulanmamıştır. 1933 yılına gelindiğinde Le Corbusier ve meslektaşları birlikte benimsedikleri tasarım ilkelerini ilan etmek üzere bir manifesto hazırlayarak yayınlamışlardır. “Atina Tüzüğü” olarak adlandırılan manifestoları, gelecekteki kentsel gelişim için son derece etkili olmuştur (Mehaffy M. , 2022).

Le Corbusier ve meslektaşlarına göre mahalleler işlev alanlarına ayrılmalıdır. Ayrıca ana boşluklar araçlara verilecek şekilde tasarlanmalı, kentsel alanlar sokaklardan çok uzakta, seyrek yeşil alanların arasında yer alan mimari tarafından belli belirsiz bir şekilde çerçevelenmelidir. Yerel özellikleri yansıtan mimari çevre yeni tekniklerle mekanik olarak üretilmiş mimari çevre ile değiştirilmelidir (Mehaffy M. , 2022).

Rudofsky, “Streets for People: A Primer for Americans” adlı çalışmasında şehir manzarasını tanımlarken sokağın; etrafında yer alan binaların bağlamından yoksun var olabilen bir yer olmadığını, ister bir Afrika kasabasında hermetik evlerle ister Venedik te mermer saraylarla kuşatılmış olsun, önemli olanın sınırlarının sürekliliği ve ritmi olduğunu bu bağlamda gökdelenler ve boş alanların şehir yapamayacağını iddia etmiştir (URL-1, 2021).

Çağdaş Rudofsky’nin Le Corbusier’in önerisinin ileride yaratacağı kentsel sorunları önceden işaret ettiği düşünülebilir. Tarihsel süreç içerisinde kentleri tehdit eden birçok sorun olmuştur. Savaşlar da bu tehditler arasındadır. Özellikle savaş sonrası kurulan uluslararası kuruluşlar, dünyanın savaş sırasında aldığı pek çok yarayı hafifletmeyi, savaşlara başlamadan engel olmayı, insanların sahip oldukları hakları korumayı ve savunmayı hedeflemişlerdir.

1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler (BM) halen 193 üye devletten oluşan uluslararası bir kuruluştur. BM’ in görevi ve yaptığı çalışmalar BM Kuruluş Şartı’nda tanımlanmıştır. BM uluslararası yapısı sebebiyle 21. Yüzyılda insanlığın tamamını ilgilendiren birçok farklı konuda harekete geçebilmektedir (URL-2, 2020). BM yeryüzünde barışı ve güvenliği sağlamak konusundaki görevini yerine getirmekte çok az etkili olmasına rağmen, 1960’lı yıllardan beri insan yerleşmelerine ait sorunlara yönelik yaptığı girişimlerle çözüm politikaların oluşturulmasında yüksek başarı göstermiştir (Keleş, 2017).

BM konferanslarında ele alınan tüm sorunların tanımlanmasında “insan hakları” referans alınmaktadır. BM konferanslarından sonra iki ayrı metin yayınlanmaktadır. Bunlardan ilki konferansın ilgi alanını tanımlayan bildirge metni, ikincisi ise bildirge

metninde tanımlanan hedeflere nasıl ulaşılabileceğini planlayan eylem programını içeren metindir (Tekeli, 1995).

BM tarafından Stockholm’de 1972 yılında düzenlenen “Dünya İnsan Çevresi Konferansı”nda alınan ortak kararlar İnsan Yerleşmeleri (HABITAT) konferansının yapılması kararlaştırılmıştır (Keleş, 2017). BM-HABITAT vizyonunu “Kentleşen bir dünyada herkes için daha iyi bir yaşam kalitesi” olarak belirlemiştir (URL-3, 2020). İlk HABITAT konferansı 1976 yılında Kanada’nın Vancouver kentinde gerçekleşmiştir. Yirmi yılda bir düzenlenen HABITAT konferanslarının ikincisi 1996 yılında Türkiye’nin ev sahipliğinde İstanbul kentinde, üçüncüsü ise Ekvator’un başkenti Kito’da düzenlenmiştir (URL-4, 2020).

Yerel, bölgesel ve ulusal planlar aşama sırası içerisinde yerleşim alanlarının denetlenebilmesi ve için düzenlenen HABİTAT I konferansında, yeni uluslararası ekonomik düzenin devletler üzerinde yaratacağı hak ve sorumluluklar bağlamında çözüm yolları tartışılmıştır (Karaman, 1998). HABİTAT I konferansının iki önemli temel çıktısı vardır. İlki barınma gereksinimlerinin dünyadaki hızlı kentleşme ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği ikinci ise bu alandaki çalışmaların ortak bir merkezden yürütülebilmesi için bir merkezin kurulması kararının alınmasıydı. Bu sebeple 1978 yılında Kenya’nın başkenti Nairobi’de “Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi (UNCHS-HABİTAT)” kurulmuştur (URL-4, 2020). UNCHS-HABİTAT insan yerleşim alanlarının mevcut sorunlarını değerlendirerek bu sorunların çözümü için uluslararası bağlantıları kurarak çalışmalar yapmaktadır. UNCHS-HABİTAT aynı zamanda hükümetlerin sorun alanlarıyla ilgili yasaları çıkartmasını sağlayacak gündemleri oluşturmaktadır (Arlı, 2010).

1976 yılında Kanada Vancouver ’de gerçekleşen HABİTAT I konferansı sonrası yaşanan gelişmeler ise yerleşim sorunlarına sadece devlet ekseninde çözüm aramanın yetersizliğini ortaya koymuştur (Erduran, 2014). Vancouver konferansı kamunun geliştireceği uygun müdahale yöntemlerinin yerleşim yeri sorunlarının çözebileceğine ve küresel ekonomik düzenin de bu konuda yeterli finansmanı sağlayabileceğine inanılan iyimser bir atmosferin hâkim olduğu döneme rastlamıştır. Ancak 1980’li yıllarda birçok ülkenin ekonomisini olumsuz etkileyen ve konut olanaklarının kısıtlanmasına neden olan ekonomik kriz aynı zaman da yeni kentli yoksulların oluşmasına neden olmuştur. Büyük kentlerde yerleşim yeri standartlarının düşmesi kentlilerin yaşam kalitesini de etkilemiştir (Erson, 1995).

Kentsel sorunlara yönelik üst düzey ülke yönetimleri tarafından gerçekleştirilen uluslararası konferanslara ek olarak sivil toplum kuruluşları tarafından da kentsel alanların sorunlarına çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilen uzun soluklu konferanslar yapılmıştır.

1985 yılında Viyanalı bir tip sosyoloğu olan Henry Lennard ve eşi İngilizli Mimar ve şehir bilimcisi Suzanne Crowhurst Lennard tarafından başlatılan “International Making Cities Livable” (IMCL-Uluslararası Şehirleri Daha Yaşanabilir Hale Getirme) konferansları bu konferanslar arasından en önemli sürekli konferans serisidir. IMCL, odaklandığı konular ve uluslararası bir odağa sahip olması nedeniyle, “Yeni Şehircilik Tüzüğü” tamamlayıcı niteliktedir (Mehaffy M. , 2022).

19. yüzyılın sonlarında modernizmin etkisi ile banliyöleşme sonucu oluşan çöküntü alanlarının kente tekrar kazandırılabilmesi için birçok kent tasarımcısı, planıcı, mühendis, mimar ve yatırımcının bir araya gelmesiyle “yeni şehircilik akımı” ortaya çıkmıştır. Yeni şehirciliğin temel ilkeleri “Yeni Şehircilik Şartı” nda belirtilmiştir (URL-5, 2022).

Habitat I’ den 20 yıl sonra Habitat II konferansı Haziran 1996’da İstanbul’da gerçekleşmiştir. Habitat II 1994 yılında Kahire’de düzenlenen dünya nüfusunu istikrara kavuşturmayı öncelik haline getiren “Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı” nın sonuçları üzerine inşa edilmiştir. Habitat II zirvesi tüm ulusları ilgilendiren iki temel konuyu ele almıştır. Bunlardan ilki “herkes için yeterli konut” ikincisi ise “değişen dünyada yaşanabilir insan yerleşimleri” konusudur (URL-6, 2022).

Son yıllarda mimarlar ve birçok planıcı kent planlama konusunda özellikle “Atina Tüzüğü”nde tanımlanan modelin dışında kentsel reformun gerekliliğine inanmaya başlamıştır. Bu sebeple yayınladıkları “Yeni Şehircilik Bildirgesi” ile “Atina Bildirgesi” nde yayınlanan ilkelerin tersine çevirerek küresel reform hareketine katkı sağlamışlardır (Mehaffy M. , 2022).

2016 yılında bazı yeni şehircilik akımı savunucularının da katıldığı, HABİTAT-III konferansı sonunda “Yeni Kentsel Gündem” olarak adlandırılan sonuç belgesi, “Yeni Şehircilik Şartı” ile paraleldir ve her iki belge de Atina Şartı’nda tanımlanan ilkelerin tersine çevrilmiş halidir. Bu durum, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından “kentleri iyi yapan şey” de “paradigma kayması” olarak tanımlanmıştır (Mehaffy M. , 2022).

Yeni Kentsel Gündem ve Yeni Şehircilik Bildirgesi'nin benzeşen altı noktası, aynı zamanda Atina Tüzüğü ile açıkça çelişmektedir. Tablo 1.'de bu üç belgenin benzeşen ve farklılaşan noktaları özetlenmiştir.

Tablo 1. Atina Tüzüğü, Yeni Şehircilik Tüzüğü ve Yeni Kentsel Gündem Karşılaştırma (Mehaffy M. , 2022).

Başlık	Atina Tüzüğü (1933)	Yeni Şehircilik Tüzüğü (1996)	Yeni Kentsel Gündem (2016)
1.Kentsel unsurların elemanları	İşlevleri ile ayrılan kullanım alanları mevcuttur.	Düzenleme biçime odaklanırken karma kullanımlar teşvik edilir	Düzenleme biçime odaklanırken karma kullanımlar teşvik edilir
2.Sokakların tasarımı	Tüm sokaklar, işlevsel olarak araç hızına göre ayrılmıştır ve yayalar için yasaklanmıştır.	Kentsel sokaklar, yayaları karşılayan çok modlu ulaşım ve kamusal alan yerleridir.	Kentsel sokaklar, yayaları karşılayan çok modlu ulaşım ve kamusal alan yerleridir.
3.Binaların oryantasyonu	Ana yol kenarlarındaki binalar kaldırılmalı, yüksek yoğunluklu süper bloklar inşa edilmeli	Sokaklar ve diğer kamusal alanlarla uyumlu ve onları çevreleyen yapılar	Sokaklar ve diğer kamusal alanlarla uyumlu ve onları çevreleyen yapılar
4.Tarihi yapı ve desenlerin onarımı	Tarihi yapıların çoğu yıkılırken, yalnızca birkaç temsili anıt korunmuştur; çoğu geleneksel kalıp "zamanımızın" olmadığı için reddedilir	Hem somut (binalar, anıtlar) hem de soyut miras korunur ve yeniden kullanılır, genellikle yeni teknolojiler ve yaklaşımlarla sentezlenir.	Hem somut (binalar, anıtlar) hem de soyut miras korunur ve yeniden kullanılır, genellikle yeni teknolojiler ve yaklaşımlarla sentezlenir.
5.Vatandaşlarla ilgili olarak uzmanların rolü	Şehir, yalnızca merkezileşmiş (ekonomik, politik, teknik) bir yaratımdır; vatandaşlar pasif yararlanıcılardır	Şehir, birçok farklı vatandaş ve kurumun yetkilendirilmesi yoluyla, çeşitli seviyelerdeki birçok aktör tarafından sosyal olarak üretilir.	Şehir, birçok farklı vatandaş ve kurumun yetkilendirilmesi yoluyla, çeşitli seviyelerdeki birçok aktör tarafından sosyal olarak üretilir.
6.Değişim uyumu	Şehir, sabit insan ihtiyaçlarını karşılamak için statik olarak tasarlanmış teknik olarak belirlenmiş bir yapıdır.	Şehir, tasarımı sürekli olarak uyarlanabilir olan dinamik, evrimsel, kısmen kendi kendini organize eden bir sistemdir.	Şehir, tasarımı sürekli olarak uyarlanabilir olan dinamik, evrimsel, kısmen kendi kendini organize eden bir sistemdir.

Bu paradigma kayması, kentsel mekana ve mekanın bileşenlerine bakışı açısını değiştirmiştir. Atina Tüzüğü'nde yer alan maddeler incelendiğinde kentin ve kentsel mekânın üretici aktörünün uzmanlar olduğu kabulü ile karşılaşırız. Pasif kullanıcı olarak kabul edilen insanın bir takım ihtiyaçlarını karşıladığı şehir nitelik olarak da statiktir. Yeni Şehircilik Tüzüğü ve Kentsel Gündem'e göre ise kent vatandaşlar ve uzmanlar tarafından üretilir ve yaşamla yeniden şekillenir. Bu sebeple kent dinamik bir yapıdır. Atina Tüzüğü'nde kentsel mekânlar motorlu araç hızına uyarlanmıştır ve sokak mekânında yayanın yeri yoktur. Yeni Şehircilik Tüzüğü ve Kentsel Gündem'e göre ise kentsel sokak yayalar da dikkate alınarak çok modlu olarak tasarlanmalıdır. Atina Tüzüğü ana yol etrafında yer alan yapıların temizlenerek tekil süper bloklara dönüştürülmesi gerektiğini ve tarihi yapıların ise günümüze ait olmadıkları için birkaç temsili anıt haricinde yıkılmaları gerektiğini savunmaktadır. Yeni şehircilik ve Kentsel Gündem ise sokaklar ve diğer kamusal alanların yapılar tarafından tanımlanması gerektiğini ve hem soyut hem de somut mirasın kentte yeni yaklaşımlarla sentezlenerek muhafaza edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Mehaffy M. , 2022).

1.2. Kentsel Mekân Kavramı

Mekân kavramı İngilizce' de "Space" sözcüğü ile ifade edilir. "Space" en genel anlamıyla dünyanın da içerisinde yer aldığı boşluğu belirtir, özel olarak kullanılan anlamında ise mimari ya da kentte ait mekânı tanımlar. "Space" kavramının dilimizdeki ifadesi " eski terim" olarak "mekân" sözcüğüdür. Türk Dil Kurumu tarafından üretilen "uzay" sözcüğü, "Space" kavramının birincil anlamı için kullanılmaktadır, kentsel tasarım ve mimarlık disiplinleri tarafından içselleştirilmemiştir (Ersoy vd., 2016).

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü' nde "boşun" sözcüğünün karşılığı "mekân" sözcüğü ile ifade edilmiştir (Hasol, 1995). Sözcüğün mimarlık çevreleri tarafından kullanımı yaygın değildir (Ersoy vd., 2016).

TDK sözlükte "mekân" sözcüğü "yer, bulunulan yer" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2021).

"En basit tanımıyla bir kişi veya bir grubun "yeri" dir. Mekân insanın, insan ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapı ve karakterine göre belirlenen bir boşundur. Bu durumda evren de bir

mekân olarak kabul edilebilirken en üst ölçeği ifade eder. Hiyerarşik bir dizi içerisinde kişisel mekândan egemenlik alanına, en küçük ölçekteki iç mekândan en büyük ölçekteki kent mekânına, hatta evrene kadar mekân kavramını çeşitli ölçeklerde sınıflandırmak mümkündür” (Gür, 1996). Mekân kavramı farklı bilimsel uzmanlık alanlarına göre çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır (Gür, 1996). (Tablo 2).

Tablo 2. Mekân Kavram-Tanım Çiftleri (Gür, 1996).

a	Nesnel Mekân	Mekân gerçeklik olarak vardır ve üç boyutu ile ölçülebilmektedir.
	Öznel Mekân	Mekân öznel olarak gerçekte var ya da yoktur, ölçülemeyen boyutlarıyla varsayılabılır ve duyularla kavranabilir.
b	İç Mekân	Kapalılık hissi oluşturan özel ve yarı özel mekân
	Dış Mekân	Açıklık hissi oluşturan kentsel ve toplumsal mekân
c	Doğal Mekân	Doğal olarak doğada var olan mekânsal özelliklere sahip alan
	Yapay Mekân	İnsan tarafından oluşturulmuş mekân
d	Demokratik Mekân	Parça ve bütün ahenginin organik süreç içerisinde olduğu, yumuşak/eğrisel/doğal oluşumların olduğu mekân
	Antidemokratik Mekân	Katı hiyerarşik merkezi yönetim yapısının yansıtıldığı, dik açılı sert yüzeylerin olduğu mekân
e	Geleneksel Mekân	Siyasal ve sosyal yaşamdan kaynaklı geleneksel kültürün mekân örgütlenişinde hissedildiği mekân
	Çağdaş Mekân	Oluşumunda çağdaş sanat akımlarının varlığı hissedilen mekân
f	Temsili Mekân	Bilme ve Farkındalık süreçleriyle tanımlanan mekân
	Sensori-Motor Mekân	Duyular ile kavranan mekân
g	Matematiksel Mekân	Matematiksel olarak kavranan (ölçülerle) mekân
	Olgusal Mekân	Sabit bir ölçüsü olan, kullanıcıların farklı bilme ve farkındalık süreçleri nedeniyle farklı algılanan mekân
h	Sabit Mekân Hareketli Mekân	Mekâna ait öge, donatı ve bileşenlerin hareketli olup olmamasıyla nitelendirilen mekânlar
i	Dini Mekân Sivil Mekân vb.	

Mekân olgusu insanlık tarihinin başlangıcından itibaren varoluşa dair temel bir sorunsaldır. Geçtiğimiz yüzyılda mekân kavramı Kartezyen felsefe anlayışından faydalanılarak somut ifadelerle tanımlanmaya çalışılmış ve ciddi tartışmaların odağında olmuştur. Kartezyen felsefeyle aynı zaman dilimine rastlayan süreçte fenomenoloji kuramının gelişmesiyle birlikte, içinde “Oklid Geometrisi” kavrayışı barındıran “Kartezyen

Mekân” anlayışı terkedilmiştir. Fenomenolojik tanımlamayla birlikte mekân kavramına yüklenen çok boyutlu anlamlar kuramcılar tarafından farklı yöntemlerle irdelenmiştir. Geçmişte yaşayan toplumların mekân algısı, mekânın gündelik ve toplumsal hayatla ilişkisi, mekânın varoluşla temellendirilen tarihsel süreci kuramcıların ilgi odağı olmuştur (Ulubay & Feride , 2020).

Krier’e göre kentsel mekân binaların arasında kalan tüm boşluklardır. Bu boşluklar geometrik olarak çeşitli yüksekliklerle sınırlandırılmışlardır. Boşlukların kentsel mekân olarak algılanabilmesini sahip oldukları geometrik özelliklerinin ve estetik niteliklerinin “okunabilir” olması sağlar. Bununla birlikte Krier sayısız gözleminden edindiği bilgiye dayandırarak estetik algının kişiden kişiye, sahip olunan kültürel özellikler ve sosyo-politik durumlar gibi nedenlerle değişebileceğini bu sebeple de her estetik analizin başarısız olma riski taşıdığını ifade eder. Bu bağlamda kentsel mekânı estetik nitelikleri olmadan sahip olduğu geometrik özelliklerine göre sınıflandırır (Krier, 1979).

Krier, “Urban Space” ismini taşıyan kitabında tarihi kentleri referans alarak kentsel mekân okumalarını yapmıştır. Araştırmasında morfolojik ve tipolojik analiz yöntemini kullanan Krier kentsel mekânı “sokak” ve “meydan” olarak sınıflandırmıştır. “Meydan”, Krier’ e göre insanın kentsel mekânı kullanmak için keşfettiği ilk yoldur ve birden çok evin bir araya gelerek bir açık mekânı sınırlandırmasıyla oluşur. Bu şekilde sınırlanan açık mekânın kontrol edilebilirlik özelliğinin yanı sıra sembolik bir anlamı da vardır. Bu sebeple de sayısız kutsal mekânın (cami, agora, forum vb. gibi) inşası için model olmuştur. Binaların tanımlı bir merkezin etrafında, farklı yönlere dağıtılarak yerleştirilmesiyle oluşan “Sokak” ise rekreasyon işlevinin yanında geçiş mekanı da olduğu için “meydan” kentsel alanından ayrılır. “Urban Space” kitabında sokak ve meydan kentsel alanlarının birleşimlerini gösteren bir diagram yer almaktadır (Krier, 1979).

Heidegger’ a göre mekân matematiksel olarak tanımlanabilen fiziksel nitelikleriyle değil, insan deneyimleri bağlamında kavranan “yer” ile var olabilir (Sharr, 2013).

Norveçli mimar ve mimarlık teorisyeni Christian Norberg-Schulz, 20. yüzyılın sonlarındaki “mimari fenomenoloji” hareketinin önde gelen bir üyesiydi. Heidegger’in mekân kavramından temellenen Norberg-Schulz'un fenomenolojisi, ünlü mimarlar Walter Gropius, Mies van der Rohe ve ünlü tarihçi ve mimarlık eleştirmeni Sigfried Giedion ile yaptığı çalışmalarla şekillenmiştir (Milken, 2013).

Norberg-Schulz mimar olarak deneysel ve teorik çalışmalarına dayanan birikimi ile yazdığı “Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture” (1980) adlı kitabında mekânın yapılanmasına yönelik benzersiz yaklaşımları dört başlık altında gruplandırmıştır. Bunlar kitapta ; “kozmetik tarz”, “romantik tarz”, “klasik tarz” ve birden çok türü birleştiren “karmaşık tarz” olarak adlandırılmışlardır (Gladden, 2018).

Norberg-Schulz’a (1980) göre, kozmik tarzda mekânlar tasarımcılar tarafından bilinçli olarak “oluşturulmuş” değildir. Tasarımcılar zaten var olan “gizli bir düzeni” görünür kılarlar. Schulz kozmik tarzı tanımlarken eski Mısırda ki yapıları ve şehir düzenini örnek gösterir. Yapılar silindirler, piramitler ve dikdörtgenler gibi süsten arınmış basit formlar kullanılarak inşa edilir. Eski Mısır’ın kültürüne benzeyen kültürlerde mimari mekân yalnızca “kozmetik” verileri değil aynı zamanda ekonomik, politik ve sosyal olarak oluşturulmuş mutlak bir “önceden kurulmuş” düzeni de ortaya koyar. Kozmik mimaride, binalar nehirlerin kıvrımına veya tepelerin yamaçlarına uyacak şekilde inşa edilmez; daha ziyade, tüm doğa güzelliklerini yerle bir eder ve kendi mükemmel geometrik düzenlerini manzaraya empoze ederler. Kozmik mimari sahip olduğu soyutlukla mekânı insan ölçeğine yaklaştırmaktan ve öznelştirmekten kaçınır. Böyle bir mimari özgür ve demokratik bir ifadeyle var olmakla değil, totaliter olarak matematiksel zorunluluğun tezahürü ile ilgilenir (Gladden, 2018).

Norberg-Schulz (1980), romantik tarzı ortaçağ Orta Avrupa kasabaları ve Art Nouveau mimarisi örnekleriyle tanımlar. Romantik tarzda ki mekânlar katı bir geometrik forma sahip olmaktan ziyade topolojiyle ilişkili şekilde inşa edilir. Açıkça belirlenen geometrik formlara karşılık gelmeyen boşluklar sürekli fakat düzensiz ve asimetrik sınırlarla çevrelenmiştir. Romantik yapılar bilinçli olarak planlanmamış, canlı bir varlık gibi organik olarak büyümüş gibi görünmektedirler. Bu tür bir mimariye ait yapılar kendisini yerel peyzajın özelliklerine göre uyarlar. Romantik tarzda mekân dikkatli ve amaca yönelik tasarlandığından bile süslemelerindeki bolluk, çeşitlilik ve özgürlük sayesinde “mantıksız” görünür. Romantik yerler karmaşıklık ve çelişki ile şekillenen güçlü bir atmosfere sahiptirler; fantazi, gizem ve samimiyetle dolu görünebilirler (Gladden, 2018).

Norberg-Schulz (1980), Klasik tarzı tanımlarken Antik Yunan, Floransa’daki Rönesans binaları ve şehir merkezlerini örnek gösterir. Klasik tarzda her bir bina bilinçli olarak, mutlak bir mekânsal düzenin oluşturulmasına hizmet edecek şekilde, mantıksal ve geometrik bir düzende yapılandırılır. Yapılar yerel çevrenin sahip olduğu doğal güzelliklere uyan serbest

bir tarz ile topolojiye uygun dizilir. Mekânın klasik tarzda yapılandırılması, belirli bir “demokratik özgürlük” ortaya koyarken kendini bilinçli olarak “insan nitelikleri” ile ilişkilendirir. Norberg-Schulz'un açıkladığı gibi, "Klasik mimaride orijinal güçler 'insanlaştırılır' ve kendilerini kapsamlı, anlamlı bir dünyada bireysel katılımcılar olarak sunarlar"; bu nedenle bu tür mimari insanlara hem anlaşılır hem de anlık bir şekilde sunulur. Böylelikle klasik yerler, sakinleri için kolaylıkla “yuva” duygusu yaratır. “Görüntülenebilirlik” insanların belirli bir yerle hem kendilerini kolayca yönlendirebilmesini sağlarken hem de duygusal olarak kendilerini tanımlarına olanak tanır. Bu durum insanlar üzerinde “aidiyet” duygusu yaratır (Gladden, 2018).

Norberg-Schulz (1980), pratikte, insanlar tarafından inşa edilen bir bina veya şehrin genellikle yukarıda açıklanan üç tarzın bir karışımını kullandığını gözlemlemiştir. Birden fazla mimari tarzı sentezleyen yapı örnekleri olarak özellikle "Gotik katedrali ve Barok bahçe sarayı" nı örnek gösterir. Karmaşık tarz, üç saf tarzdan birinde bulunmayan herhangi bir içerik sunmaz; ancak sentetik yaklaşımı onu ayrı bir fenomen olarak ayırır. Farklı tarzların böylesine özgür sentezi, çağdaş metropolde mimarinin ve kentsel tasarımın temel bir özelliğidir (Gladden, 2018).

Norberg-Schulz (1978), genius loci kavramını şöyle tanımlamaktadır; geleneksel kentler büyüme baskısı altında maruz kaldıkları yıkımlar ve bağlamdan yoksun yeni bina tasarımları nedeniyle karakterlerini yitirmektedirler. Oysa yere ait kimlik, insana ait kimlik ile birinci derecede ilişkilidir. İnsan varlığı izole ortamlarda değil, çevresiyle kurduğu sürekli ve karşılıklı ilişki ile zenginleşir. Gerçekleşmiş bir şeyi ifade etmek için kullandığımız “yer almak” deyimini, “yer” kavramının varoluş bağlamında ki önemine dikkat çeker. Hayat, “yer” ’de yaşanır. “Yer” kavramı, antik dönemde “genius loci” kavramıyla ifade bulmuştur. Bu bağlamda, her “yer” ’in kendine ait bir karakteri ve ruhu vardır ve bir yer de yaşayabilmenin temel şartı yere ait ruh ile anlaşmaktır (Norberg-Schulz, 2001).

Rossi (1984), Norberg-Schulz ‘un Genius Loci tanımlamasıyla mekân üzerinde çeşitlenen tartışmaları, kentsel mekânın anlamı bağlamında sorgulamıştır. Kenti, kentte yaşayanların kolektif belleği olarak görür. Tüm yapıyı çevreyi “artifact” olarak adlandıran Rossi, “hafıza”, “kentin zamansallığı” ve “yer” kavramlarını tarihselci bir yaklaşımla

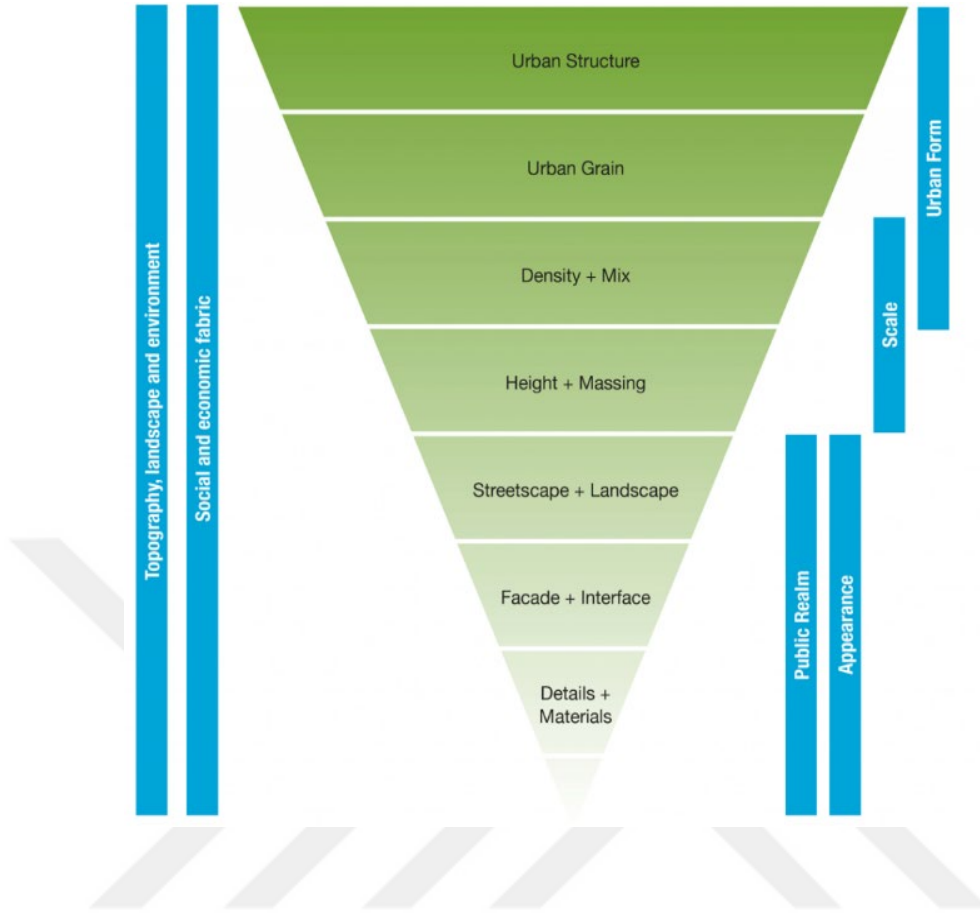
“locus” olarak adlandırdığı kent ile ilişkilendirmiştir. Locus’un gerçek anlamına ancak zamansal bir kavramıyla vakıf olunabileceğini savunmuştur (Ulubay & Önal, 2020).

Lefebvre (1991), toplumsal ilişkilerin ve iktisadi üretim tarzı arasındaki bağı kendi kentsel mekânlarını zaman bağlamı ile birlikte örgütlediğini ve yeniden ürettiğini anlatır. Kapitalist üretim tarzı önce var olan mekânsal alanları kullanır ve sahiplenir. Bu sahiplenmeye rağmen 20. Yüzyılla birlikte kendi amaçları için mekânları düzenler ve üretim süreciyle birlikte doğal mekânın yapısını bozar onu umarsızca altüst eder (Lefebvre, 2014).

Ching (2008) mekânı taş, tahta gibi maddesel bir gerçeklik olduğunu ve evrensel bir mekân tanımının olmadığını kabul eder. “Mekân içinde sadece hareket etmekle kalmayız... Biçimler görürüz, sesler duyarız, rüzgârın hafif esintisini ve güneşin sıcaklığını hissederiz, mekân içinde tomurcuklanan çiçeklerin güzel kokuları burnumuza gelir. Böylece mekân etki alanı içindeki bu öğelerin duyuşal ve estetik özelliklerini barındırır”. Mekân ile ansızın mekânın etki alanına giren nesnelere arasında görsel bir ilişki kurulur. Etki alanına farklı nesnelere dâhil olursa, tıpkı mekân ve nesne arasında kurulan ilişki gibi nesnelere arasında da çoklu ilişkiler kurulur. Mekân ise tüm bu ilişkiler ve ilişkileri algılayan insanlar tarafından şekillendirilir (Ching, 2008).

1.3. Kentsel Mekânın Niteliği İçin Tasarım Elemanları

Kentsel tasarım, makro ölçekten mikro ölçeğe kadar farklı ölçeklerdeki birbiri ile bağlantılı tasarım öğelerini kapsar. Bu unsurlar bazen kentsel bütünlük bazen de kentsel bir donatıdaki detaya kadar inen tasarım öğeleridir ve kentsel mekânın kalitesi ile yakından ilişkilidir (Cairns City Centre Master Plan Report, 2019).(Şekil 1).

Şekil 1.Makrodan mikroya kentsel tasarım elemanları (URL-7, 2021).

Lynch (1960) kentsel çevrenin analizi üzerine yaptığı araştırmasında kentsel karakteri kullanıcının perspektifinden elde ettiği bilgilerle çözümlenmeye çalışır. Karakter ve biçim yönünden okunabilir bir dokunun oluşabilmesi için özgünlükleri ve çeşitlilikleri barındıran mekânların varlığını gerekli koşul olarak sunar (Sakar & Ünlü, 2019).

Nitelikli kentsel çevreler yaratma konusunda büyük bir gücü ve etkisi olana kentsel tasarım öğeleri; kent formu, ölçek, kamusal alan, görünüş boyutlarıyla açıklanabilir.

1.3.1. Kentsel Form/Biçim

Topoğrafya, manzara ve çevre, sosyal ve ekonomik doku bağlamında kentsel yapı, kentsel doku ve yoğunluk-karışım bileşenleri ile açıklanabilen kentsel form/biçim kavramı (URL-7, 2021);bir kentin sahip olduğu fiziksel özellikleri tanımlamak için kullanılır. Bir

kentsel alanın ya da bölümlerinin boyutlarını, şekillerini ve bir araya geliş örüntülerini ifade eder. Nasıl analiz edileceği ölçeğe bağlıdır (Živković, 2019).

Metropol ölçeğinde “kentsel form” kentin arazi kullanımına (kırsal ya da kentsel arazi), insanların oluşturduğu işlevsel faaliyet alanlarına (ticaret, konut), bu alanların bölge üzerinde nasıl örgütlendiğine ve dağılma biçimlerine atıfta bulunarak kentin mekânsal genişlemesini ifade eder. İlçe ölçeğinde okullar, park alanları, hastaneler vb. sosyal donatı alanlarının kent içindeki dağılma biçimlerini, sokakların ve ulaşım sisteminin nasıl düzenlendiğini ifade eder. Mahalle ölçeğinde ise parsel düzenleri, kentsel blokların şekli ve boyutu, kentsel alanın fiziksel dokusu ve biyoklimatik potansiyeli ile ilgilidir (URL-8, 2021).

Marshall’a (2005) göre, kent formunun sahip olduğu “kompozisyon” üzerinden mekânın geometrik karakteri okunabilir. Oturum, şekil, büyüklük ve yönelim bir kompozisyonun temel unsurlarıdır. Bu nedenle kent formunun kompozisyonunu okumak için kullanılacak parametreler uzunluk, en-boy, açı ve yükseklik ilişkileri, alan olarak sıralanabilir (Çalışkan, Mashhoodi, & Şenyel, 2018).

1.3.1.1. Kentsel Yapı

Kentler oldukça uzun bir süre kendilerini oluşturan yapılardan ayrı olarak düşünülmüşlerdir. Kendi kendilerine anonim bir mimari ile oluştukları kabulü nedeniyle de nasıl oluştukları hakkında araştırma yapılmamıştır (Yücel, 1979).

Farklı bilim dalları tarafından kullanılması sebebiyle birçok kendine has tanıma sahip olan yapı sözcüğü, en genel anlamıyla canlı ya da cansız bir sistemin tamamı ve birden fazla alt sistemin bir araya gelerek oluşturduğu parçaların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda ele alındığında ise parçaların ya da sistemlerin arasında oluşan karmaşık ilişkilerin tamamı olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda yapısal bir ilişkinin varlığından bahsedebilmek ya da bir yapıyı analiz edebilmek için belli öğelerin alt birimleri, alt birimlerin de bir araya gelerek bir bütünü oluşturmuş olması, aynı zamanda da bütünü oluşturan birimlerin arasında kendine has yasa ya da kuralların bulunması beklenmektedir (Nar, 2014).

Farklı bilim alanlarında kullanılan “yapı” tanımlarından hareketle “kentsel yapı” tanımını yapmak mümkün olacaktır. Bu bağlamda “kentsel yapı”, bütünü oluşturan parçalar ve bu parçalar arası ilişkiler sistemi olarak tanımlanabilir (Kıyak, 1997).

Bir bölge, kasaba ya da semte ait yapılı çevre, arazi düzeni, topografyası ve açık alanları arasındaki ilişkileri gösteren genel çerçeve olarak tanımlanabilecek kentsel yapı aynı zamanda altyapı, ulaşım gibi kentsel alana ait sistemleri de ifade eder (URL-7, 2021).

Kentsel düzen bağlamında kentsel yapıyı oluşturan elemanların tekil olarak anlamları yoktur, ancak düzen içinde belli bir yeri tuttukları ve diğer elemanlarla bir ilişki oluşturdukları için anlam kazanırlar. Bir elemanın değişmesiyle bütün düzen değişir. “Bütünsellik” kentsel yapının temel özelliğidir. Bu sebeple “kentsel yapı” kendisini meydana getiren elemanlar arası ilişkilerden oluşmuş bir dengede olma hali olarak tanımlanabilir (Köksal, 1994).

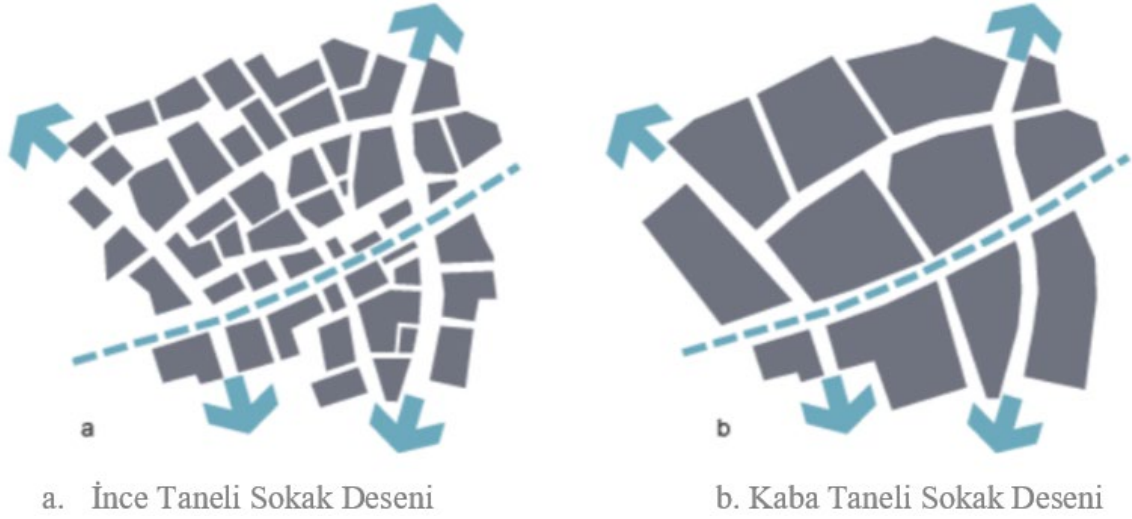
1.3.1.2. Kentsel Doku

“Doku” bir cismin veya maddenin parçacıklarının düzeni ve birleşme şeklidir (Merriam-Webster.com Dictionary, 2021).

Kentsel tasarımcılar bir kentsel çevredeki en küçük hücresel yapıyı tanımlarken “kentsel doku” kavramını kullanırlar (Konkol, 2015).

“Kentsel doku” kavramı en genel anlamıyla kentsel mekân elemanları tarafından oluşturulan, zaman, mekân, kültür, coğrafya, iklim gibi değişkenlerin etkisiyle başkalaşan bir örüntü olarak tanımlanabilir (Kürkçüoğlu & Ocakçı, 2015).

Bir kentsel çevre içinde birçok küçük parselin bir araya gelerek oluşturduğu örüntü “ince taneli doku” olarak tanımlanırken, buna karşılık orta ya da daha büyük ölçekli yapı parsellerinin bir araya gelerek oluşturduğu örüntü “kaba taneli doku” olarak tanımlanır (Norton, 2016). (Şekil 2). Kostof’a (1991) göre, kentsel dokudaki örüntü düzeni sosyal, ekonomik ve çevresel bağlamlar nedeniyle ince taneli dokudan kaba taneli dokuya doğru dönüşür. Kentsel dokunun bu önemli özelliği kentsel formdaki değişiminde önemli bir parçasıdır (Norton, 2016).

Şekil 2.İnce taneli ve kaba taneli sokak deseni (URL-9, 2022).

Kentsel formdaki uyarlanabilir değişim döngüsü, farklı ölçeklerde gerçekleşir. Mekân ve zaman bağlamında küçük kentsel bileşenler, daha büyük kentsel bileşenlerden çok daha hızlı değişim gösterirler. Aşağıdan yukarı doğru değişim olarak adlandırılabilen küçük kentsel bileşenlerin dönüşümleri daha yenilikçi sonuçlar oluştururken, yukarıdan aşağı doğru değişim olarak adlandırılabilen büyük kentsel bileşenlerin değişimi daha muhafazakâr sonuçlar oluşturur (Feliciotti, 2018).

Bir yer başlangıçtan itibaren kaba taneli dokuya sahipse genel olarak değişim gösterme konusunda daha sert ve katıdır. İnce taneli dokular ise zamanla aşağıdan yukarıya doğru değişim göstererek uyum sağlamaya daha açıktırlar. İyi yerler aslında onları yaşamış nesillerin sayısız müdahalesinin, uyarlamasının ve uzlaşmasının tarihsel ürünleri olarak ortaya çıkarlar (Jacops, 2009).

Kentsel doku binaların ayak izleriyle oluşur. Küçük yapı taşları ince taneli doku oluşturur. İnce taneli doku insanlar üzerinde yumuşak/zayıf bir bariyer etkisi yaratır çünkü ince taneli dokuda binalar arasındaki birbirine bağlı birçok sokak insanların rahat hareket etmesine ve kendilerine en kısa rotayı bulmalarına fırsat verir. Daha kaba taneli kentsel dokular insanlar üzerinde sert/güçlü bariyer etkisi yaratır çünkü insanlar binaların etrafında dönmek, yollarını bulmak ve kendilerine uygun en kısa rotayı belirlemek için daha fazla yürümek zorunda kalırlar. Daha büyük hacimlerin oluşturduğu bariyer algısının yönetmek her zaman olmasa da mümkündür. Bazen yürüme mesafesi fazla uzun olmasa da büyük

hacimlerin oluşturduğu bariyer algısı insanların yürümesine engel olabilir. Aynı zamanda insanlar güvenli olmayan, karanlık ve gözden uzak yerler varsa yürümeyi tercih ederler (URL-10, 2021).

İşin doğası gereği oluşan gelişme parselleri sokakların, yapıların ve arazilerin düzenini ve ölçeğini etkiler. Oluşan bina cephelerinin ritmi sokak boyunca arsa alt alanına yansır (URL-11, 2021).

Kentsel doku, yapılar ve yapıların arasında kalan boşlukların meydana getirdiği, aynı zamanda da sosyal ve doğal çevreye ilişkin verilerin okunabildiği bir kompozisyonudur. Kentsel arazi kullanımları incelendiğinde yapıların barınma, eğitim, çalışma vb. gibi birçok farklı işlevde üretilebildiği, bu sebeple de farklı ölçeklere sahip olabilecekleri görülebilir. Aynı işlevlere sahip yapılar üretildikleri dönem özelliklerine göre farklı anlamlara ve tarihi özelliklere de sahip olabilirler. Yapıların üretildiği alanların dışında kalan parsel ya da yapı adası alanları, yollar, meydanlar vb. gibi kamusal alanlar boşlukları oluşturur. “Yapılaşmış-yapılaşmamış” ya da “boşluk-doluluk” zıt kavramlarıyla açıklanabilecek kentsel örüntü yapı derinliği, yüksekliği, genişliği, sokak genişliği ve uzunluğu ile boyut kazanarak kentin dokusunu oluşturur. Kent dokusu aynı zamanda sosyal ve kültürel bir ürün olarak görülmelidir çünkü boşluk ve dolulukların bir araya geliş biçimleri dokunun olduğu dönemin özelliklerini, yaşam biçimini, tasarım kodlarını, teknolojisini anlatırken yerleşim alanının kimliğini de oluşturur (Ocakçı, 2012).

Makro ölçekte kentsel doku kentin temel peyzaj özelliklerini incelerken, mikro ölçekte ise kentsel evrimin fiziksel dışavurumları olan arazi kullanımı, blok ve sokak düzenlerinin karşılıklı ilişkilerini inceler (Wei & Wang, 2014).

Kent formu, yapı örüntüsü, sokak örüntüsü ve parsel örüntüsü olmak üzere üç temel fiziki sistemi içermektedir. Bu bağlamda kent formunu oluşturan temel yapı birimleri parsel, ada, yapı ve sokak olarak sıralanabilir (Çalışkan, Mashhoodi, & Şenyel, 2018).

1960’larda kentsel alanlar ile ilgili araştırmalarda “kentsel doku” kentsel mekânı analiz etme yöntemi olarak kullanılmış daha sonra ise kentsel tarihi koruma, kentsel tasarım ve kentsel peyzaj çalışmalarında önemi anlaşılmıştır. 20. Yüzyıl sonlarında ise kentsel doku analizleri, doğa ve arazi formu ile binalar arasında kurulan yeni ilişkinin, binaların ölçek ve geometrik formlarının, insan psikolojisi ve estetik algısı üzerindeki etkilerini anlamak üzere geliştirilmiştir (Wei & Wang, 2014).

1.3.1.3. Yoğunluk ve Çeşitlilik

Planlama literatüründe “yoğunluk” kavramının birçok farklı biçimi ve değişken tanımı bulunmaktadır. Örneğin dönüm başına düşen konut birimleri sayısı “konut” ya da “geliştirme” yoğunluğunu, dönüm başına düşen yaşayan insan sayısı “nüfus” yoğunluğunu, ticari bölgelerde dönüm başına düşen iş imkânı sayısı ise “istihdam” yoğunluğunu ifade etmektedir. “Yoğunluk” kavramı, kentsel alanı tanımlayan önemli bir niteliktir. Tarihsel süreç içerisinde kavrama yaklaşımlarda değişim göstermiştir (URL-12, 2022).(Şekil 3, Şekil 4).

Zimmerman (1996)’ a göre, 1700’de şehirde yaşayan insan sayısı sadece 13 milyondur. Bu sayı 1800’lerde 19 milyona yükselmiştir. 1900’ler de ise Avrupa’da başlayan sanayi devriminin de katkısıyla kentte yaşayan insan nüfusu sayısı 108.3 milyona ulaşmıştır. 20.yüzyıl başlarında planlama teoriğinde yüksek yoğunluğa karşı yapılan güçlü muhalefet, 1960’larda Jane Jacobs’ un güçlü karşı muhalefetiyle karşılık bulmuştur (Moroni, 2016).

Kentsel alanlarda yüksek yoğunlukların avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Yoğunluk öncelikle bağlamdan ayrı düşünülemez bir kavramdır. Yoğunluk düzeyi ile varılacak kanı ülke, kültür, sosyoekonomik sınıf gibi bağlamsal faktörler nedeniyle farklılaşabilir. Bağlam, yüksek yoğunlukla ilgili avantaj ya da dezavantajın varlığı ile ilgili belirleyici bir niteliktir. Ancak yine de yoğunlukla ilgili varılan avantaj ya da dezavantaj yargısının kesinlik içermeyeceği ancak olasılıkları temsil edeceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Örneğin, yüksek yoğunluğun yüksek kalitede bir toplu taşıma sisteminin planlanması için avantaj olduğu kabul edilmesine rağmen, toplu taşıma sistemi olduğunda kent sakinleri tarafından kullanılacağına garanti yoktur (Churchman, 1999).

Şekil 3. Yüksek yerleşim yoğunluğu; Fotoğrafı çeken: Andy Yeung, Hong Kong (URL-13 2021).

Şekil 4. Düşük yerleşim yoğunluğu (Campoli & Maclean, 2007).

“Çeşitlilik” kentsel yerleşim alanlarındaki farklı işlev alanlarının (konut, ticaret, kamusal kullanımlar, eğlence vb. gibi) bir araya gelişlerini ifade etmek için kullanılır (URL-14, 2022).

Jacops, kentsel mekânda verimli çeşitlilik için dört şartın yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öncelikle semt içinde yer alan farklı unsurlar birden fazla, tercihen ikiden fazla işlev barındırmalıdır. Bu durum, insanlar farklı saatlerde farklı işler için dışarıda olacaklarından, semtin sürekli canlı olmasını sağlayacaktır. İkinci olarak sokakları tanımlayan blokların çoğunun sahip olduğu genişlik kısa olmalıdır. Böylece fazla sayıda sokak ve köşe dönüş alanları oluşacak, ticaret için kullanılabilir noktaların sayısı artacak ve insanlar birçok farklı rota imkânına sahip olacaklardır. Jacops üçüncü şart olarak semtte eski binaların varlığının gerektiğini belirtir ve bu durumun yeni yapılan yapıların maliyetini karşılayamayacak teşebbüslerin semt içindeki temsiliyetleri için gerekli olduğunu savunur.

Aksi takdirde semt sadece ekonomik durumu belli bir düzeyin üzerindeki teşebbüslerden oluşur. Bu da canlı bir semt için istenen çeşitliliğin oluşması önünde engeldir. Dördüncü şart ise yeterli konut yoğunluğudur. Başarısız semtlere bakıldığında, düşük konut yoğunluğunun ve yeterli sayıda iş yerinin olmadığı alanlardan oluştuklarının görüleceğini belirtir. Böyle yerleri “gri alanlar” olarak tanımlayan Jacobs bu alanların düşük insan sayısı nedeniyle oluştuğunu iddia ederek, yoğunluğun başarılı bir semt için sahip olunması gereken bir servet olduğunu savunmuştur (Jacobs, 2009).

1.3.2. Ölçek

Ölçek kavramı ile ilgili literatür taraması yapıldığında kavrama ait bir çok tanımla karşılaşılmaktadır. Yapılan güncel araştırmalar incelendiğinde yoğunlukla kavramın niceliksel yönlerinin öne çıkarıldığı fark edilmektedir.

“Ölçek” , insan ve dünya arasından var olan ilişkiyi tanımlamak için ortaya çıkan bir kavramdır (Kandemir & Kasap, 2017).

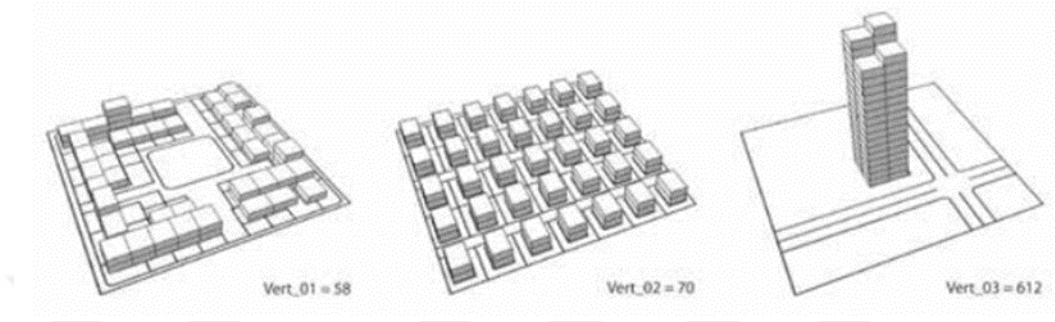
Ching’e göre ölçek, referans olarak tespit edilen standartla, şeye ait boyutun kıyaslanması sonucu bulunabilir (Ching, 2008).

Gibson, Ostrom ve Toh-Kyeong (1998), “bir olguyu ölçme” için her türlü çalışmada kullanılan temel unsur olduğunu belirtirler. Bilimsel çalışmalarda sıklıkla kullanılmış en belirgin üç ölçek türünü ise “mekân”, “zaman” ve “nicelik” olarak tespit etmişlerdir (Kandemir & Kasap, 2017).

Mekân tasarımı bağlamında ise “ölçek” kavramı farklı nitelik ve nicelikte özellikler içermesi gereken bir kavramdır. Roth (2006), yapıya ait ölçek tanımlamasını insan boyutuyla ilişkilendirerek “ortalama bir insan boyutuna göre bir yapının büyüklüğüne onun ölçeği” dir şeklinde ifade ederken, Ambrose, Harris ve Stone (2010) ise ölçeği mimarlık ve tasarım alanlarında farklı boyutlara sahip öğeler arasında karşılaştırma yapmak için kullanılan bir yöntem olarak tanımlarlar (Kandemir & Kasap, 2017).

Kentsel tasarımda ölçek ise, topografya, manzara, çevre bağlamında yoğunluk-çeşitlilik, yükseklik-kütle bileşenlerinden oluşmaktadır (URL-7, 2021). Yoğunluk ve çeşitlilik önceki başlıklarda açıklanmıştır.

Yükseklik ve kütle kavramı ise, yapılı çevrenin, kentsel doku bağlamındaki üçüncü boyutta algılanabilen niteliği olarak tanımlanabilir. Mimarlık disiplini alanında “çok katlı” bina kavramı teknolojik yeniliklerin sürekliliği nedeniyle belirsiz bir tanıma sahiptir. Kentsel tasarım disiplini özelinde kullanımı değerlendirildiğinde ise doku bağlamında anlam bulur (Çalışkan, Mashhoodi, & Şenyel, 2018).

Şekil 5.Farklı yerleşim yoğunluğu ve kütle ilişkisi (Çalışkan, Mashhoodi, & Şenyel, 2018).

Binaları yükseklik ve kütle nitelikleri aynı zamanda sokak mekânına ait açıklık ve kapalılık hissini oluşturur. Yükseklik ve kütle, arazi formu ile kurduğu ilişki diğer binaların konfor koşullarını (güneşlenme, rüzgâr vb. gibi) da etkilemektedir (Çalışkan, Mashhoodi, & Şenyel, 2018). (Şekil 5).

1.4. İnsan Ölçeği Kavramı

İnsan ölçeği kavramı, “şeyleri insanların fiziksel ve bilişsel özelliklerine uyacak biçimde ölçme ve tasarlama uygulamasıdır. Bu insanların rahat veya güvenli bir şekilde dayanabileceği zaman, hız, ağırlık, sıcaklık, kuvvet, enerji, basınç, mesafe ve algı aralıklarını içerir” şeklinde tanımlanmaktadır (URL-15, 2022).Diğer bir tanım ise “insan vücudunu, motor, duyuşsal veya zihinsel yeteneklerini ve insanın sosyal özelliklerini karakterize eden fiziksel nitelikler ve bilgi miktarları kümesidir” şeklindedir (URL-16, 2022).

Summerson, "Heavenly Mansions: An Interpretation of Gothic" adlı eserinde “ev” kavramı üzerinden yaptığı tartışmada, “Hemen hemen her çocukta ortak olan bir oyun türü vardır; bir mobilya parçasının altına girerek, kendine ait bir “ev” kurmak. Bu özel düşünme biçimi, yalnızca yaygın yetişkin pratiğinin taklidi olarak görülemez. “Oyun” terimleriyle ifade edilen temel türden bir sembolizmdir. Bu tür bir oyun var olan mimarının estetiğiyle

çok ilgilidir. Daha sonraki bir aşamada, çocuğun oyunu idaresi yeni bir gerçekçilik düzlemine aktarılır; o inşa eder veya oyuncak bebek evlerini kullanır ve kendi uygulamaları ile yetişkin yaşamınıninkiler arasında katı bir analogi kurmakta ısrar eder. “Ev”, bir yetişkinin evinin özeti olmalıdır. Peki, çocuk masanın altında mı oynuyor yoksa bir oyuncak bebek evi ile mi? Her iki durumda da, hayal gücü aynı şekilde çalışıyor. Korunaklı ortama ya kendini ya da bebeği yerleştiriyor (bir kendini yansıtır). Oyundan aldığı zevk, kendisi (veya oyuncak bebek) ile ortam arasındaki ilişkiden aldığı zevktir” tespitinde bulunmuştur (Summerson, 1963).

Bazı kent tasarımcıları insan ölçeği için birbirlerinden farklı tanımlamalar yapmışlardır. Bazıları kütlenin yüksekliği ile ilgili tanımlamalar yaparken, bazıları ise yükseklik kadar genişliğin de önemli olduğunu savunmuşlardır. Kütlenin yüksekliği ile ilgili Alexander ve arkadaşlarının kabulüne göre dört katın üzerinde inşa edilen yapılar insan ölçeği dışındadır (Alexander, ve diğerleri, 1977). Lenard ve Lenard ise bu kabulü altı katın üzerinde inşa edilen yapılar için yaparlar (Crowhurst Lennard & Lennard, 1987). Trancik ise inşa edilen yapı ile sokak arasında insani ölçeğin oluşması için yüksek katlı olarak inşa edilen yapıların zemin katlarının geri çekilmesini önermektedir (Trancik, 1986). Kütlenin yatayda ki hareketlerinin insan ölçeğini yakalayabilmesi için Ashihara ise 20-25 metrede bir farklılaşması gerektiğini savunmaktadır (Ashihara, 1981). Jacops'ta kütlelerin yatayda parçalı üretilmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle uzun kütlelerin oluşturduğu bariyer etkisi ortadan kalkacağı için yapı insan ölçeği ile uyum gösterecektir (Jacops, 2009).

Antik çağdan günümüze kadar olan yapılı çevre üretimi süreçlerinde, “insan ölçeği” kavramına karşı meydana gelen yaklaşım farklılıkları etkili olmuştur. Orta Çağ'da ki manevi beden, Rönesans ile birlikte geometrik bedene evrilirken, Modern Çağ'da karşımıza makineleşmiş beden olarak çıkmıştır (Lee, 2019). (Tablo 3). Günümüzde ise bedenin ve mekânın sanal kabulleriyle yapılan üretimler bulunmaktadır. Farklı bakışlar Summerson ve Burke'nin tespitlerinde görülebilir. Summerson, antik dönem mimarisinde sıklıkla kullanılan “aedicule” elamanı üzerinden “insan ölçeği” ile mimari eser arasındaki ilişkiyi tartışırken, “Tanrının insanüstü karakterini temsil etmek için kasıtlı büyütülen yapı ölçeğini, insan ölçeğine yaklaştırmak için “aedicule” kullanılmıştır” tespitinde bulunmuştur (Summerson, 1963). (Şekil 6).

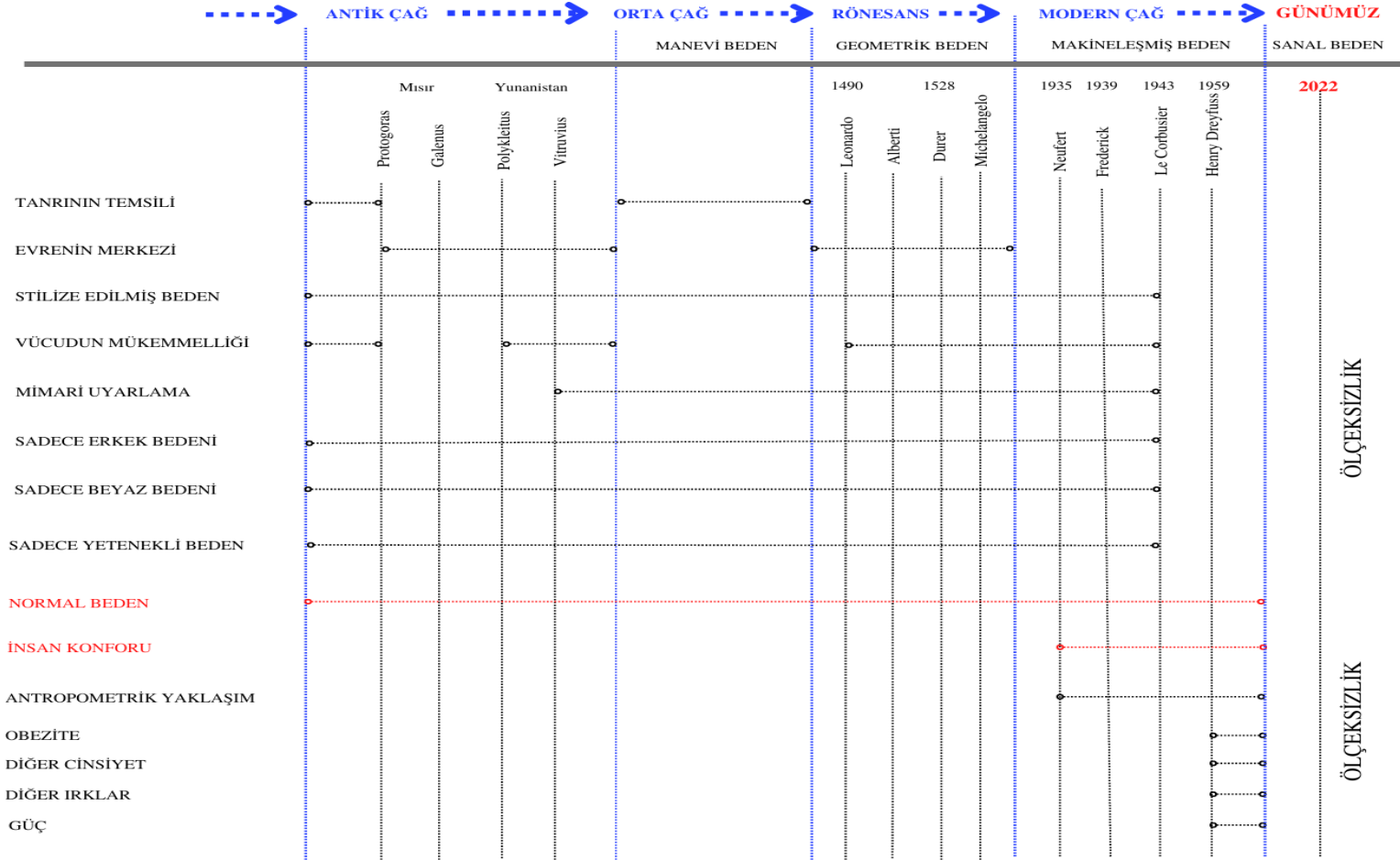
Şekil 6. Aziz Petrus Bazilikasına ait Aedicule, Michelangelo (Makower, 2014).

Burke ise antik çağdan uzun bir süre sonraki bir döneme ait, üretilen mimari ve insan ölçeği arasında kurulan ilişki ile ilgili, “...Bir çalışma alanı olmadan çok önce, diktatörler mimarının zihin üzerindeki etkisinden yararlandılar. İnsan ölçeğinden ziyade anıtsal bir ölçekte mimari yaratarak vatandaşlarında korku ve huşu uyandırdılar” tespitinde bulunmuştur (Burke, 2021). Günümüzde ise Google Earth’ ün sunduğu deneyimler ve müthiş bir hızla gelişmeye devam etmektedir, anında erişim sağlayabildiğimiz ve kanıksadığımız dijital deneyimler sonrası “ölçeksizlik” yer ile bağlantı kurmayı giderek zorlaştırmaktadır (Summerson, 1963). (Şekil 7).

Şekil 7. Londra Russel Meydanı üzerinde uçan uçak, Google görüntüsü (Makower, 2014).

Tablo 3.İnsan Ölçeği Kavramı Tarihsel Süreç (Lee, 2019) . (Yazar tarafından geliştirilmiştir).

1.5. Kentsel Mekânda İnsan Ölçeği Tartışmaları

1933 CIAM: Atina Tüzüğü'nün 76.maddesine göre “Kent planındaki tüm boyutlar yalnızca insan ölçeğine dayanmalıdır” (Conrads, 1991).

“İnsanın doğal ölçüleri, yaşamla ve var olmanın değişik işlevleriyle ilgili her şeyin ölçeği için bir temel olmalıdır. Yüzeyle ve uzaklıklara uygulanacak ölçüler, insanın doğal yürüme hızıyla orantılı olarak uzaklık ölçüleri, güneşin günlük hareketine bağlı olarak saptanması gereken çizelgeler gibi.” (Conrads, 1991).

Atina Tüzüğü'nün yayınlanmasından on yıl sonra, 1943 yılında Walter Gropius ve Martin Wagner yayınladıkları “Kentlerin yeniden yapımı için program” manifestolarının 6. Maddesinde “insan ölçeğinde kalabilmeleri için, küçük kentlerin büyüklüğü yürüme uzaklığı ile sınırlandırılmalıdır” iddiasında bulunurlar (Conrads, 1991).

1960'lı yıllara gelindiğinde kentler büyük bir dönüşüm sürecinin içerisine girer. Öncülüğünü Le Corbusier'in yaptığı, geleneksel kentlerin düşük yoğunluğunu reddeden modernizmin ana felsefesi, düşük yoğunluklu geleneksel kent yapısının yerine, yüksek yapı blokları inşa etmek, şehri ızgara sisteminde araç yolları ile donatmak ve geniş yeşil alanlar oluşturmak üzerine kurgulanmıştır. Modernizmin pratikte uygulanabilir olarak görünen ilkelerinin sonuçları ise, insan ölçeğindeki mekânların yavaş yavaş yok olması, kentlerin hızla yol alan motorlu taşıtlarla ve aceleyle bir yerden bir yere gitmeye çalışan yaya yığınları ile dolması olmuştur (Teng, 2012).

1960'lı yıllarda şehir yaşamının en büyük destekçilerinden bir olarak tanınan Jane Jacobs, Modernist planlamanın tarihsel bağlama, çeşitliliğe ve samimiyete zarar verdiğini belirterek Modernizm' in ilkelerine karşı çıkmıştır. Jacobs “The Death and Life of Great American Cities” adlı eserinin giriş metninde, dönemin kent planlama anlayışına karşı duruşunu,

“ Bu kitap mevcut şehir planlaması ve yeniden inşasına bir saldırı niteliği taşıyor. Ayrıca ve en önemlisi de, mimarlık ve şehir planlama fakültelerinden tutun da, pazar ekleri ve kadın dergilerine kadar her yerde öğretilenden farklı, hatta onların tam tersi olan yeni şehir planlaması ve yeniden inşası ilkeleri ortaya atmayı deniyor...” cümleleri ile açıkça belirtmiştir (Jacobs, 2009).

Jacops yaşadığı çevreyi insan ölçeğinden gözlemlemiştir. Sokaklar ve kaldırımların bir kentin ana açık mekânları olduğunu savunan Jacops, bu mekânların ancak kendilerini çevreleyen binalar ve insanların kullanımı ile anlam kazandıklarını belirtmiştir.

Jacops'a göre kaldırımlar ve sokaklar insanları ve araçları bir yerden bir yere ulaştırmaktan çok daha fazla görevi yerine getirirler. Bu görevlerden en önemlisi ise güvenlidir. Jacops'un söylemiyle her zaman "sokağı izleyen gözler" olmalıdır. Bu bağlamda modern planlamanın önerdiği bölgeleri işyeri, konut, eğlence vb. gibi işlevlere ayırma fikrine karşı çıkmıştır (Jacops, 2009).

Kentsel alanda güvenliğin temini olarak belirttiği "Sokağı izleyen gözler" için çeşitliliğin oluşturulmasının gerekliliğinden bahseden Jacops "The Death and Life of Great American Cities" adlı eserinde çeşitlilik içinde var olsa bile güvenlik şartını temin edemeyecek bir istisnadan bahsetmiştir.

Jacops, "güvenlik teminini" sokağında geçen, mücadele olarak nitelendirdiği, bir olay üzerinden tartışmaktadır. Jacops önce "Şehirdeki herkes sokaklarla ilgilenmez ve şehirde oturan ya da çalışan pek çok kişi mahallesinin neden emniyetli olduğunun farkında değildir" tespitini yapar ve olay örüntüsünü nakletmeye sokağı tasvir ederek başlar. "...Bizim bloğu karşısında genellikle altında dükkân olan dört katlı tuğla apartmanlar vardı. Ama on iki yıl önce sokağın köşesinden ortasına kadar ki apartmanlar, küçük kirası yüksek dairelerden oluşan tek bir asansörlü binaya dönüştürüldü" devamında mücadele olarak nitelendirdiği olayı "Bir adamla sekiz-dokuz yaşlarındaki bir kız arasında geçen kısık sesli mücadeleydi. Adam kızını yanında götürmeye çalışıyormuş gibi görünüyordu... Kız direnen çocukların yaptığı gibi bir apartman duvarına yaslanmış hiç hareket etmiyordu" şeklinde tasvir eder (Jacops, 2009).

Jacops olayı ikinci kattaki evinin penceresinden izlemektedir. Gerektiğinde nasıl müdahale edeceğini planlarken, kendi yardımına gerek kalmadığını fark ettiğini anlatır. Çünkü olayı fark eden tek kişi değildir. Kendi apartmanından ve yukarıdaki apartmandan birkaç kişi ve sokakta dükkânları bulunan esnaflar adam farkında olmasa da gerektiğinde müdahale etmek için bir hazırlık içerisindedirler.

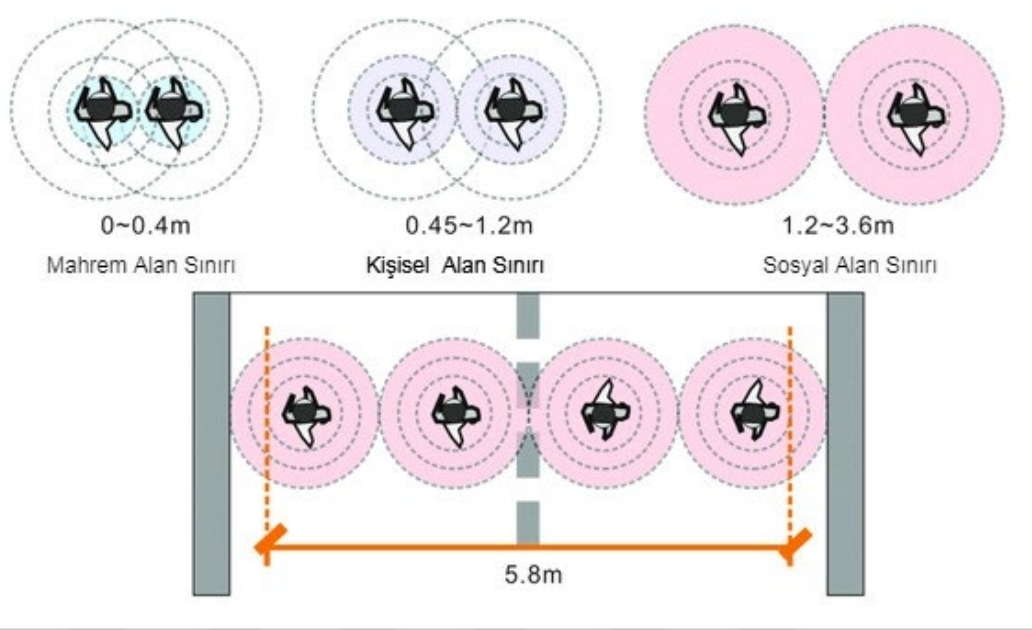
Jacops sonradan kızın adamın kendi kızını olduğunu anlaşıldığını nakleder ve şöyle devam eder, "Yaklaşık beş dakika süren bu olay yaşanırken, yüksek kiralı ve küçük daireli binanın pencerelerinde tek bir kişi bile görünmedi. Üstelik bütün sokakta böyle duyarsız tek

bina oydu... Yüksek kirali binanın sakinleri öyle gelip geçici ki yüzlerini öğrenmeye bile imkân bulamıyoruz. Üstelik sokakla kimin ya da nasıl ilgilendiği konusunda en ufak bir fikirleri yok”. Jacops anlatısının devamında yüksek katlı binada oturanları “göçmen kuşlar” olarak nitelendirmektedir. Bir mahallenin oldukça fazla sayıda göçmen kuşu hazmedebileceğini belirtir ve devam eder. “Ama mahalle en sonunda tamamen onlardan ibaret kaldığında, sokakta asayişin bozulduğunu fark edecek ve bu muamma karşısında gittikçe daha çok şaşıracaklar; sonunda işler iyice kötüye gidince de gizemli bir şekilde onlara daha emniyetli görünen başka bir mahalleye kayacaklar”. Bu bağlamda Jacops’a göre yüksek katlı ve gelip geçici kullanıcı binalar mahalleler için güvenlik şartını sağlayamazlar (Jacops, 2009).

Lynch’in ise kent mekânı ve yaşam üzerinde yaptığı araştırmalarında odak noktası mekândır. Ancak Lynch araştırmalarında kentte yaşayan insanlara ve kentsel mekânlardaki aktivitelerine de en az kent mekânları kadar değer verir. Çalışmalarında büyük kent çevrelerinin duysal formlarla oluşturulabileceğini kanıtlamaya çalışmıştır. İyi düzenlenmiş çevreleri kentsel yaşam için yeterli bulmaz. Kentin seyircilerini kendisini izlemeye davet etmesi gerektiğine inanır (Lynch, 2010). Lynch’in kentsel açık mekânın tasarımında kullanıcı deneyimlerinin kullanılmasının, kamusal yaşamın varlığını sürdürebilmesi için, gerekli olduğunu vurguladığı çalışması, sadece kent planlamacıları için değil kent ile ilgili diğer profesyoneller için de önemli başvuru kaynakları arasında kabul edilmektedir (Hospers, 2010).

Antropolog olan Edward Hall (1966), “The Hidden Dimension” adlı eserinde insanın mekân algısının, tüm insanlara ait ortak özellikteki aygıtlardan türemiş olmasına rağmen, içinde yaşadığı topluma ait edindiği kültür kalıbıyla şekillendiğini öne sürmüştür. Hall, bu durumu tanımlamak için “Proksemik” teorisini geliştirmiştir. Hall’un eserinde mikro ölçekte ortaya koyduğu en önemli yenilik insan bedenini merkeze alarak şekillendirdiği mahrem alan, kişisel alan, sosyal alan, kamusal alan ve mesafelerine yönelik tanımlamalardır. (Şekil 8). Makro düzeyde ise kültür bağlamında sokakların, mahallelerin ve şehirlerin nasıl şekillendiğine dair analizleridir (Brown, 1966).

Hall (1966), sokak genişliğini kent sakinleri arasındaki sosyal mesafeyi sınırlandırdığı için mahremiyetle ilişkilendirmiştir. Hall, bir insanın tanıdığı bir kişi ile arasında tahammül edebileceği en kısa mesafenin yaklaşık 1.2 metre olduğu tespitinde bulunmuştur (Zhang & Park, 2021).

Şekil 8.E.Hall (1960), iki yönlü bir yaya yolunun nispeten genişliği (Zhang & Park, 2021).

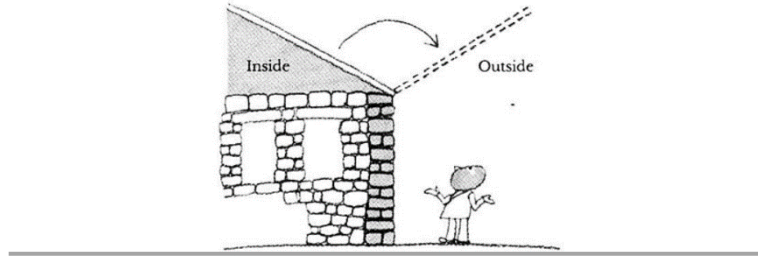
William H. Whyte, “1969 yılında New York Şehir Planlama Komisyonu” ile çalışırken kentin yeni planlanmış alanlarında kentin dinamikleri ve yaya hareketlerini üzerine araştırmalar yapmıştır. Daha önce hiç araştırılmamış bu alanda yaptığı çalışmalarını “The Street Life-Sokak Yaşamı Projesinde” birleştirmiştir. Whyte, insanlarla konuşarak ve onları gözlemleyerek kamusal alanlardan ne bekledikleri hakkında çok şey öğrenebileceğimizi ve bu bilgiyi kentsel yaşamı şekillendiren yerler yaratmada kullanabileceğimize inanıyordu. (URL-17, 2022).

İnsan ölçeği algısında fiziksel nitelikler kadar insanın içinde yetiştiği toplumsal kültürün etkilerinin farkını Ashihara Tokyo Üniversitesi Mimarlık öğrencilerine verdiği son dersinde şöyle anlatmıştır.

“Japonya’da eve geldiğimizde ayakkabılarımızı çıkarır ve girişte bırakırız. Bu hareketle iç mekâna girdiğimizi hissediyoruz. Ayakkabılarımızı giydiğimizde dış mekânda olduğumuz fikri uzun zamandır uygulanan geleneklerden dolayı içimize kök saldı. Bu batı medeniyetlerindeki kökleşmiş mekân duygusundan oldukça farklıdır. Japonların iç mekân olarak düşündükleri mekânın batılı insanlar tarafından dış mekân olarak kabul edilebileceği gerçeğini Japon hanları ve batı tarzı modern otel örneği karşılaştırmasıyla açıklayabiliriz.

Bugünlerde Japon hanları bile betonarmeden yapılmış ve her yönden oldukça modern bir hale gelmiş. Ancak bir Japon hanının iç mekân düzenini düşündüğünüzde, konukların dışarıda ayakkabılarını çıkardıklarını görüyoruz. Kendilerine ait özel odaları olmasına rağmen, büyük ortak banyoya girdiklerinde, koridorlardan geçerken, asansöre binerken ya da lobide kendilerini iç mekânda zannederler. Böyle düşündükleri için içeri girdikten sonra lobide ayakkabılarını çıkarırlar. Hepimizin bildiği gibi bu durum ayakkabılarımızı her zaman giydiğimiz uluslararası bir oteldeki durum ile çelişiyor. Dolayısıyla böyle bir otelin lobisi, dış mekândır. Özel iç mekânın ancak bireysel odalardan birine girdiğimizde başladığını düşünüyoruz” (URL-18, 2021).

Ashihara dersinin devamında, İtalya’ya yaptığı bir seyahatinde şehir meydanlarından birinde deneyimlediği mekân hissinden bahsederken, bir ara meydanın iç mekân mı yoksa dış mekân mı olduğuna karar vermekte zorlandığına değinir. Bunun nedenini ise meydan mekânının iç mekân kadar düzenli aynı zamanda benzer nitelikteki malzemelerle üretilmiş olmasına, döşemenin dışarıdan içeriye doğru sürekli olmasına ve meydana tek bir ağaç bulunmamasına bağlar. İtalyan mekânlarında iç ve dış mekân ayırımını neyin belirlediği sorunsalı üzerinden, tavanı veya çatısı olan alanların içte, olmayanlarında dışta olduğuna karar verdiğini ifade eder. Ashihara yaşadığı kararsızlığı “Exterior Design in Architecture” adlı eserinde resmetmiştir. (Şekil 9).

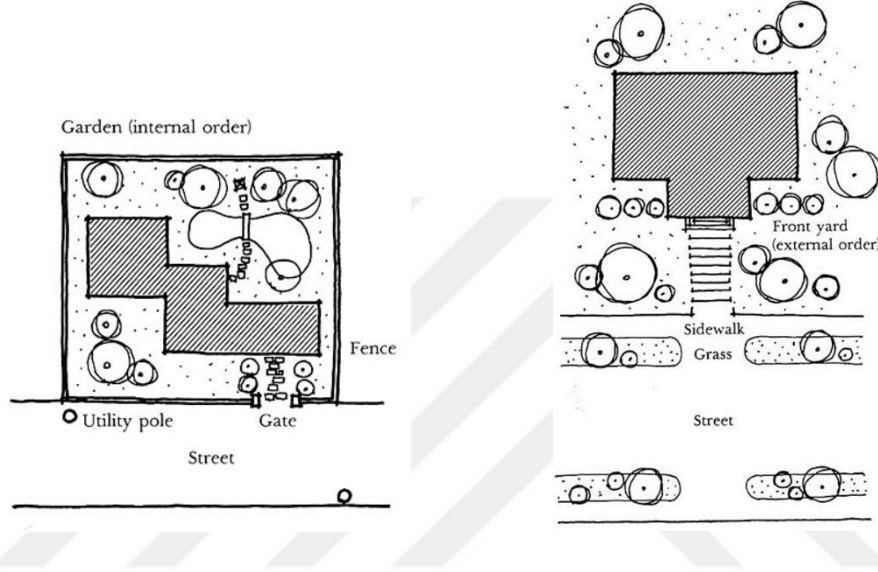

Şekil 9. Ashihara iç mekân-dış mekân sorgusu (Ashihara, 1981).

Ashihara bağlamsal farklılıklar nedeniyle değişen mekân kavramının yerleşim örüntülerini de etkilediğini belirtmektedir. Bu farklılaşmayı şu sözlerle dile getirmiştir.

“Japonya’da bir cadde boyunca yürürseniz, her mülkün bir duvar veya çitle çevrili olduğunu görürsünüz. Sakinleri için duvar ya da çitlerin içindeki alan onlara ait özel alan bir iç mekândır. Bu sebeple bu sınırlar içinde istediklerini yapabilirler. Buna karşılık Amerika

Birleşik devletleri ya da Avustralya’da bir yerleşim caddesi üzerinde yürürseniz, oldukça farklı bir manzara bulursunuz. Sokaktan bakıldığında ön tarafında çimenlik veya ön bahçe olan hoş görünümlü evler karşınıza çıkar. Bu evlerden birine girdiğinizde sokaktan geçen tüm insanlar tarafından görülen ön bahçeyi evden göremediğinizi fark edersiniz. Bu alan, evin ön cephesinin bir parçası olmakla birlikte, niteliksel olarak ve kasabalıların zihninde dış mekândır” (URL-18, 2021). (Şekil 10).

Şekil 10. Ashihara Japon-Batılı konut karşılaştırması (Ashihara, 1981).

Ashihara aynı zamanda, kentsel mekânda kapalılık ve açıklık duygusunu oluşturan oranları belirlemek üzere çalışmalar yapmıştır.

Alexander ve meslektaşları, inceledikleri Ortaçağ kent örneklerinde kullanılmış olan kalıpları tanımlama çabasıyla mimari ölçekten kent ölçeğine uzanan geniş bir alanda kullanılabilecek kalıp dillerini “A Pattern Language: Town, Buildings, Construction” adlı eserlerinde bir araya getirmişlerdir. Eserlerinden bir araya getirdikleri kalıplarlar, bir yapı için iyi çözümlenmiş giriş, araba yolları ile yaya yollarının etkileşimi, bir eve ait odalar arasındaki mahremiyet ilişkisi, bir oda için ihtiyaç duyulan doğal ışık, vb. gibi zamansız arketiplerdir. Eser, içerdiği kalıp dillerinin belirli yapı türlerinin üretilmesi için değil, matematiksel bir yaklaşımla sonsuz sayıda yolla bir araya getirilebilen yapı taşları ile ilgili olması nedeniyle değerlidir (Salingaros N. , 1999).

Alexander ilham almak ve ilk yaratılan, aynı zamanda en fazla test edilen biçimlerin nasıl evrimleştiğine dair ipuçları için yaptığı gözlemler sonucunda, ilk yaratılan ve mevcut

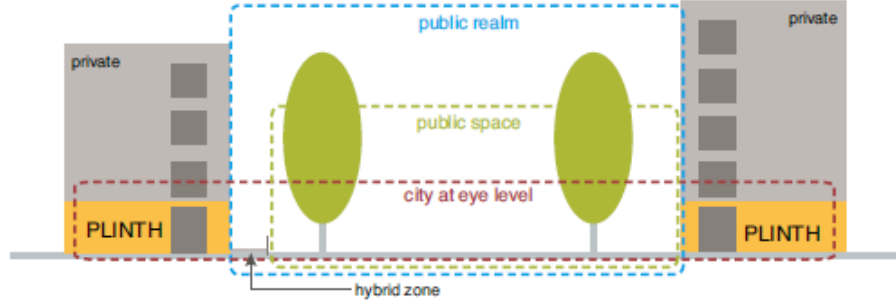
insan davranışlarını ve isteklerini tatmin etmek için defalarca uyarlanan tasarımlarda bulunan niteliği “The Quality Without A Name (İsimsiz Kalite)” olarak adlandırmıştır Alexander “İsimsiz kalite” nin yedi niteliğine “ The Timeless Way of Building” adlı eserinde yer verir. İsimsiz kaliteyi tanımlayan bu nitelikleri, “canlı, bütün, rahat, özgür, kesin, egosuz, ebedi” olarak adlandırmıştır (URL-19, 2022). “İsimsiz Kalite” kavramı sözlükte “bir şeyin veya fikrin, gördüğünüzde bildiğiniz, ancak nedenini açıklayamadığınız, tarif edilemez bir niteliği” olarak tanımlanmaktadır (URL-20, 2022).

Salingaros’a göre geleneksel mimariler başarılı tasarım çözümlerini barındırırlar. Yapılı çevrenin üretiminde tasarım kısıtlaması olarak kabul edilen yaşam kalıplarının, işlevsel açıdan doğruluklarının kabul edilmesi, dünya genelinde yaygın olarak kabul görmelerine bağlıdır. Kanıt, tamamen zıt coğrafyalarda yaşayan, birbirlerinden izole edilmiş insanlar içinde yeniden keşfedilmeleridir. Farklı kültürler arasında hiç benzeşen yön olmayabilir, ancak insan bedeni tüm dünyada benzer olduğundan, belirlenmiş bir tasarım sorununa ait “sosyo-geometrik” çözüm önerileri aynı tasarım kısıtlarına uymalıdır. Yaşayan “sosyo-geometrik model” tarafından üretilmiş refah duygusu, farklı kültürler arasında zamansız olarak paylaşılır (Salingaros N. , 2017)

Ching’e göre insan erişebildiği ve duvarlarına dokunabildiği bir mekânın genişliğini ölçebilir, benzer şekilde içinde bulunduğu mekânın tavan düzlemine dokunabiliyorsa mekânın yüksekliği hakkında da fikir sahibi olabilir. Vücudun boyut ve orantılarıyla ilintili olarak dokunsal hislerle ölçüm yapamadığımız zaman ise mekânın ölçeğini kavramak için görsel ipuçlarına ihtiyaç duyarız. Bu ipuçlarını çoğu zaman, anlamlı bulduğumuz ve boyutları bizimle ilişkili olan öğelerde ararız. Mekân içinde kullanılan bir masa ya da sandalye, bir merdivene ait basamaklar, bir pencere pervazı ya da bir girişin önündeki eşik gibi öğeler mekân ölçeğini kavramak için kullandığımız ipuçlarıdır ve aynı zamanda ait oldukları mekâna insan ölçeğini kazandırır (Ching, 2008).

Karssenber ve Laven (2012), “The City At Eye Level/ Göz Hızasında Şehir” isimli çalışmalarında, kentlilerin şehirlerini “kamusal alan” olarak adlandırılan alanlarda deneyimlediklerinden bahsetmektedirler. Göz hizasında şehir de binaların zemin kat cepeleri kamusal alanlardan daha geniş bir anlama sahiptirler. Bir binanın cephesi kötü olabilir, ancak zemin katında barındırdığı işlev nedeniyle oluşturduğu canlılık kentli için olumlu bir deneyim alanı yaratabilir. Bu durumun tam tersi de mümkündür. Bina çok güzel olabilir, ancak zemin katındaki sağır duvarlar nedeniyle sokak düzeyinde kentliye olumlu

bir deneyim sunmayabilir. Hem konut hem ticaret alanlarındaki zemin katlar kentli kullanıcı için önemli deneyim alanlarıdır (Karssenberg & Laven, 2016). (Şekil 11).

Şekil 11. Zemin kat ve kamusal alan ilişkisi (Karssenberg & Laven, 2016).

Sürdürülebilir kalite ve insan ölçeği bağlamında çalışmalar gerçekleştiren Hollanda merkezli kentsel strateji ve şehir geliştirme ekibi Stipo, kentsel mekânda sürdürülebilirlik ilkesini benimsemiştir. Bu ilke bağlamında kullanıcıların kendilerini sadece şu an değil, elli yıl sonra da evlerinde hissedecekleri, her zaman zamanın isteklerine uyarlanabilen karma alanlar tasarlama iddiasıyla çalışmalar yürütmektedirler. Stipo, kamusal alanda insan ölçeğini sağlayacak stratejileri geliştirerek mekân kalitesini arttırmayı hedeflemektedir (URL-21, 2022).

Hollanda merkezli kentsel strateji ve şehir geliştirme ekibi Stipo tarafından göz hizasında ki şehrin öznesi konumundaki zemin katların insan ölçeğini sağlayabilmesi için bulundurma gereken nitelikleri tanımlayan “Bina”, “Sokak” ve “Bağlam” katmanlarından oluşan bir analiz seti geliştirilmiştir. Katmanlardan her birinin sahip olması gereken nitelikler belirlenmiştir. Zemin katların analizinin yapılması için geliştirilen setin aynı zamanda nitelik iyileştirmesi için geliştirilmesi gereken stratejiye karar verilmesi aşamasında faydalı olacağı belirtilmiştir (Karssenberg & Laven, 2016). (Şekil 12).

Şekil 12. Coolsingel Rotterdam, kaide stratejisinden önce ve sonra (Karssenber & Laven, 2016).

Katmanların her biri birbiri ile etkileşim halindedir ve birbirlerinden bağımsız oldukları düşünülemez. Örneğin; sokak perspektifinden bakıldığında tek bir iyi bina tasarlanmış olabilir ancak sokağın geri kalanında var olan binaların kör cepheleri varsa tek başına canlılık yaratamayacaktır. Harika görünen bir cadde şehir merkezine ana yaya akış hattı ile bağlantılı değilse yayalar tarafından kullanılmayacaktır. Bir mağaza fantastik bir zemin kata sahip olabilir ancak bölgede yaşayanların sayısı az ya da alım güçleri düşükse mağazanın varlığını sürdürmesi güç olacaktır (Karssenber & Laven, 2016).

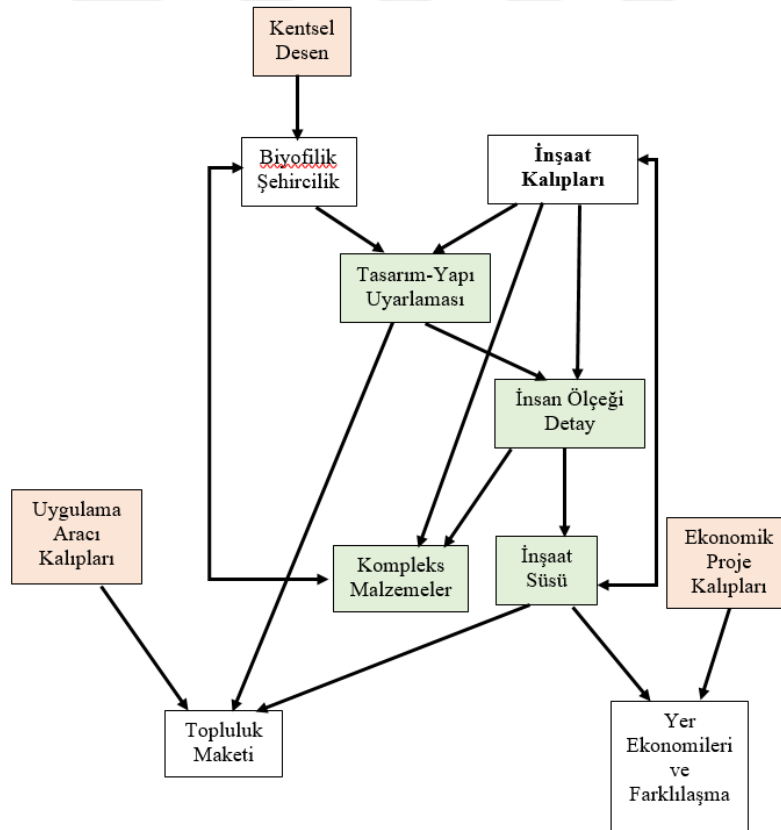

Şekil 13. Amsterdam şehir merkezindeki Bay Visserplein meydanı (Karssenber & Laven, 2016).

Şekil 13'te zemin kat seviyesinde hiç kapısı olamayan, sokağa kapalı cepheye sahip bir yapı örneği verilmiştir. Böyle bir yapı zemin kat seviyesinde iyi bir cephe düzenlemesine sahip olmayan yapı olarak nitelendirilmektedir (Karsenberg & Laven, 2016).

Mehaffy ve meslektaşları tarafından 2020 yılında Alexander ve meslektaşları tarafından tanımlanmış 253 kalıp diline ek olarak 80 yeni kalıp dili tanımlanmış ve "A New Pattern Language for Growing Regions: Places, Network, Processes" adlı eserde yayınlanmıştır. Kitapta kentsel desenlerle insan ölçeği arasında kurulan ilişki Şekil 14. ile ifade edilmiştir (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingaros, 2019).

Mehaffy ve meslektaşları tarafından yazılmış olan "A New Pattern Language for Growing Regions: Places, Network, Processes" adlı eserin anlatım dili incelendiğinde, kitapta yer verilen kodlarla ilgili önce bir problem ifadesi tanımlandığı, sonrasında tanımlanan problemin tartışıldığı ve sonuç olarak çözüm yöntemi sunulduğu görülmüştür.

Şekil 14. Mehaffy ve meslektaşlarına göre kentsel desen-insan ölçeği ilişkisi (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingaros, 2019).

Mehaffy ve meslektaşlarının 15.2.İnsan Ölçeği Detayı için tanımladıkları tasarım dilinin problem cümlesi “İnsanlar çevreye yansıyan kendi ölçeklerini görmeye ihtiyaç duyarlar. Bu yakın mesafede de uzak mesafede de geçerlidir” şeklindedir. Tartışma kısmında insan ölçeğinin yakın mesafelerde ifade edilmesinin kolay olduğu, basitçe insan boyutunda kapı, pencere vb. gibi tasarım bileşenleriyle ya da insan boyutundan daha küçük kapı kolları vb. gibi diğer ayrıntılar ile bunun sağlanabileceği belirtilmektedir. Daha uzun mesafelerde insan ölçeğinin yakalanmasının zorlaştığı bunun için ise insan ölçeğine yakın formların daha belirgin olarak kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin bir metre genişliğinde iki metre yüksekliğinde bir pencerenin binanın tüm katlarında kullanılması insan ölçeğini kolaylıkla iletebilir. Petersburg’da bulunan Hermitage Binası devasa bir yapı olmasına karşın cephe hattı boyunca kullanılan pencerelerin boyutu nedeniyle insan kendi ölçeğini rahatlıkla yapı içinde bulabilir (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingaros, 2019). (Şekil 15, Şekil 16).

Şekil 15.Petersburg Hermitage Binası (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingaros, 2019).

Şekil 16.İnsan ölçeğini yansıtan detay (Mehaffy, Kryazheva, Rudd & Salingaros, 2019).

Rob Krier ise kentsel mekân değerlendirmesinde estetik ölçütleri bir kenara bırakarak mekân-kütle ilişkisi üzerine yoğunlaşır. Kentsel mekânı sokak ve meydan olarak kategorize eden Krier, bu iki kavramın oluşumunu insan eylemlerinin düzeniyle açıklar. Krier' e göre insan kentsel mekânda ya durağandır ya da hareket halindedir. İnsanın farklılaşan eylem durumu nedeniyle, kentsel mekân ile kurduğu ilişki gereksinimleri de farklılaşır. Hareket halindeyken gereksindiği mekânın en-boy oranı sonsuza çeşitlenirken, durağan haldeyken içinde bulunduğu mekânın en boy oranı eşitlenir (Ersoy vd., 2016).

Krier ile insan eylemlerine göre farklılaşan ölçek algısı bağlamında kesişen fikirleri olduğunu söyleyebileceğimiz, Danimarkalı Mimar Jan Gehl ise kentsel mekânda insana dair gerçekleştirdiği çalışmalarının başlangıç noktasını eşinin mesleği gereği birçok psikolog misafirlerinin olmasına ve onlarla olan sohbetlerinde yaptıkları mimarlık mesleği özelinde tartışmalara dayandırır. Genç psikolog misafirlerinin en çok “Siz mimarlar binalarınızı tasarlarken insanlarla, insanların yaşantısıyla neden ilgilenmiyorsunuz?” ve “Mimarlık fakültelerinde insan ögesi derslerinizde neden hiç ele alınmaz?” sorularının cevaplarını merak ettiğinden bahseder (URL-22, 2022).

1966 yılında akademiye araştırmacı olarak geri döndüğünde Psikolog olan eşi Ingrid Gehl ile birlikte kentsel mekânlarda insan gözlemleri çalışmalarına başlamışlardır. Gehl çalışmaların ilk sonuçlarını “Life Between Buildings-Using Public Space” (2011) kitabında yayımlar. Gehl insanı öncelediği çalışmalarında son derece karmaşık olan kent yaşamını anlamak için özgün araçlar geliştirmiştir (Tablo 4).

Gehl (2021) bir dergiye verdiği röportajında “Life Between Buildings-Using Public Space”(Binalar Arası Yaşam-Kamusal Alan Kullanımı) kitabını yazarken amacının, “mimarının insan yaşamında büyük etkiler oluşturmasına rağmen, insan yaşamının hiç önemsenmediğine dikkat çekmek” olduğundan bahsetmiştir. Aynı konuyu yaklaşık 40 yıllık araştırmalarının ve gerçekleştirdiği birçok projenin sonuçlarından öğrendikleriyle 2010 yılında “İnsan İçin Kentler” kitabında yeniden ele aldığını anlatmıştır (URL-22, 2022). Gehl, kentsel açık alanlardaki çalışmalarını insan davranışlarını (oturma, yürüme, bekleme vb.) doğrudan gözlemleyerek gerçekleştirmiştir. Geliştirmiş olduğu ölçme araçlarıyla elde ettiği sonuçlara göre mekânın yaşam kalitesi değerlendirmesini yapmıştır (Tablo 4).

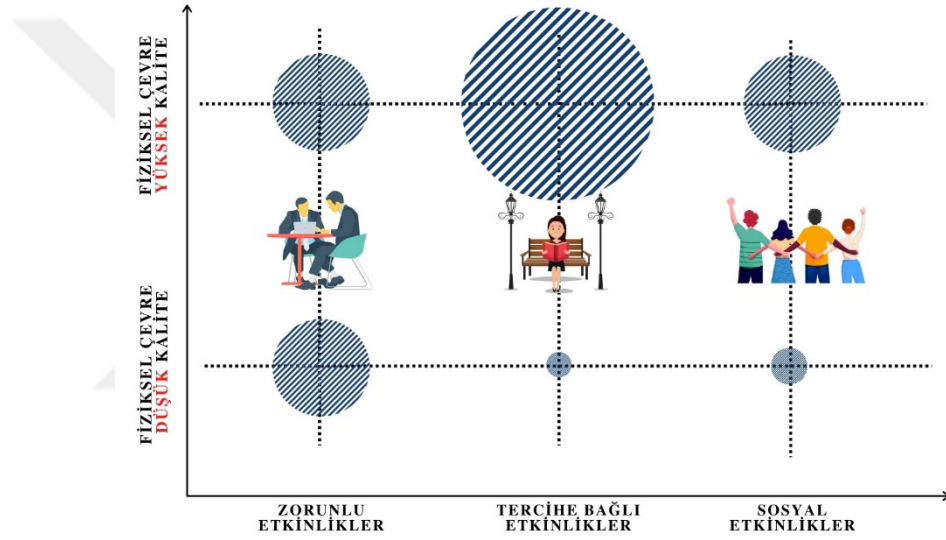
Tablo 4.Kamusal alandaki yaşam kalitesini ölçmek için geliştirilen araçlar (URL-23, 2022)

ARAÇ ADI	Ne için kullanılır?	Nasıl Uygulanır?
Yaş-Cinsiyet Tablosu	Belirli zamanlarda bir kamusal alanda kaç kişinin hareket ettiğini veya kaldığını, yaş ve cinsiyet tahminleriyle birlikte kaydetmeye yönelik bir yöntemdir. Bu veriler bize belirli bir alanı kimin kullandığını, kimin bunu yapmaktan hoşlanmadığını veya kimin hiç erişemediğini daha iyi anlamamızı sağlar.	İnsanların hareket ettiği, hareketsiz kaldığı veya bir faaliyette bulunduğu bir yerde durulur. Gözlemci önünde yerde yaklaşık 3 m-4,5 m uzunluğunda bir çizgi hayal eder ve üzerinden geöen yayaları sayar. Geöen her bir kişinin hangi yaş ve cinsiyet kategorisine dâhil olduğunu tahmin eder.
Hareket Eden Kişi Sayısı	Bir boşlukta kaç kişinin ve hangi yollarla hareket ettiğini ölçer. Bu bilgi bize bir alanın günün farklı saatlerinde ne kadar meşgul olduğu ve farklı ulaşım modlarıyla ne kadar erişilebilir olduğu hakkında bir fikir verir.	Gözlemci 3 m-4,5 m önünde yerde yaklaşık 3 m-4,5 m uzunluğunda görünmeyen bir çizgi hayal eder. Ardından çizgiyi kaç kişinin geötiğini ve nasıl hareket ettiklerini (yürüyerek, bisikletle vb.) kaydeder.

Tablo 4'ün devamı

<p>Katılımcı Anketi</p>	<p>Bir kamusal alanda vakit geçiren veya içinden geçen kişilerden geri bildirim toplamak için kritik bir araçtır. Mekânda kimlerin olduğunu ve mekân hakkındaki görüşlerinin neler olduğunu anlamamıza yardımcı olur.</p>	<p>Bedeninizin 1,80m*240m ötesine uzanan hayali bir kutu çizin. O kutudan geçen her üçüncü kişiye yaklaşın. 18 yaşından küçük görünen hiç kimseye yaklaşmayın. Çok kalabalık bir yerdeyseniz, her beş kişiden birine yaklaşın. Kendi adınıza, bir kurum ya da kişi adına çalışıyorsanız ya da gönüllü iseniz belirtin. Anketi yanıtlamak isteyenlere verilerin ne için kullanılacağını söyleyin. Cevaplanan anketleri anonimliği sağlamak için anketi bir manila klasörüne yerleştirmelerini isteyin.</p>
<p>Sabit Aktivite Haritalama</p>	<p>Herhangi bir kamusal yaşam anketinin önemli bir parçasıdır. Bir bankta oturmak, spor yapmak veya canlı müzik yapmak gibi insanların belirli bir zamanda bir alanda ne yaptığını haritalandırmanıza yardımcı olur. Sonuç, anket alanınızdaki etkinliğin bir "anlık görüntüsüdür". Bir yerde hâlihazırda neler olup bittiğini değerlendirerek, kamusal yaşamdaki potansiyel iyileştirmeleri belirlemeye başlayabiliriz.</p>	<p>Tam anket alanında saatte bir dolaşarak, insanların nerede vakit geçirdiklerini, orada kaç kişi olduğunu ve ne yaptıklarını işaretlenir. Oturmak, yemek yemek, elektronik cihaz kullanmak veya bir şeyler satın almak gibi aktiviteleri kaydedilir. Ayrıca, alanın kapsayıcı, davetkâr ve geniş bir insan yelpazesi için erişilebilir olup olmadığına dair bir resim oluşturmak için her kişinin yaşı ve cinsiyeti tahmin edilir. Ek olarak, haritalama sırasında yapılan tüm gözlemler not alınması önerilmektedir. Olağan dışı bir şey olursa not etmek önemlidir.</p>
<p>Sabit Aktivite Haritalama</p>	<p>Herhangi bir kamusal yaşam anketinin önemli bir parçasıdır. Bir bankta oturmak, spor yapmak veya canlı müzik yapmak gibi insanların belirli bir zamanda bir alanda ne yaptığını haritalandırmanıza yardımcı olur. Sonuç, anket alanınızdaki etkinliğin bir "anlık görüntüsüdür". Bir yerde hâlihazırda neler olup bittiğini değerlendirerek, kamusal yaşamdaki potansiyel iyileştirmeleri belirlemeye başlayabiliriz.</p>	<p>Tam anket alanında saatte bir dolaşarak, insanların nerede vakit geçirdiklerini, orada kaç kişi olduğunu ve ne yaptıklarını işaretlenir. Oturmak, yemek yemek, elektronik cihaz kullanmak veya bir şeyler satın almak gibi aktiviteleri kaydedilir. Ayrıca, alanın kapsayıcı, davetkâr ve geniş bir insan yelpazesi için erişilebilir olup olmadığına dair bir resim oluşturmak için her kişinin yaşı ve cinsiyeti tahmin edilir. Ek olarak, haritalama sırasında yapılan tüm gözlemler not alınması önerilmektedir. Olağan dışı bir şey olursa not etmek önemlidir.</p>

Gehl, kentsel mekânda gerçekleşen insan etkinliklerini zorunlu, isteğe bağlı ve sosyal amaçlı etkinlikler olarak sınıflar. Etkinliklerin gerçekleşme düzeyini fiziksel çevre kalitesi ile ilişkilendirir. Bu bağlamda zorunlu etkinlikler (okula ya da işe gitmek, otobüs beklemek vb.) fiziksel çevre kalitesinin yüksek ya da düşük olmasından etkilenmeden her koşulda gerçekleşirler. Tercihe bağlı etkinlikler (manzaranın tadını çıkarmak için oturmak, gezintiye çıkmak vb.) ise fiziksel çevre kalitesinin düzeyinden etkilenirler. Fiziksel çevre kalitesi yükseldiğinde isteğe bağlı yapılan etkinliklerin sayısı da artar. Etkinlik düzeylerinde meydana gelen artış sosyal etkinliklerinde önemli ölçüde artmasına katkıda bulunur (Gehl, 2020). (Şekil 17).

Şekil 17. Dış mekân kalitesi ile dış mekân etkinlikleri arasındaki ilişki (Gehl, 2020). (Yazar tarafından uyarlanmıştır).

Ewing vd. (2005), Robert Wood Johnson vakfı tarafından desteklenen Aktif Yaşam Araştırmaları kapsamında, kentsel alanların niteliğini ölçmek için herkes tarafından kullanılacak bir araç seti geliştirmişlerdir. İnsan/kullanıcının rutin fiziksel aktiviteleri için “sokak” alanının diğer tüm kamusal alanlardan önemli olduğunu kabul ederek başladıkları çalışmalarında öncelikle kentsel tasarım alanındaki literatürü tarayarak 51 kentsel mekân niteliği belirlemişlerdir. Yaptıkları çalışma kapsamında ölçülebilir olmayan kentsel tasarım niteliklerini eleyerek geliştirdikleri kentsel mekân analizi yönteminde ölçülebilir, kişiden kişiye farklılaşmayan yedi kentsel mekân niteliğine yer vermişlerdir. (Ewing, Clemente, Handy, Brownson, & Winston, 2005). (Tablo 5).

Reid Ewing ve Otto Clemente (2013) tarafından “Measuring Urban Design: Metrics for Livable Places” adlı eserde üretilen araç seti güncellenerek ölçülebilir kentsel mekân niteliği araştırmacılar tarafından beşe indirilmiştir (Ewing, ve diğerleri, 2013).(Tablo 6).

Tablo 5.Kentsel tasarım araştırmalarında yer alan kentsel mekân kriterleri (Ewing, Clemente, Handy, Brownson, & Winston, 2005) (Ewing & Handy, 2009).

PROJE KAPSAMINDA ÖLÇÜLEMEZ KABUL EDİLEN KENTSEL MEKÂN NİTELİKLERİ				
Gizem (Mystery)	Belirsizlik (Ambiguity)	İlgi (Interest)	Konfor (Comfort)	Bıçımçılık (Formality)
Ritim (Rhythm)	Merkezilik (Centrality)	Doku (Texture)	Bağlantı (Linkage)	Yenilik (Novelty)
Derinlik (Depth)	Doğallık (Naturalness)	Tanımlanabilirlik (Identifiability)	Sığınma (Refuge)	Açıklık (Openness)
Birlik (Unity)	Uyumluluk (Compatibility)	Anlaşılabilirlik (Intelligibility)	Süslülük (Ornateness)	Bakımlılık (Upkeep)
Düzen (Regularity)	Okunabilirlik (legibility)	Ayırt edicilik (Distinctiveness)	Görünüm (Prospect)	Çeşitlilik (Variety)
Anlam (Meaning)	Tamamlayıcılık (Complementarity)	Zenginlik (Richness)	Uyarlanabilirlik (Adaptability)	Görünürlük (Visibility)
Kontrast (Contrast)	Yön değişikliği (Deflection)	Odaklılık (Focality)	Beklenti (Expectancy)	Canlılık (Vividness)
Netlik (Clarity)	Samimiyet (Intimacy)	Duygusalılık (Sensuousness)	Tutarlık (coherence)	Bölgesellik (Territoriality)
Karışıklık (Intricacy)	Süreklilik (Continuity)	Eşsizlik (Singularity)	Ferahlık (Spaciousness)	Baskınlık (Dominance)
	Çeşitlilik (Diversity/Variety)			

Tablo 6.Proje kapsamında ölçülebilir kabul edilen kentsel tasarım nitelikleri (Ewing, Clemente, Handy, Brownson, & Winston, 2005) (Ewing & Handy, 2009).

PROJE KAPSAMINDA ÖLÇÜLEBİLİR KABUL EDİLEN KENTDAL TASARIM NİTELİKLERİ				
İnsan ölçeği (Human Scale)	İmgelenebilirlik/ Kimlik (Imageability)	Kapalılık/Mekân hissi (Enclosure)	Karmaşıklık (Complexity)	Saydamlık (Transparency)

Makower ise “Touching the City” isimli kitabında “insanlar için iyi şehirler üretilirken ölçeğin görevi nedir?” sorusunu binalar arasından kalan boşluklar, binaların birbirleriyle olan ilişkileri ve bina detayları üzerinden tartışmaktadır. Makower’ın hedefi kendimizi yaşadığımız kente ait hissedebilmemiz için ölçeğin etkisinin ne olduğunu keşfetmektir. Makower’a göre tekrarlayan monoton bloklar insan ölçeğinin dışında çevreler oluşturmaktadırlar. Bunun yerine farklı ölçeklerdeki kütleler doğru şekilde bir araya getirilirse yakalanacak uyum insan ölçeğinde çevrelerin oluşmasını destekleyecektir. (Makower, 2014). (Tablo 7).

Tablo 7. İnsan ölçeğini sağlayan/sağlamayan tasarım kriterleri (Makower, 2014).

KÜTLEDE TEKRAR	 <p>Powell & Moya, Churchill Gardens, Chelsea, London, 1962.</p>	 <p>'Projeler' (konut planları) Lower East Side, New York.</p>
	Tekrarlayan lineer bloklar nedeniyle insan ölçeği sağlanamaz	
KÜTLEDE ÇEŞİTLİLİK	 <p>Bowery, Doğu Köyü, New York</p>	 <p>DIVERSITY + UNITY = HARMONY</p>
	Yerel binaların farklı ölçeklerde bir araya gelişleri ile oluşan harmoni insan ölçeğini sağlar.	

Makower çeşitlilik dengesindeki uyumu Amsterdam'da yer alan Borneo'daki Entrepothaven Adası Sporenburg Master planı üzerinden örneklerken üretilen yeni master plan çerçevesinde gerçekleştirilen yapılaşma sürecini “büyük ve küçük bileşenlerin canlı ve anlamlı bir doku elde etmek için ustaca ölçeklendirilmesi, çeşitlilik dengesi ile birlikte zenginliğe ulaşan uyum” olarak nitelendirmiştir. Makower'a göre bu uyum insan ölçeğinin sağlanmasında önemli bir kriterdir (Makower, 2014). (Şekil 18, Şekil 19).

Şekil 18. Borneo'daki Entrepothaven adası, Amsterdam, 2000 (Makower, 2014).

Şekil 19. Borneo Sporenburg Master Planı konut cepheleri (URL-24, 2022).

Moreno (2021) tarafından Paris için “15 dakikalık şehir” mottosuyla önerilen ve Paris Belediye Başkanı tarafından hızlıca hayata geçirilen yeniden planlama fikri “insan ölçeğinde bir kentsel yaşam deneyimi sağlamayı” vadetmektedir. Moreno kentlerin sakinlerine yürüme ve bisiklete binme olanağını sağlaması gerektiği savunarak 15 dakikalık şehrin özelliklerini şu şekilde tanımlamaktadır “ Birincisi, şehrin ritmi arabaları değil insanları takip etmeli. İkincisi her metrekare birçok farklı amaca hizmet etmelidir. Son olarak, mahalleler, sürekli başka bir yere gidip gelmek zorunda kalmadan içinde yaşayabileceğimiz, çalışabileceğimiz ve gelişebileceğimiz şekilde tasarlanmalıdır”. Bu bağlamda Moreno’nun önerdiği insan ölçeğinde şehir konsepti yaşam, sağlık, eğitim, ticaret, çalışma ve eğlence temel işlevlerini 15 dakikalık bir yürüyüş ya da bisiklet kullanımıyla kent sakinlerine sağlayabilmelidir (URL-25, 2022). (Şekil 20).

Şekil 20.Paris için Moreno'nun fikirleri, Çizen: Michael (URL-26, 2022).

1.6. İnsan Ölçeğine İlişkin Kentsel Mekân Analizleri

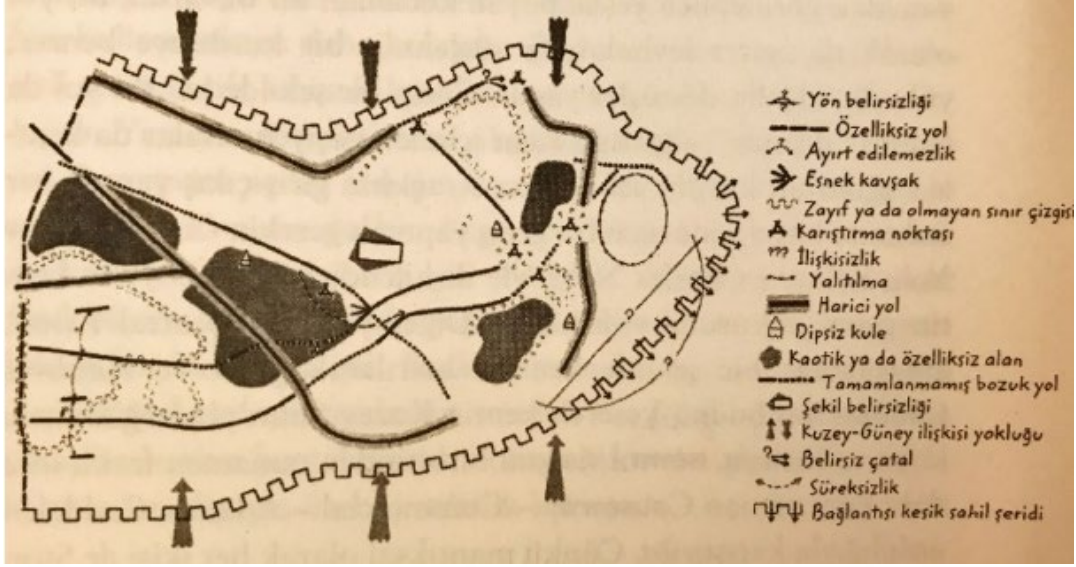
Literatür taraması sırasında insan ölçeğini sağlayan kentsel tasarım kriterleri bir araya getirilmiş, özellikle kentsel mekândaki insan ölçeği niteliğini salt fiziksel verilerle ölçmeye çalışan yöntemlerle, insan algısı üzerinden ölçmeye çalışan yöntemler sentezlenmeye çalışılmıştır.

Literatür taraması bazı araştırmacılara ait yöntemleri öne çıkarmıştır. Referans olarak Jane Jacobs, Kevin Lynch, William H. Whyte, Alexander ve arkadaşları, Salingeros, Kassenberg ve Leven, Mehaffy ve diğ., Rob Krier, Jan Gehl, Edward T. Hall, Ewing ve Clemente, Moreno, Lennard, PPS, EDCN, Stippo, Ashihara kent kuramları ve modelleri incelenmiştir. Araştırma modellerinin arasından seçilen göstergeler, Ewing ve Clemente'in ölçme setiyle entegre edilerek çalışma alanının analiz edileceği yöntem oluşturulmuştur:

1.6.1. Kevin Lynch'in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi

Lynch'e göre kentsel mekân insana ilk olarak zıtlık ve çeşitlilik, ritim, güçlü süreklilik gibi farklı deneyimler sunabilmelidir. İkincisi, kentsel mekân bu özelliklerinin yanı sıra yer duygusunu da sunabilecek dinamik ve sürekli bir örgütlenmeye de sahip olmalıdır. Son olarak, aynı zamanda içinde bulunduğu yere ait özellikleri de yansıtacak şekilde anlam taşıyan mekân başarılı olarak tanımlanabilir (Ersoy vd., 2016).

Lynch (1960), Boston, Los Angeles ve Jersey kentlerinde yaptığı araştırmaları ile kentli kullanıcı arasındaki ilişkiyi keşfetmeye çalışmıştır. Lynch'e göre kent kullanıcısıyla sahip olduğu bir takım imgeler vasıtasıyla iletişim kurar. Bu kentsel imgeleri Lynch, "Image of City (Kent İmgesi)" kitabında, "aynı yerde yaşayan, ortak bir kültüre sahip kullanıcıların kente dair belirledikleri "ortak kent imgelerini" olarak tanımlar. İnsanların yaşadıkları kentin imgesini beş ögeye, "yollar, bölgeler, düğüm/odak noktaları, işaret öğeleri, kenarlar/sınırlar", ayırdıklarını tespit eder (Lynch, 2010). (Şekil 21).

Şekil 21. Kevin Lynch analiz (Lynch, 2010).

1.6.2. Yoshinobu Ashihara Kentsel Mekân Analiz Yöntemleri

Ashihara yapıların cephe uzunluklarının insan ölçeğini zayıflattığı tespitinde bulunmuştur. Bina uzunluğunun olması gereken değeri veren bir standart yoktur. Ashihara bu bağlamda insan algısı eşik değerlerine dikkat ederek cephe tasarımının 25 metrede bir değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ashihara “Exterior Design in Architecture” adlı eserinde insan ölçeğinin sağlanması için belirlediği D/H mesafesi, bahçe duvarı ve cephe karakteri kriterlerine yer verilmiştir (Ashihara, 1981). (Tablo 8).

Tablo 8.Ashihara, kentsel mekânda insan ölçeği (Ashihara, 1981).

D/H Mesafesi		<p>D: Sokak Genişliği H:Yapı- Duvar Yüksekliği</p> <p>D/H değeri 1'den küçükse insanlar kendilerini samimi bir ortamda hissederler. Ancak D/H oranının 0,5'in altına inmesi klostrufobik mekân etkisi oluşturur. D/H oranı 1'e eşit olduğunda simetrik denge vardır. Uzaya geçişin sınırı 1'dir. D/H değeri 1'den büyük olmaya başladığında yabancılaşma yavaş yavaş artar.</p>
BAHÇE DUVARI	<p>1</p>	<p>1.30 cm yüksekliğindeki bir duvar, bölgeler arasında ayırıcı bir unsur olabilmese rağmen, herhangi bir çevreleme kuvvetine sahip değildir; ancak kısa bir dinlenme ya da sadece ayak dayamak için bir yer olabilir.</p>
	<p>2</p>	<p>2. Temel olarak, 60 cm yüksekliğindeki bir duvar 30cm'lik bir duvardan pek farklı değildir; Görsel bir süreklilik hissi sağlamasına rağmen aşırı sarma gücü de yoktur; bir kişi yarı eğilebilir veya üzerine oturabilir.</p>
	<p>3 4</p>	<p>3-4. 90 cm'lik bir duvar durumu önemli ölçüde değiştirmez. Duvar 120 cm yüksekliğinde olduğunda, insan vücudunun iyi bir bölümünü gizler ve bir güvenlik hissi yaratır; Mekânsal ayırıcı bir karaktere bürünse de görsel süreklilik hissini de korur.</p>
	<p>5</p>	<p>5.150 cm yüksekliğindeki bir duvar, bazen kafa hariç tüm insan vücudunu gizlemesine rağmen, gerçek bir kaplama kuvvetine sahiptir.</p>
	<p>6</p>	<p>6.180 cm'yi aşan duvar, insan vücudunu neredeyse tamamen gizleyebilir ve bu nedenle çoğu durumda çok yoğun bir çevreleme kuvveti kazanır. Böylece bir duvar bir insanın boyunu aştığında ve zeminin görsel sürekliliğini bozduğunda, elde edilen kuşatma hissi tamamlanmış olur.</p>
	CEPHE KARAKTERİ	

1.6.3. William Whyte’in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi

Yıllar süren çalışmaları sonunda 1979 tarihli “The Social Life of Small Urban Space –Küçük Kent Mekânlarındaki Sosyal Yaşam” kitabında ana hatlarına değindiği, etkili bir kamusal alanın oluşmasında yer alan yedi faktör belirlemiştir (URL-27, 2022).

Whyte bu faktörleri kentsel mekânda insan/kullanıcı hareketlerini gözlemleyerek belirlemiştir. Whyte’in yaklaşımına göre tasarım insanların mekânları nasıl kullanmak istediklerini anlamakla başlar. Whyte, yayaların dolambaçlı yollarının haritasını çıkartmak için hızlandırılmış fotoğraf tekniği kullanarak çekimler yapmıştır (URL-17, 2022).

Bu faktörler;

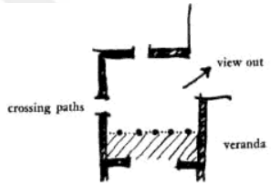
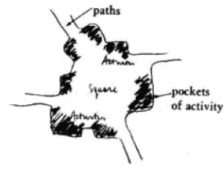
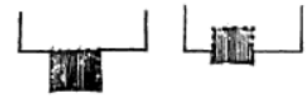

- Oturma
- Sokak Yakınlığı
- Güneş
- Gıda Mevcudiyeti
- Su Özelliği
- Ağaçlar
- Üçgen Ağı (Etkinlikler-Sanatçılar-Sanat) tır.

1.6.4. Cristopher Alexander Kentsel Mekân Analiz Yöntemi

Alexander ve arkadaşlarının “A Pattern Language: Town, Buildings, Construction” adlı eserlerinde 283 adet desen bulunmaktadır. Geleneksel ve çağdaş mimariler sonsuz sayıda olası tasarım deseni barındırırlar. Bu çalışma barındırdığı biçim dillerinin basit, anlaşılır ve insan ölçeğine duyarlı olmasıyla ünlüdür. Alexander olası tasarım desenlerinin içinden yalnızca son kullanıcının insanlık hissini arttıracak olanları seçerek kitapta yer vermiştir. Böylelikle kitapta yer alan herhangi bir tasarım dilinin kullanılmasıyla oluşturulacak yeni tasarımın kendiliğinden insan duyarlılığına sahip olması garanti edilmeye çalışılmıştır (Alexander, ve diğerleri, 1977).

Alexander ve meslektaşları tarafından tanımlanmış tasarım kalıpları arasından insan alanlarının tanımlanmasında yardımcı olabilecek kentsel alanlar ile ilgili beş desen seçilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Kentsel mekânda insan ölçeği sağlayan desenler (Alexander, ve diğerleri, 1977).

Desen 61 Küçük Kamu	Bir meydanı ilk başta hayal ettiğinizden çok daha küçük yapın; genellikle 45-60 fit (13,716-18,280 metre) genişlik 70 fit (21,360m)'i aşmamalıdır. Bu ölçü kısa yön genişliği için geçerlidir. Uzun yönde kesinlikle daha uzun olabilir.		
Desen 106 Pozitif Açık Alan	İnsanlar "Pozitif" olan mekânlarda kendilerini rahat hissederler ve bu mekânları kullanırlar; insanlar "negatif" mekânlarda kendilerini nispeten rahatsız hissederler ve bu tür mekanlar kullanılmadan kalma eğilimindedir.	 <p>Negatif arta kalan alan yaratan binalar</p>	 <p>Pozitif dış mekan yaratan binalar</p>
Desen 115 Yaşayan Avlu	Her avluyu, daha geniş bir açık alana bakan bir manzaraya sahip olacak şekilde yerleştirin; binadan içeriye en az iki veya üç kapı açılacak ve bu kapıları birbirine bağlayan doğal yollar avludan geçecek şekilde yerleştirin. Bir kenarda, bir kapının yanında, hem iç hem de avlu ile devam eden çatılı bir veranda veya sundurma yapın.		
Desen 124 Etkinlik	Halka açık toplanma yerlerini etkinlik cepleri ile çevreleyin - kenarlardaki küçük, kısmen kapalı alanlar, patikalar arasındaki açık alana doğru çıkıntı yapar ve insanların durup dahil olmasını doğal kılan etkinlikler içerir.		
Desen 167 6 feet (1,8288 m) Balkon	Bir balkon, sundurma, galeri veya teras inşa ettiğinizde, her zaman en az 1,8288 metre derinliğinde yapın. Mümkünse, en azından bir kısmını binanın içine, dışarı çıkmaması ve binadan basit bir çizgi ile ayrılmaması için yerleştirin ve kısmen çevreleyin.	 <p>Bu değil Bu.</p> <p>six feet deep</p>	

1.6.5. Stipo: Kentsel Mekânda Analiz Yöntemi

Hollanda merkezli kentsel strateji ve şehir geliştirme ekibi Stipo tarafından göz hizasında ki şehrin öznesi konumundaki zemin katların insan ölçeğini sağlayabilmesi için buldurması gereken nitelikleri tanımlayan “Bina”, “Sokak” ve “Bağlam” katmanlarından oluşan bir analiz seti geliştirilmiştir. Katmanlardan her birinin sahip olması gereken nitelikler belirlenmiştir. Zemin katların analizinin yapılması için geliştirilen setin aynı zamanda nitelik iyileştirmesi için geliştirilmesi gereken stratejiye karar verilmesi aşamasında faydalı olacağı belirtilmiştir (Karssenber & Laven, 2016).(Tablo 10).

Tablo 10. Üç katmanda insan ölçeğini sağlayan kriterler (Karssenber & Laven, 2016).

İnsan Ölçeğini Sağlayan Kriterler		
I. BİNA	<ul style="list-style-type: none"> -Cephenin dikey yönü -İyi işleyen bir 'karma bölge' (özelden halka geçiş) -Cephelerde uygun imzalama, neon yok -Yükseklikte esneklik (> 4m) -Arazi kullanım planında esneklik (imar) -Yeterince küçük ölçekli birimler 	<ul style="list-style-type: none"> -Çeşitli fonksiyonlar -Veranda hissi' veren cepheler -Mimarinin özel karakteri -Malzeme zenginliği, 5 km / s ayrıntıları barındıran mimari -Işığı yansıttıkları ve gürültüyü arttırdıkları için çok büyük cam yüzeyler değil
II. SOKAK	<ul style="list-style-type: none"> -Göze çarpan kalite -100 m cephe başına en az 10 kapı -Sokağın başlangıcını ve sonunu temizle -Yürümek ve bisiklete binmek keyifli -Fiziksel konfor (rüzgâr, ses, güneş, gölge, bakım) -Tanım (bina yüksekliği en az sokak genişliğinin yarısı kadar olmalıdır) -Binalarda varyasyon 	<ul style="list-style-type: none"> -İyi ağaç gölgelik -Ayrıca ekicilere, su boyunca merdivenlere vb. Oturmak için olanaklar -Araba hâkimiyetinden ve trafik gürültüsünden kaçınım -Yaya alanı ile dengede park imkânı -Girişler, çıkışlar, yollar ve kavşaklar gibi unsurları vurgulayın -İyi bir yerin orada olmak için en az 10 iyi nedeni veya etkinliği vardır İyi bir cadde, süpürgelikler ve / veya yer yönetimi.
III. BAĞLAM	<ul style="list-style-type: none"> -Gece gündüz yaya akışları, dakikada metre genişlik başına 5-20 yoldan geçenler idealdir -Çevre mahallelerde sosyo-ekonomik sermaye -Şehrin tamamı ve hatta bölge için bir anlamı olan işlevlerin varlığı -Kentsel dokuda ve şehrin yürüyüş ve bisiklet rotalarındaki konum 	<ul style="list-style-type: none"> -Sokak deseninin tanesi; daha ince bir tane yayaların birçok seçim yapmasına izin verir Yürüyüş - Meydanlara ve parklara bağlantılar -Tutarlı ve aynı zamanda çeşitli kentsel tasarım -Yoğunluk -Açık ve sezgisel yol bulma -Uzun vadeli bir stratejinin varlığı -İnisiyatif alan ortaklar; topluluğun mülkiyeti almasına izin verir.

1.6.6. Mehaffy ve Meslektaşlarının Kentsel Desende İnsan Ölçeği Detayı

Mehaffy ve diğerlerine göre insan ölçekleri, bir kişinin boyundan kirpiğinin uzunluğuna, ölçü olarak ifade edilirse 2 metreden 1/4mm ye kadar değişir. Sahip olduğumuz evrimsel süreç bizi doğal çevremizde gezerken bu ölçekleri aramaya ve karar verme süreçlerimizde aralarındaki ilişkileri ayırt etmeye programladı. Bilinçaltımız, üretilen yapıları da aynı şekilde ele alarak değişen mesafelerde insan ölçeklerini arıyor. Eğer yapılı çevremiz tıpkı doğal çevremiz gibi fraktal ölçeklendirme gösteriyorsa insan ölçeklerini içerir. İnsan ölçeğini içeren çevrede kendimizi “evde” hissederiz. Rotamızı belirlerken cazibe merkezlerine ya da tehditleri algılamaya daha çok yoğunlaşabiliriz. Tam tersine gezdiğimiz çevrede “insan ölçek aralığı” eksikse kendimizi rahatsız hissederiz (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingaros, 2019).

Bu sebeple kitapta oluşturulan 15.2.İnsan ölçeği Detayı maddesi;

“Yapılı çevrede daha fazla 1 metre x 2 metre ölçülerinde ya da daha küçük ölçülere sahip çok sayıda eleman oluşturun. Bu öğelerin çoğunun insanların fiziksel olarak aşına olduğu yapılar olduğundan emin olun, örneğin kabaca insan oranlı pencereler, el yapımı desenler vb.

İnsan ölçeğini zenginleştirmek için yapı süslemesi ve kompleks malzemeleri kullanın...” şeklinde oluşturulmuştur (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingaros, 2019). (Şekil 15, Şekil 16).

1.6.7. Krier’in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi

Krier, “Urban Space” adlı çalışmasında bina yüksekliklerinin kentsel mekân ile kurduğu ilişkiyi 24 farklı kesit üzerinden analiz eder ve oluşturulan farklı bina kesitleri ile kentsel mekânı kullanan yaya üzerindeki etkinin nasıl değiştiğini açıklar. Krier oluşturduğu diagramın üçüncü kesitinde, en üst katın geri çekilmesiyle yaya tarafından binanın göz ile algılanan yüksekliğinin azalacağı, dördüncü kesit çizimi ile de yaya seviyesinde düzenlenecek arkad ya da sürekli bir çıkmanın, binanın gerçek yüksekliği ve yaya arasında hoş bir insani ara ölçek yaratacağının tespitini yapar (Krier, 1979). (Şekil 22).

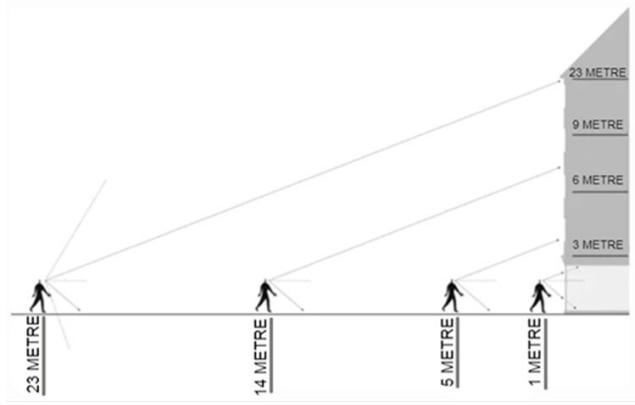

Şekil 22. Farklı bina kesitlerinin kentsel mekân ile ilişkisi (Krier, 1979).

1.6.8. Gehl'in Kentsel Mekân Analiz Yöntemi

Kentsel mekânlarda gerçekleşen etkinliklere, davranışlara ve iletişime odaklanıldığında kentsel tasarımın odak noktasının insan hareketliliği ve insan duyuları olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kentsel mekâna yönelik alınan tasarım kararlarında insan varlığının sahip olduğu eşik değerler önem kazanmaktadır. Zira insan bedeninin sahip olduğu bir takım olanaklarla birlikte kısıtları da vardır (Gehl, 2020). (Şekil 23).

Edward T. Hall, "The Silent Language" (1959) ve "The Hidden Dimension" (1966) adlı eserlerinde insan duyuları ve duyuların mükemmelleşmesi üzerinde önemli tespitlerde bulunmuştur. İnsanın sahip olduğu "görme, koklama ve duyma" duyularını "uzaklık" duyuları, "ten ve kaslar" gibi temas duyularını ise "yakınlık" duyuları olarak tanımlamıştır (Gehl, 2020). Gehl kentsel mekân analiz çalışmalarında insan/kullanıcının kentsel mekân algısını, belirlenen eşik değerler üzerinden keşfetmeye çalışır.

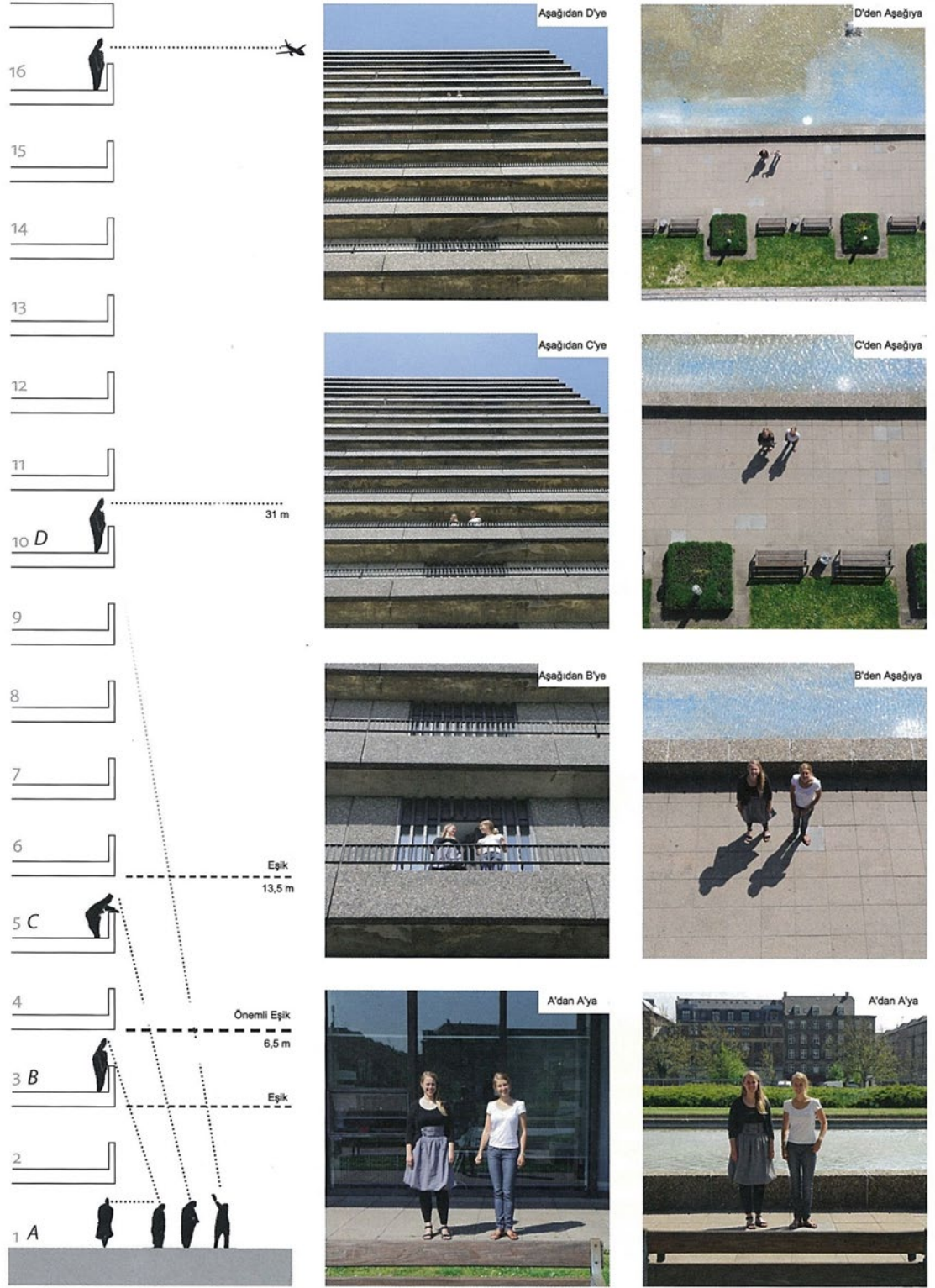

Şekil 23. Etkili Görüş Mesafeleri (Gehl, Kaefer, & Reigs, 2006).

Kent planlama bağlamında duyular, iletişim ve boyutlar arasındaki ilişki irdelendiğinde sosyal görüş alanından bahsetmek gerekir. Sosyal görüş alanı belirlenmesinde yine insanın görme duyusunun sahip olduğu eşik değerler üzerinden yapılan tespitler sonucu, hareket halindeyken bir insanı görebildiğimiz en uzak eşik mesafesinin 100m olduğu, duyularını algılayabilmeye başladığımız bir diğer önemli eşik mesafesinin 25m olduğu tespit edilmiştir. Bu iki eşik değer fiziksel ortamlarda kilit önem taşımaktadır. Eski kent yerleşimlerinin meydan büyüklükleri incelendiğinde yüz metrelik sosyal görüş mesafesinin dikkate alınarak büyüklüklerin belirlendiği görülebilir (Gehl, 2020). (Şekil 24).

Şekil 24. Sosyal görüş mesafesi (Gehl, 2020).

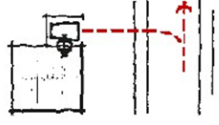
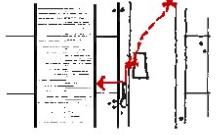
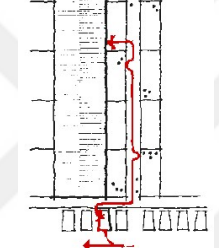
Şekil 25. Duyular ve yüksek yapılar (Gehl, 2020).

Gehl, yüksek katlı yapılarda oturan insanlar ile sokaktan geçen insanlar arasında kurulan/kurulamayan iletişim ile ilgili bazı tanımlamalar yapmıştır.(Şekil 25). Gehl'e göre zemin kat seviyesinde iletişim en üst düzeydedir. (A seviyesi).İletişim için 6.5 metre önemli bir eşik seviyesidir.(B Seviyesi). Bu seviyede iletişim iki taraflı da devam etmektedir. 13.5 metre eşik seviyesi olarak belirtilmiştir.(C Seviyesi). Gehl'e göre sokak ve patikalar, biçimsel özellikleriyle insanın doğrusal bir hareket şeklinde gerçekleştirdiği yürüme eylemiyle ilişkilendirilebilen hareket mekânları olarak tanımlanabilir. Hareket mekânlarında insanların duraksamasını ve iletişime geçmesini sağlayabilecek faktörlerin varlığı önemlidir. Düşük katlı yapıların ve bu yapılarda yaşayan insanların varlığı sokak seviyesindeki yaşamın oluşmasına katkı sağlarken yüksek katlı yapılar ve burada yaşayan insanların varlığı belli bir eşik seviyesinden sonra sokak yaşamına katkı sağlayamazlar. Şekil 25'de gösterilen D seviyesinden sonra yüksek katlı yapıda yaşayan insanlarla sokak seviyesindeki insanlar arasında ki iletişim zayıflar ve kat yüksekliği arttıkça kaybolur (Gehl, 2020).

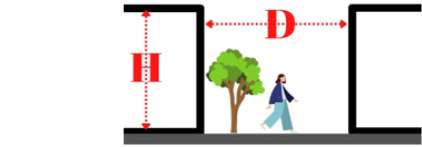

Gehl'e göre kentsel mekânın fiziksel nitelikleri doğrudan mekânın kalitesi ile ilgilidir. Fiziki olarak insanların evleri ve işleri arasında gidip gelmeleri için yeterli olan kentsel mekânı planlamak, otoyollar, araç park yerleri vb. gibi, kentsel yaşamın oluşması için yeterli değildir. İnsanlar, planlanan kentsel mekânı zorunlu faaliyetlerini gerçekleştirmek dışında sosyal faaliyetleri için de kullanıyorlarsa kentsel mekânın kalite değeri yüksektir denebilir. Kentsel mekânın kullanımıyla oluşan, kamusal yaşamın kalitesinden ise ancak kentsel mekândan faydalanabilen farklı yaş, cinsiyet ve beden kabiliyetlerine sahip insanlar varsa bahsedilebilir. Gehl, kentsel planlama araçlarıyla insanların eylemlerinin niteliğinin değiştirilebileceğinden bahsetmektedir. (Şekil 26). Eğer süren bir faaliyet yayalar tarafından görülebiliyorsa, ya da bir aradaki diğer insanlar, bu durum insanları bir araya gelmeye teşvik edebilir (Gehl, 2011).

Gehl, canlı bir kamusal yaşam için üç ölçekte önerilerde bulunmaktadır. Büyük ölçekli planlama kararı olarak ele alınabilecek modernizm ile başlayan şehri işlev bölgelerine ayırma fikri insanlara ulaşım araçlarını kullanmak dışında bir seçenek bırakmamıştır. Gehl ise bu yaklaşımın tam tersi sayılabilecek bir öneriyle insanların tüm ihtiyaçlarına yürüme mesafesinde ulaşabileceği bir tasarım önermektedir. Böylelikle insanlar ve faaliyetler sokakta birleşebilir. Orta ölçekli planlama önerisi orta ölçekli yapıların arasındaki mesafelerle ilgilidir. Yapılar arasında bırakılan mesafeler büyüdükçe geniş kaldırımlar ve yollar oluşur. Yapı girişleri sokaktan uzaklaşır. Kentsel mekânda meydana gelen bu aşırı

büyüme eylemlerin oluşmasına izin vermez. Gehl bu sebeple yapı yerleşimlerinin bir sokak ya da meydan etrafında planlamasını önermektedir. Bu planlama kararının kentsel alandaki faaliyetleri arttırdığı görülecektir. (Şekil 26. ve Şekil 27)

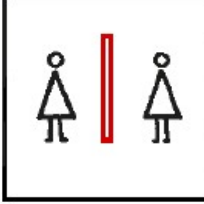
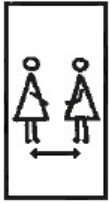

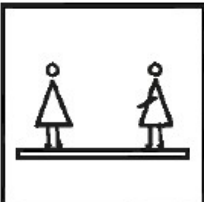
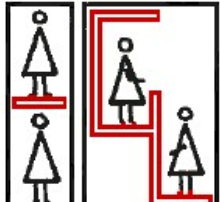
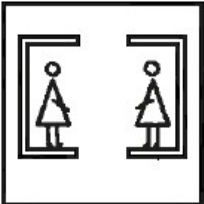

EYLEM OLUŞMAZ		Eve özel otoparklar, sokakta rastlaşma olasılığını ortadan kaldırır. Eylem oluşmadığı için sosyal temas oluşamaz.
EYLEM OLUŞUR		Özel araçların sokağa park edilmesi nedeniyle sokakta sınırlı rastlaşma ihtimali oluşur. Eylemlerin oluştuğu gözlenir.
EYLEMLER ÇEŞİTLENİR		Sokağa park edilmeyen özel araçlar nedeniyle, sokağın yayalar tarafından kullanımı artar. Sokakta daha fazla kişinin rastlaşma ihtimali oluşur. Görülen eylem türleri çeşitlenir ve sayı olarak artar.

Şekil 26. Otopark ve aktivite kalıpları (Gehl, 2011).

	$0 < D/H \leq 1$ - $D/H < 1$ ise, boşluk kapalıdır. -Oran 1 olduğunda, Alan daha rahat bir bireysel mahremiyete sahip olacaktır.
	$1 < D/H \leq 2.5$ D/H 1 ile 2,5 arasında olduğunda, dış alan dengeyi koruyacaktır
	$2.5 < D/H \leq 4$ Kapalılık tamamen kaybolacaktır.

Şekil 27. Jan Gehl D/H model (Gehl, 2011). (Yazar tarafından uyarlanmıştır).

Gehl'in küçük ölçekli planlama önerisi binalar arasında kalan alanlardaki kentsel yaşamın iyileştirilmesine yöneliktir. Göz seviyesinin üzerinde üretilen bir konut duvarı hem görüşü engeller, hem de üzerinde oturulmasına imkân vermez bu sebeple kentsel yaşam kısıtlanır. Fakat evi çevreleyen bahçe duvarları yükseklikleri az, oturulabilir yanda yaslanmaya imkân sağlayabilir şekilde tasarlanırlarsa, binalar arasındaki kamusal yaşama destek olabilirler (Gehl, 2011). (Şekil 28).

	TEŞVİK ETME	ENGELLEME	
Duvar Yok			Duvarlar
Kısa Mesafeler			Uzun Mesafeler
Düşük Hız			Yüksek Hız
Aynı Düzlemde			Birden Çok Düzlemde
Yüz Yüze Yönelim			Sırt Sırta Durma

Şekil 28. Görme ve duyma temaslarını teşvik etmek ya da engellemek (Gehl, 2011).

Gehl yapı içinde ve yapı dışında süren yaşamın buluşma noktasının yapıların zemin kat seviyesinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Önceki dönemlerde gerçekleşen tasarım kararlarındaki farklılıkların zemin kat düzeyinde opak cepheler ve kör pencerelerin üretilmesine, ayrıca ayrıntıların oldukça azalmasına neden olduğunun tespitini yapan Gehl bu gelişmenin sokakların yayalar tarafından kullanılabilirliğini azalttığının altını çizmektedir. Bu bağlamda sokak yaşamı zayıflatılmış ve insanlar üzerinde güvensizlik duygusunun oluşmasına neden olmuştur (Gehl, 2020). (Şekil 29)

	HAREKETLİ	Küçük birimler, çok sayıda kapı (her 100m de 15-20 kapı) İşlevlerde büyük çeşitlilik Birimlerde hiç sağır cephe olmaması ya da çok az hareketsiz cephe olması Cephenin hareketli bir rölyef karakterine sahip olması Öncelikle düşey cephe artikülasyonu İyi ayrıntılar ve malzemeler
	DOSTANE	Nispeten küçük birimler (her 100m de 10-14 kapı) İşlevlerde biraz çeşitlilik Birimlerde az sayıda sağır ve hareketsiz cephe olması Cephenin rölyef karakterine sahip olması Çok sayıda ayrıntı
	KARMA	Büyük ve küçük birimler (her 100m de 6-10 kapı) İşlevlerde mütevazı çeşitlilik Birimlerde birkaç sağır ve hareketsiz cephe olması Cephenin mütevazı bir rölyef karakterine sahip olması Az sayıda ayrıntı
	SIKICI	Büyük birimler az sayıda kapı (her 100m de 2-5 kapı) İşlevler arasında neredeyse hiçbir çeşitlilik olmaması Birimlerde birçok sağır ya da yavan cephe olması Az sayıda detayın olması ya da hiç olmaması
	HAREKETSİZ	Büyük birimler az sayıda kapı ya da hiç kapı olmaması (100m de 0-2 kapı) İşlevler arasında görünür hiçbir çeşitlenme olmaması Birimlerde sağır ya da hareketsiz cepheler olması Tek tip cepheler, ayrıntı noksanlığı, bakıp görülecek hiçbir şeyin olmaması

Şekil 29. Göz hizasında kent, zemin kat tasarımı (Gehl, 2020).

1.6.9. Ewing vd. Kentsel Mekân Analiz Yöntemi

Ewing vd. (2005), kentsel alanların niteliğini ölçmek için geliştirdikleri araç setinde kentsel tasarım niteliği olarak insan ölçeğini fiziksel veriler üzerinden ölçmektedirler. Bina detaylarını kaldırım dokusunu ve kent mobilyalarını kentsel mekânda insan ölçeğine katkıda bulunan unsurlar olarak değerlendirmektedirler. Fiziksel ölçümlerin insan ölçeği ile eşleşmesi kadar insanların yürüme hızı da önemlidir. Proje geliştirme aşamasında insan ölçeğinin sağlanabilmesi için gerekli niteliklerin neler olduğu ile ilgili danışılan uzmanlar sokak seviyesine odaklanılmasını, sokak mekânının her iki tarafında yer alan kaldırımların kafe fonksiyonlarıyla zenginleştirilmesini, yapıların zemin katlarında mağaza çözümlerine yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Ewing, Clemente, Handy, Brownson, & Winston, 2005).

Geliştirilen ölçme seti yürüme davranışı üzerine kurgulanmıştır. İnsan ölçeğinin tespiti için sokak düzeyinde yapılması gereken ölçümler beş başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar sırasıyla;

Uzun görüş hattı sayısı; uzun görüş hattı sayısı altı aşamada ölçülmektedir. Ölçüm için yürüme sınırının 120 adım olması tavsiye edilmektedir. Yaklaşık 300metre ilerisi uzun görüş mesafesi olarak tanımlanmıştır. Sokak boyunca sağ, sol ve ileri yön olmak üzere yürüme eylemi tekrarlanarak 120 adım sınır mesafesinde, herhangi bir anda fark edilebilen uzun görüş hattı aranmaktadır. Görüş sağlanırsa ilgili maddeye 1 değeri, sağlanamazsa 0 değeri verilmektedir. Ölçme işlemi tüm adımlarda tamamlandığında verilen değerlerin toplanması istenmektedir. Toplam değer 0 ile 3 arasında olmalıdır.

Sokak seviyesindeki pencerelerin oranları; belirlenen yürüme sınırı boyunca alanda yer alan binaları sağ tarafta yer alacak şekilde yürünerek kaldırım boyunca uzana binaların cepheleri ile ilgili bilgiler not edilir. Her pencere varlığı 0,10 ondalık artışlarıyla kaydedilir. Sokak seviyesinde yer alan kaldırım boyunca uzanan binaların pencere boyutunun tüm yüzeye oranının tahmin edilmesi beklenmektedir.

Ortalama bina yüksekliği; belirlenen yürüme sınırı boyunca alanda yer alan binaları sağ tarafta yer alacak şekilde yürünerek sağ tarafta yer alan binaların yüksekliğine dikkat edilir. Binaların ortalama yüksekliğinin tahmin edilmesi beklenmektedir.

Küçük bitkiler, belirlenen yürüme sınırı boyunca alanda yer alan binaları sağ tarafta yer alacak şekilde yürünerek sağ tarafta yer alan küçük bitki sayıları (Saksı vb. içinde yer alan, fazla büyük olmayan) not edilir.

Sokak mobilyası ve diğer sokak eşyalarının sayısı; belirlenen yürüme sınırı boyunca alanda yer alan binaları sağ tarafta yer alacak şekilde yürünerek kent mobilyalarının (banklar, aydınlatma direkleri vb.) ve diğer sokak öğelerinin sayısı (gazete kutuları, park metre vb.), tespit edilerek not edilir.

İnsan ölçeğinin varlığının tespit edilmesi için yapılması gereken tüm ölçümler yapıldıktan sonra bulunan değerler Tablo 11’de kaydedilen değer alanına işlenir. Değerler karşılarında yer alan çarpanlarla çarpılır. Bulunan tüm değerler toplanarak belirlenen sabit ile toplanarak insan ölçeği puanı bulunur. Bulunan değer 1-5 değerleri arasında olmalıdır.

Tablo 11.İnsan ölçeği puanlama tablosu (Ewing, Clemente, Handy, Brownson, & Winston, 2005).

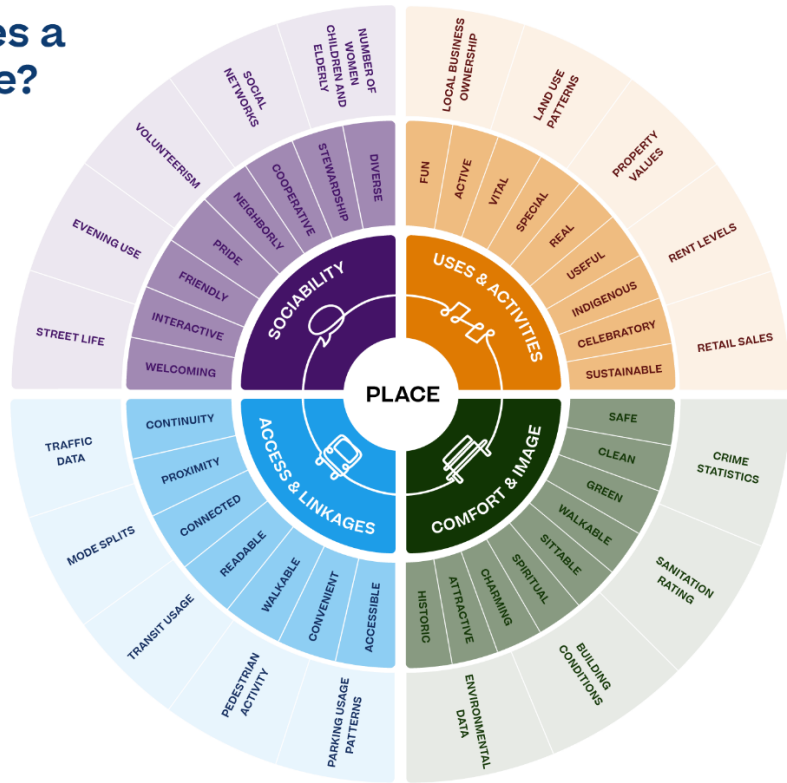
Kentsel Tasarım Niteliklerinin Ölçülmesi Puanlama Tablosu				
Sokak:		Araştırmacı:		
		Tarih:		
AŞAMALAR		Kaydedilen Değer	Çarpanlar	(Kaydedilen değer)*(Çarpan)
İNSAN ÖLÇEĞİ	1.Uzun görüş hattı sayısı (Sağ-Sol-Ön)		-0,74	
	2.Sokak seviyesindeki pencere oranı (Yürünen tarafta)		1,10	
	3.Ortalama bina yüksekliği (Yürünen tarafta)		-0,003	
	4.Küçük bitki sayısı (Yürünen alanda)		0,05	
	5.Sokak mobilyası ve diğer sokak eşyalarının sayısı (Yürünen alanda)		0,04	
			Sabit Ekle	
		İnsan Ölçeği Puanı		

1.6.10. PPS-Public Project Space Analiz Yöntemi

İnsanlar tarafından tercih edilen kamusal alanlar oluşturmak üzere faaliyet gösteren, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan PPS, dünya çapında çok sayıda kamusal alanı değerlendirerek, nitelikli bir kamusal alanda olması gereken anahtar ilkeleri dört başlık altında topladığı bir yer şeması oluşturmuştur. Bu ilkeler; “erişim ve bağlantılar, konfor ve imaj, kullanım ve aktiviteler ve sosyallik” tir. (Tablo 12). Yer Şeması’ nın yardımıyla, yere ait olumlu-olumsuz niteliklerin tespit edilmesi ve ihtiyaç duyulan iyileştirmelerin yapılabilmesi hedeflenmektedir. PPS, üyeleri özellikle yer iyileştirmelerinde sürece yönelik doğru aktörlerin katılımını önemsemektedirler (URL-28, 2022).

What Makes a Great Place?

Project
for Public
Spaces

Şekil 30. Herhangi bir yerin değerlendirilmesine yardımcı olacak yer şeması (URL-28, 2022).

Tablo 12.PPS yer şeması, "Bir yeri neler başarılı kılar?" (URL-28, 2022).

Anahtar Özellikler	Veri	Nitelikler	Dikkate Alınması Gereken Sorular
ERİŞİLEBİLİRLİK VE BAĞLANTILAR	Trafik Verileri	Süreklilik Yakınlık Bağlantılı Okunabilir Erişilebilir Kullanışlılık Yürünebilir	Uzayı uzaktan görebiliyor musunuz? İçi dışarıdan görünüyor mu?/Mekân ve bitişik binalar arasında iyi bir bağlantı var mı, yoksa boş duvarlarla mı çevrili?/.Bitişik binaların sakinleri alanı kullanıyor mu?/İnsanlar oraya kolayca yürüyebiliyor mu? Örneğin, oraya gitmek için hareket halindeki arabaların arasından geçmek zorundalar mı?/Kaldırımlar bitişik alanlara çıkıyor mu?/Alan, özel ihtiyaçları olan insanlar için işlev görüyor mu?/Uzaydaki yollar ve patikalar insanları gerçekten gitmek istedikleri yere götürüyor mu?/İnsanlar oraya ulaşmak için çeşitli ulaşım seçeneklerini -otobüs tren, araba, bisiklet vb.- kullanabilir mi?/Toplu taşıma durakları, kütüphaneler, postaneler, park girişleri vb. gibi yerlerin yanında uygun bir şekilde konumlandırılmış mı?
	Ayrışma Durumu		
	Transit Kullanım		
	Yaya Hareketleri		
	Park Alanı Kullanım Deseni		
KONFOR VE İMAJ	Suç Oranları	Güvenli Temiz Yeşil	Mekân iyi bir ilk izlenim bırakıyor mu? /Erkeklerden daha fazla kadın var mı? /Oturmak için yeterli yer var mı? Koltuklar uygun şekilde yerleştirilmiş mi? İnsanların güneşte veya gölgede oturacakları yer seçeneği var mı? / Alanlar temiz ve çöpsüz mü? Bakımdan kim sorumludur? Onlar ne yapar? Ne zaman? /Bölge güvenli hissediyor mu? Güvenlik varlığı var mı? Eğer öyleyse, bu insanlar ne yapıyor? Ne zaman görevdeler?/İnsanlar fotoğraf çekiyor mu? Çok sayıda fotoğraf fırsatı var mı?/Araçlar, alanın yaya kullanımına hakim mi, yoksa alana kolayca ulaşmalarını engelliyor mu?
	Sanitasyon Hizmetleri	Yürünebilir Oturulabilir Ruhu Olan	
	Yapı Durumu	Cazip Çekici	
	Çevresel Veriler	Tarihi	
KULLANIM VE AKTİVİTELER	Yerel İşletme Sahipliği	Eğlenceli Aktif Can Alıcı Özel Gerçek Kullanışlı Özgün Şenlikli Sürdürülebilir	İnsanlar alanı kullanıyor mu yoksa boş mu? /Farklı yaşlardaki insanlar tarafından kullanılıyor mu? /İnsanlar gruplar halinde mi? /Yürüyen, yemek yiyen, beyzbol oynayan, satranç oynayan, rahatlayan, kitap okuyan insanlar gibi kaç farklı türde etkinlik gerçekleşiyor? /Mekânın hangi kısımları kullanılıyor, hangileri kullanılmıyor? /Yapılacak şeyler için seçenekler var mı? /Bir yönetim varlığı var mı veya alandan sorumlu birinin olduğunu belirleyebiliyor musunuz?
	Arazi Kullanım Deseni		
	Emlak Değerleri		
	Kira Düzeyi		
	Perakende Satış		
SOSYALLİK	Kadın Çocuk ve Yaşlı Sayısı	Çeşitlilik Yönetim İşbirliği Komşuluk Gurur Cana Yakın Etkileşimli Samimi	Burası arkadaşlarımızla buluşmak için tercih edeceğimiz bir yer mi? Diğerleri burada arkadaşlarla mı buluşuyor yoksa onlarla mı karşılaşıyor?/İnsanlar gruplar halinde mi? Birbirleriyle konuşuyorlar mı?/İnsanlar birbirlerini yüzleriyle mi yoksa isimleriyle mi tanıyor gibi görünüyor?/ İnsanlar burayı görmek için arkadaşlarını ve akrabalarını mı getiriyorlar yoksa özelliklerinden birini gururla mı gösteriyorlar? /İnsanlar gülümsüyor mu? İnsanlar birbirleriyle göz teması kurar mı?/ İnsanlar yeri düzenli olarak ve tercih ederek mi kullanıyor?/ Genel olarak topluluğu yansıtan yaş ve etnik grupların bir karışımı mı?/İnsanlar gördüklerinde çöp toplama eğilimindedir mi?
	Sosyal Ağlar		
	Gönüllülük		
	Akşam Kullanımı		
	Sokak Hayatı		

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

Nitelikli kentsel mekân olgusu, kentsel tasarım ilkeleri bağlamında insan ölçeğini tartıştıktan sonra, kuramsal çerçevede “insan ölçeğinin” belirleyicileri analiz yöntemleri kapsamında incelenmiş ve özetlenmiştir. Bu bölümde ise; çalışma alanı olarak belirlenen kentsel morfolojik bölgenin seçim nedeni ve bağlamsal değerlendirmesine yer verilmiş ve bulgular aşaması öncesi çalışmanın yöntemi ve kapsamı açıklanmıştır.

2.1. Çalışmanın Kapsamı

Tez çalışması kapsamında, ilk aşamada yürütülen detaylı literatür taraması ile elde edilen ölçütler kuramsal çerçevede sunulan kapsam bağlamında yeniden organize edilerek sınıflandırılmış ve somut göstergelerle analiz bileşenleri oluşturulmuştur. Çalışma/tasarım alanı olarak belirlenen Ortahisar geleneksel yerleşim dokusunda yer alan örnek alana ilişkin alansal veriler elde edilmiş ve görsel belgeleme (fotoğraflama/video çekimi) işlemi farklı periyotlarda tamamlanmıştır. Alana ilişkin mekânsal/fiziki verilerin yanı sıra alanın mevcut kullanıcıları ile görüşmeler yapılarak sosyal dokuya ilişkin bilgi toplanmıştır. Alanın değerlendirilmesinde makro belirleyici olan “bağlam” aşamasındaki katkı ise birincil kaynak verilerden elde edilen bir aşamadır. Alanı çocukluğunda deneyimlemiş, farkındalık düzeyi yüksek bir kullanıcı ile yapılan “yapılandırılmamış görüşme” ve alana ilişkin Bekir Gerçek tarafından yazılan “Baş Kentin Baş Mahallesi Ortahisar” adlı kitap, Emre Aysu’nun “Eski Kent Mekânlarının Düzenlenme İlkeleri: Kent Planlama Bütünü İçinde Sistemantik Bir Çözümleme-Planlama-Tasarlama Modeli, Trabzon Kenti Orta İç-Kale Tarihi Yerleşimi Üzerine Bir Deneme” ve Nilgün Kuloğlu’nun “Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihi Çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri: Ortahisar Örnek Çalışması” isimli doktora çalışmaları kullanılarak elde edilen verilerle harmanlanarak sunulmuştur.

Sosyal ilişkileri kentsel mekânın merkezinde gören Jacobs, kentsel mekân üzerine gözlemlerini sokak ölçeğinde gerçekleştirmiştir. Sokak mekânını tanımlayan yapıların farklı yaşta ve farklı fiziksel formlarda olmalarının mekânı görsel olarak zenginleştirdiğini, yapıların aynı zamanda insanların sokaklarda isteklerine göre rotalar oluşturabilmeleri ve kendilerini güvende hissetmeleri için oluşturdukları örüntünün geçirgenlik barındırması

gerektiğini savunmuştur. Sokaklar ancak tanımlanmalarına katkı sağlayan yapıların barındırdıkları farklı kullanım alanları sayesinde insanları çekebilir. Jacobs kent merkezlerindeki çeşitlilik ve yoğunluk ilişkisine atıfta bulunarak pek çok konut biriminden oluşan mahallelerin tasarımında bu ilişkinin göz ardı edildiğinden bahseder. Hâlbuki yoğunluk azalırca mahallelerde elverişlilik, çeşitlilik ve rahat erişimden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Jacobs her daim kullanıcı yoğunluğunun olduğu, yaşayan sokak ile bağlantısı kesilmeyen kamusal alanlardan oluşan çevreleri karakteri olan kentsel dokular olarak tanımlamıştır (Jacops, 2009). Cullen ise kentsel çevreleri tekil ya da izole edilmiş yapıların değil bu yapıların birbirleriyle meydana getirdikleri örüntünün oluşturduğunu ve bu biçimlenişin barındırdığı eşsizlik, doku, renk ve kullanıcıyı davet etme gibi özelliklerinin de kentsel mekânın karakterini oluşturduğundan bahseder (Sakar & Ünlü, 2019).

Tezin girişinde ifade edildiği gibi, kentlerin modern dönemle birlikte taşıt hakimiyetine bırakıldığı, binalar arasında kalan boşlukların/mekanların planlanarak oluşturulmadığı, insan ölçeğini ve toplumsal yaşamı göz ardı eden anlayışların hakim olduğu vurgusundan hareketle; yapılan literatür taramasıyla elde edilen verilerden yola çıkarak insan ölçeğine ilişkin kentsel alanda algılanan boyutun ilgili olduğu bileşenler aşağıdaki şekilde gruplanmıştır. Bu bileşenlerin bir kısmı fiziksel çevre boyutunda yer alırken algılayan kişinin bireysel özellikleri ile de ilişkili olmaları muhtemeldir.

Tablo 13.Kentsel alanda algılanan insan ölçeği (Ashihara, 1981), (Jacops, 2009), (Karssenber & Laven, 2016), (Makower, 2014), (Lynch, 2010), (Mehaffy, Kryazheva, Rudd, & Salingeros, 2019) (Ewing, ve diğerleri, 2013),(Gehl, 2020).

İNSAN ÖLÇEĞİ	MEKÂNSAL VE BAĞLAMSAL ÖLÇEKLENDİRME				
	<ul style="list-style-type: none"> • Bağlam • Yoğunluk ve Çeşitlilik (Esnek arazi kullanım planı: Çeşitlilik+Birlik=Harmony) • Yükseklik ve Kütle (Sokak ile ilişki) • Yollar, kavşaklar, girişler, çıkışlar • Bina Tipi (Mimarinin özel karakteri, yapı süslemesi vb.) • Fiziksel Konfor (Güneş, Gölge, Rüzgar, bakım) • Cephe-Ara yüz (Zengin malzeme kullanımı, sokak seviyesinde pencere kullanımı) • Kent mobilyası ve diğer sokak eşyaları 				
	NESNEL VERİLER		ÖZNEL VERİLER		
	BİREYSEL ÖLÇEKLENDİRME				
	• Cinsiyet	• Yaş	• Görme/Algı/Duyu	• İnsan Hızı	• Kültürel Değerler

Ancak öznel değerlendirmeyi çalışma kapsamı dışında bırakarak yalnızca mekânsal boyutta sınırlandırılan bu tez çalışmasında mekânın sosyal boyutuna değinilmemiştir. Bu da çalışmanın temel sınırlılıklarındandır.

Gehl (2011), “Life Between Building” adlı eserinde insanların gelip geçerken birbirlerine selam verdiği, postacının mektupları dağıtırken iki adamın da bir otomobilin tamiriyle ilgilendiği, insanların banklarda ya da basamaklarda oturduğu, kapı önlerinde çocukların oynadığı sıradan bir sokakta geçen bir günü tasvir eder. Sokağın en dikkat çeken özelliği canlı bir yaşamı barındırıyor olmasıdır. Günümüzün planlama araçlarıyla oluşturulmuş hızla büyüyen kentlerinin sokakları ise artık günlük yaşamın geçtiği kentsel mekânlar olarak değil hareketi ileten mekânlar olarak tanımlanabilirler (İlhan & Aktoğlu Erkan, 2020).

Sokak bir çocuğun “kentli” olma yolunda tanıştığı ilk kamusal mekândır ve genellikle evlerinin güvenli sınırından keşfetmek, oyun oynamak ve öğrenmek için adım attıkları bu kamusal alan “konut sokağı” olur. Bu sebeple bir konut sokağının güvenli olmanın yanında, düzenli, temiz ve estetik özellikler barındırması da önem kazanmaktadır (İlhan & Aktoğlu Erkan, 2020).

Yaşadığımız kentsel çevrelerde üretilmiş birçok kentsel açık mekân olmasına rağmen hepsinin aynı niteliklere sahip olmadığını görmekteyiz. Bazıları insanlar tarafından daha cazip bulunarak ciddi bir kullanıcı kitlesini ağırlarken bazıları ise şaşırtıcı şekilde kullanıcılar tarafından tercih edilmemektedir (Gehl, 2011).

Ahunbay’a göre insan ölçeğinde düzenlenmiş tarihi çevreler ilgi çekici ve öğreticidirler. Sosyal ilişkileri ve bireylerdeki birlik duygusunun gelişmesine yardımcı olan mekânların bir araya gelmesiyle oluşmuşlardır ve kullanıcılar böyle mekânlarda bulduklarında mutluluk hissi yaşarlar (Ahunbay, 1996). Tarihi çevreler orada yaşayan insanların birbirleriyle olan sosyal ilişkilerini geliştirirken, aynı zamanda insan ölçeğindeki mekânlarıyla insanın çevresiyle olan sosyal bağının da oluşmasını ve devam etmesini sağlarlar (Erbey, 2020). Bu kapsamda, mekânda insanlar arasında kurulan ilişkiden ziyade insanla mekân arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma, insan ölçeğinin boyutlarını örnek bir alan üzerinden tartışmaktadır.

2.2. Çalışma Alanı: Örnek Alanın Belirlenmesi

Conzen, Canigga ve Whitehand (Kropf,1996); kentsel karakterin oluşumuna değindikleri çalışmalarında farklı özelliklere sahip bölgelerin ve alanların sürekli olarak birbirlerine eklenmesinin mekânsal tarihselliği oluşturduğunu öne sürerek benzer süreçlerde ve benzer formlarla meydana gelen bu değişimlerin kentsel karakteri meydana getirdiğini savunurlar. Kentler günümüzdeki görünümünü birçok tarihsel süreçten geçerek almışlardır, her tarihsel süreç kendisinden sonraki tarihsel sürece bir takım öğelerini miras bırakmıştır. Her değişen kültürel yaşama biçimleri kendisinden önceki kültürel yaşamlardan, her değişen mekânsal gereksinim kendisinden önceki mekânsal gereksinimlerden izler taşır. Hall'a göre (1997); kamusal alan ve alan kullanımlarıyla, doku, strüktür gibi yerleşim örüntüleriyle, bina tiplerinin bir araya geliş şekilleriyle oluşmuş aynı zamanda okunabilirlik barındıran özgün bölgeleri "tasarım alanı" olarak tanımlarken, Whitehand (2009) ise; süreçler sonucunda birçok defa değişerek oluşan tarihsel karakterin içinde benzer özellikte "morfolojik bölgeleri" barındırdığını anlatmaktadır (Sakar & Ünlü, 2019).

Planlama araçları kullanılmadan geleneksel süreçlerle oluşan kent dokuları kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimler sonucu geliştirilmiş inşaat yöntemleri ve yerleşim kararları ile oluşturulmuş ve bu sebeple de geleneksel kentler insanların duyularına ve potansiyellerine uygun ölçeklerde üretilmişlerdir. Günümüzde kullanılan kent planlama yöntemlerine bakıldığında ise geleneksel bilginin yitirildiği bu sebeple de üretilen ölçeklerin insan boyutu ve duyularıyla uyumsuzluklar içerdiği görülmektedir (Gehl, 2020). Bu bağlamda çalışma alanı olarak geleneksel süreçler sonrasında oluşmuş yerleşim dokusu özelliğine sahip Ortahisar seçilmiştir.

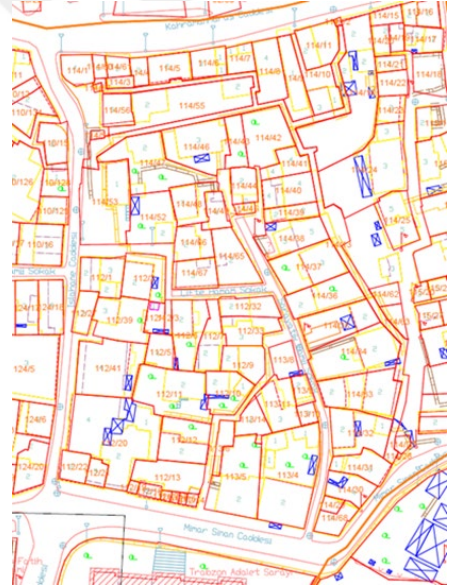
Trabzon kentine dair ilk yerleşmelerin izleri 4 bin yıl öncesine kadar takip edilebilmektedir. Trabzon kentine ait ilk yerleşim nüvesi olarak adlandırılabilir alan doğuda Tabakhane ile batıda ise Zağnos vadileri arasında yer almakta, dikdörtgen formu ve etrafında bulunan uçurumlar nedeniyle korunaklı bir mekân hissi uyandırmaktadır. Kentin ilk nüvesini çeviren sur duvarlarının bir kısmı halen mevcudiyetlerini korumaktadırlar. MS.257'de ilk yerleşim alanı Yukarıhisar kurulmuş, zamanla Ortahisar'ın tamamlanması sonrasında, Aşağıhisar'ın da alana eklenmesiyle birlikte kent yerleşimi Karadeniz ile buluşmuştur (Usta, 2019).

Brayer, surla çevreleme faaliyetlerinin Yukarıhisar'dan başladığını, Ortahisar'la devam ettiğini, Aşağıhisar'ın surlarla çevrilme faaliyetinin ise muhtemelen 1324 yılında Kommenos Hanedanı'nın hükümdarlığında varlığını sürdüren Rum Devleti sürecinde tamamlandığını belirtmektedir. Bu silsile ile oluşan üç hisardan ibaret eski kent merkezinin surlar ile çevrilmesi kentsel yerleşme alanının olası düşmanlarına karşı güvenliğini temin etmiş, Osmanlı döneminde de surların bakımı ve yenilenmesi çalışmaları sürdürülmüştür (Usta, 2019).

Tarihsel metin okumalarında “hisar içi” olarak adlandırılmış sur içi, esasında farklı işlevler ile donatılmış Yukarıhisar, Ortahisar ve Aşağıhisar olarak üç bölüme ayrılmıştır. Bu üç bölümün içinden en fazla anlam yüklenmiş olan alan Ortahisar'dır. Konumu itibariyle Ortahisar üç bölümün ana aksında, diğer alanlara göre daha hakim pozisyonda ve korunaklıdır. Fetih sürecinden itibaren kentin yönetim merkezi Ortahisar da yer almış, bu durum yüzyıllarca devam etmiştir. Bu sebeple tarihi sur içi alanının tamamını temsili görevi kendisine tevdi edilmiş gibi Ortahisar denince akla ilk kentin en kıdemli ve en önemli yönetim merkezi olduğu gelmektedir. Bu nitelikleri nedeniyle Ortahisar, Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından II nolu Kentsel Sit Alanı olarak tescil edilmiştir (Usta, 2019).

Aysu (1977), gerçekleştirdiği “Eski Kent Mekânlarını Düzenleme İlkeleri” isimli doktora çalışmasında, bu tez çalışması kapsamında seçilen araştırma alanında ki konut yapılarının 1800'lü yılların başında inşa edildiklerini belirtmiştir (Aysu, 1977). Kuloğlu (1994) aynı alanda yapmış olduğu doktora çalışması kapsamında alandaki konutların 1800 sonları ve daha sonrasında inşa edilmiş oldukları tespitiyle, Aysu'nun bulgularını desteklemiştir (Kuloğlu, 1994).

Bu tez çalışması kapsamında ilk aşamada Kuzey ve Doğu yönünde kale duvarları, Güneyde Mimar Sinan Caddesi (Hükümet Caddesi) ve Batı'da Islahhane sokak tarafından sınırlandırılmış olan alan incelenmiştir. Alan içerisine erişim Güney yönünde Mimar Sinan Caddesi üzerinden Saray Atik Cami Sokak ve Saray Atik Sokak, Batı yönünde ise Islahhane sokak üzerinden Çifte Hamam Sokak ile sağlanmaktadır. Yapılan inceleme sonrasında çalışma alanı geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu Saray Atik Camii Sokak ile sınırlandırılmıştır.

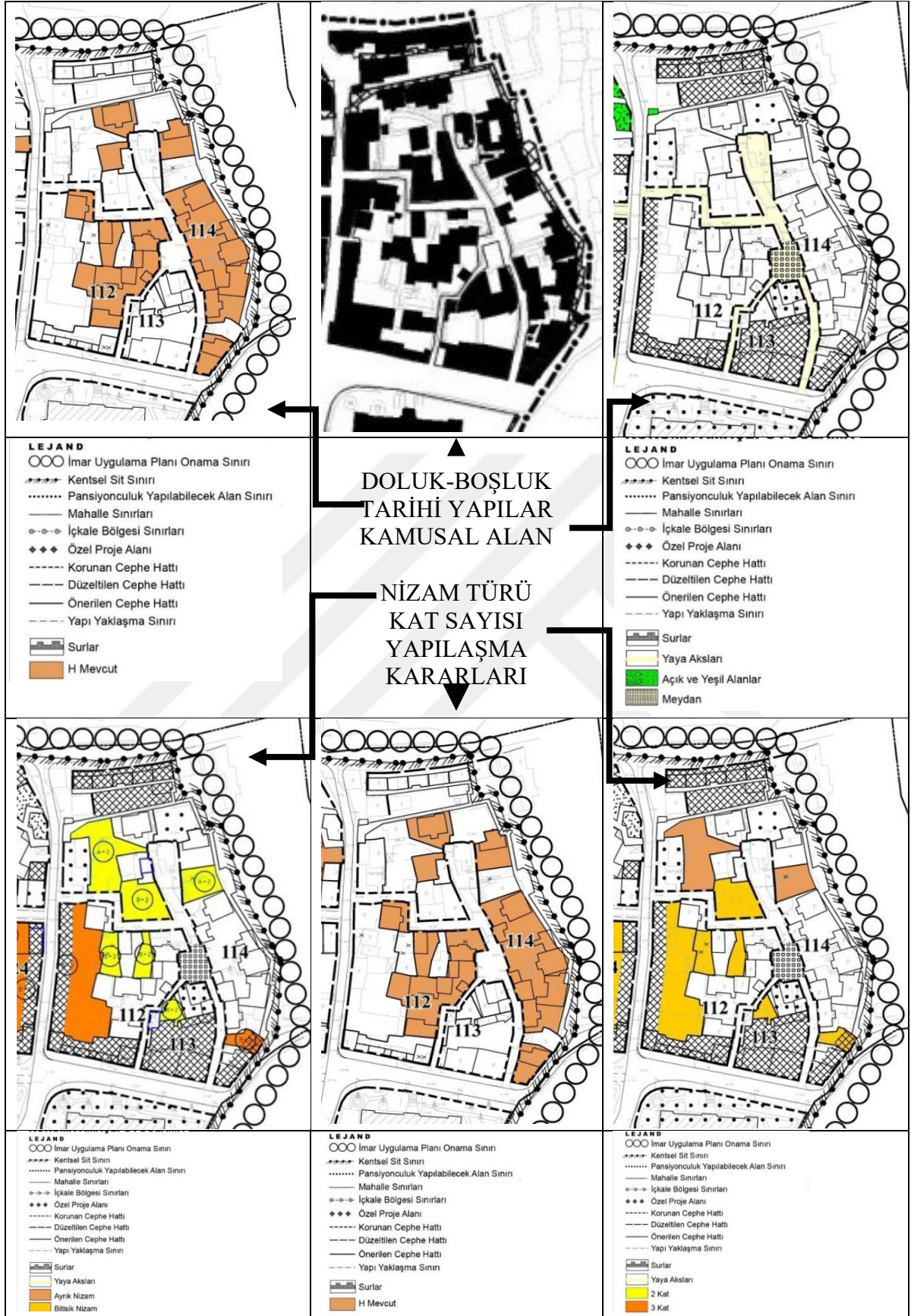

Şekil 31. Çalışma alanı konumu (Altlık olarak 15.06.2022 tarihli Google Earth hava fotoğrafı kullanılmıştır).

Tez çalışması kapsamında incelenen örnek alan, kentsel yerleşimin ilk izlerinin barındıran önemli bir tarihsel çekirdektir. Günümüze kadar ulaşmış bu tarihsel çekirdek tarihi kültür varlıkları olarak tanımlanan surlarla çevrilidir. Surların bir kısmı yapılan yol

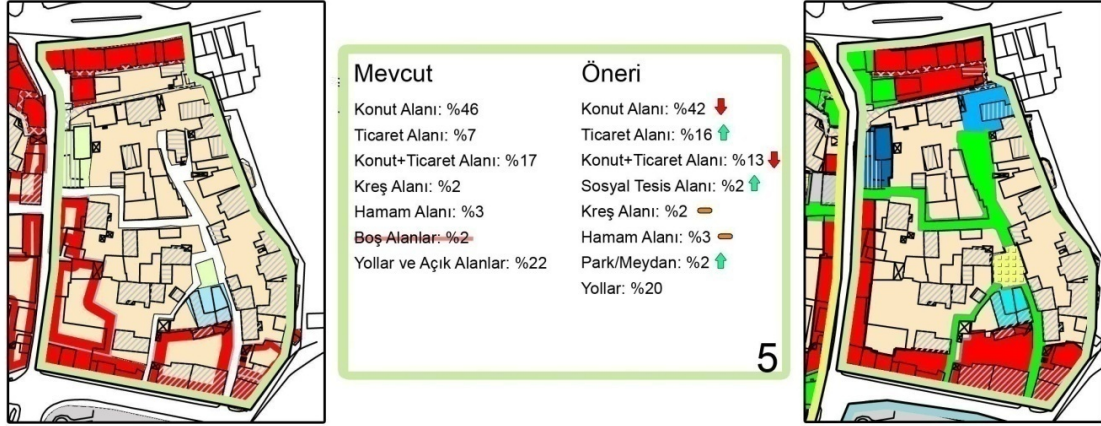
çalışmaları nedeniyle yıkılmış olmasına rağmen kentsel mekân üzerindeki sınır elemanı özelliklerini devam ettirmektedirler Alan içerisindeki yapıların tipolojisi incelendiğinde tarihsel olarak farklı dönemlere ait, tescillenmiş sivil mimarlık ve anıtsal yapı örneklerinin yoğun bir yerleşime sahip olduğu tespit edilmiştir. Tarihsel çekirdek kentin diğer parçalarıyla olan bağına da tarihi köprüler aracılığıyla sağlamaktadır. Yerleşim dokusunun özellikleri incelendiğinde tarihi çekirdekteki yerleşimlerin parsel temelli yerleşmeler olduğu bu yerleşim şeklinin oluşturduğu örüntü sebebiyle de alanda sokak düzeyinde kentsel alanların bulunduğu ve zaman zaman ise bu sokakların çıkmaz sokak şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Alandaki yapılar iki ya da üç katlıdır.

Söz konusu alan, Trabzon I ve II nolu Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Revizyonu (2013) plan raporunda yer alan analizler ve uygulama imar planı kararlarından (BİMTAŞ, 2013) da kısaca bahsederek alan alanın kentteki konumu ve anlamı hakkında bir bilgilendirme yapılabilir.

Şekil 32. Trabzon I ve II nolu sit alanları analizleri

Trabzon II nolu kentsel sit alanı içerisinde bulunan örnek alan 1 kodlu karakter bölgesi; tescilli yapıların en yoğun olduğu bölgelerden biridir. Koruma Amaçlı İmar Planında bölgenin alandaki konut ağırlıklı doku korunmuştur. Ana akslar üzerinde ticaret ve konut+ticaret fonksiyonlarına yer verilmiştir. Alandaki yıkılmış olan hamamın rekonstrüksiyonu önerilmiştir.

Şekil 33. Trabzon Ortahisar koruma amaçlı imar planı analizleri- plan kararları

Söz konusu bölgede tescilli yapı oranı oldukça yüksektir. Çıkamaz sokak dokusu söz konusudur. Karma kullanımlı bir alandır-yol kenarında küçük metrekaireli ticari birimler bulunur ve bölgenin yakın çevresinde meydan, sokak ve kentsel nişler bulunur. Aynı zamanda, kültürel tesislerin etki alanında yer almaktadır.

2.3. Çalışmanın Yöntemi: Kentsel Mekânlarda İnsan Odaklı Analiz Yöntemleri

Kentsel tasarımcılar insan/kullanıcının kentsel açık mekân kullanım kararlarını etkileyecek bir takım kentsel alan niteliklerine işaret etmektedirler. Bu niteliklere yaygın literatürde “kentsel tasarım nitelikleri” denmektedir. Kentsel alanlar üzerine yapılan klasik okumalar bu niteliklere yapılan atıflar ile doludur. Bu çalışma, geleneksel yerleşim dokusunda yer alan kentsel açık mekânları, “insan ölçeği” kentsel tasarım niteliği bağlamında inceler ve anlamaya çalışır.

Seçilen örnek alan üzerinden mekânsal analizler yapılarak insan ölçeği boyutu üç aşamalı olarak değerlendirilmiştir.

İlk aşama; “bağlam” odaklanır. Bu kapsamda birincil bilgi kaynaklarından erişilen veriler değerlendirilmiş ve alana geçmişten bugüne yüklenen anlama ve geliştirilen kentsel tavır aktarılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada temel kaynak, alana ilişkin mekânsal değerlendirmeleri aktaran Emre Aysu’nun “Eski Kent Mekânlarının Düzenlenme İlkeleri: Kent Planlama Bütünü İçinde Sistematik Bir Çözümleme-Planlama-Tasarlama Modeli, Trabzon Kenti Orta İç-Kale Tarihi Yerleşimi Üzerine Bir Deneme” ve Nilgün Kuloğlu’nun “Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihi Çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri: Ortahisar Örnek Çalışması” isimli doktora çalışmaları ve doğrudan alandaki kentsel yaşamı aktaran Bekir Gerçek tarafından yazılan “Baş Kentin Baş Mahallesi Ortahisar” adlı kitap ve anahtar kişi görüşmesidir.

İkinci aşama; kamusal alan özel alana kadar inen kademeli bir mekânsal değerlendirmeyi içerir. Meydan, sokak, avlu, konut mekânsal öğelerine ilişkin “insan ölçeği” bileşenlerine odaklanır. Kavramsal çerçevede elde edilen ilkeler ve kriterler kapsamında belirlenen ölçütlere bağlı olarak değerlendirmeler yapılmıştır. (Tablo 15).

Tablo 15.İnsan ölçeğinin mekânsal bağlamda analiz bileşenleri

KAMUSAL.....ÖZEL	MEKÂN	Bina	Kütle	• Kütlede Çeşitlilik (Harmoni)	
			Cephe-Hareketler	• Doku, renk, oran 25m de bir farklılaşma	
			Detay	• Pencere, Kapı,Silme vb. süslemeler	
		Avlu	Sınır (Duvar)		
			Geçiş (Kapı)		
		Sokak	Kapalılık	Genişlik/Yükseklik (D/H)	
			Güvenlik		
			Çeşitlilik	Zemin Kat İşlevleri	
		Meydan	Konfor	Donatılar, Olanaklar	

Mekânın kamusalılık düzeylerine bağlı olarak binadan meydana kadar farklı mekân ögeleri ölçeğinde insan ölçeği bileşenlerini çalışma alanı bağlamında örnek alan analizi ile değerlendirmeyi amaçlayan çalışma sonucunda;

- Meydan bileşenleri
- Sokak-genişlik bileşeni
- Sokak-güvenlik bileşeni
- Sokak-çeşitlilik bileşeni
- Avlu-sınır bileşeni
- Avlu-geçiş bileşeni
- Bina –kütle bileşeni
- Bina-cephe bileşeni
- Bina-detay bileşeni bağlamında insan ölçeği tartışılacaktır.

3. BULGULAR VE İRDELEMELER

3.1. Bağlam Odaklı Değerlendirme

1876 tarihli Osmanlı Tahrir defterleri kayıtlarında ‘‘Saray-ı Atik’’ mahallesinin ismi yer almaktadır (Tablo 16) (Düzenli, 2010). Bu tespit Aysu ve Kuloğlu’nun çalışmalarında belirttikleri mevcuttaki yapılı çevrenin üretim tarihine ilişkin tespitlerini destekler niteliktedir.

Tablo 16.Trabzon mahalle isimleri (Düzenli, 2010).

1876	Saray-ı Atik
1916	Saray-ı Atik
1930	Ortahisar (Sarayı Atik, Camii Kebir, Musa Paşa ve Saçlı Hoca Mahallelerinin yarısından teşekkül ediyor)
1946	Ortahisar (İmaret Deresi Sokak, Camikebir Sokak, Amasya Sokak, Sarayatik Sokak, izmecioğlu sokak, Maraş Caddesi Sokak, İç Kale Sokak, Bayram Bey Sokak, Musapaşa Sokak, şirinhatun Sokak.

Saray Atik Camii Sokak etrafındaki yerleşim örüntüsünün Ortaçağ yerleşmelerinin serbest formda gelişen kent tipine benzediği bilinmektedir. Saray Atik Camii Sokakta yer alan dede evinde çocukluğunu geçirmiş olan Mimar Bekir Gerçek ile yapılan yüz yüze görüşme de Saray Atik Sokak, Saray Atik Cami Sokak, Subaşı ıkmazları ve ifte hamam sokağın kullanıcıları tarafından ‘‘bizim mahalle’’ olarak tanımlanan bu alana ilişkin yöneltilen sorular ile sosyal dokusu hakkında fikir edinilmiştir.

Saray Atik Sokakta sağdan ilk parsel de yer alan dış sofalı Trabzon evinde yedi çocuklu Eyüboğlu ailesinin oturduğu, soldan ikinci parselde yıkılmış bir taş bina enkazının olduğu, bu parselin mahallede yaşayan çocuklar tarafından ‘‘arsa’’ olarak adlandırıldığı ve önemli bir yer olarak benimsenen arsanın oyun alanı olarak kullanıldığı, arsanın bitişindeki taş binada iki kızıyla bir hanımefendinin yaşadığı sonrasında ise evin Bekir Bey’in amcası

tarafından satın alındığı, Gerçek'in babasına ve amcasına ait iki evin arasında yer alan iki katlı karniyarik planlı evde dönemin üst düzey kamu görevinde bulunan Hâkim Salih Pirselimoglu'nun ailesi ile birlikte oturduğu, yıkık cami boşluğundan önce yer alan son üç evden sağ tarafta yer alanların birinde ev sahibi olan bir hanımın, diğerinde öğretmen kızı ile bir annenin yaşadığı, sokağın son evinde ise mühendis bir beyin eşi ve çocuklarıyla yaşadığı bilgisine erişilmiştir. Bu bağlamda geçmişte mahallede yaşayanların çoğunun ev sahibi olduğu ve mahallelinin eğitim düzeyinin yüksek olduğu bilgisine erişilmiştir.

Alan çalışmasında yürütülen görüşmelerde ise ev sahibi olarak oturan kişilerin sayısının yok denecek kadar az olduğu, konut işlevine ilişkin bir dönüşümün/azalmanın yaşandığı görülmektedir. Mevcut konut kullanımının ağırlıklı olarak gelir düzeyi düşük ailelerden oluştuğu, hatta göçmen kiracıların bu bölgede konumlandığı da saptanmıştır. Çöp toplayıcılığı, işportacılık vb. informal sektörde yer alan kullanıcıların kiracı olarak yer seçtiği konut kullanımının yanı sıra bölgenin özellikle kamusal kullanım fonksiyonlarının baskısı altında olduğu ve özel sektör kullanımı olarak bölgede iki kafenin yer aldığı tespit edilmiştir.

Bekir Gerçek'e mahallenin kentsel alanı olarak tanımlanabilecek, evlere ait bahçe duvarları ile sınırlandırılmış sokak ve meydan alanının geçmişteki kullanımını anlamak için yöneltilen sorular ile Saray Atik Camii'ne ait küçük bir meydan hissi veren, boş arsanın mahallenin çocukları tarafından "arka" olarak adlandırıldığı, tüm çocuklara ait oyun alanı olduğunu, nüfus sayım günlerinde üç kuşağı aynı anda ağırlayan, mahallenin sosyal toplanma alanı olduğunu, mahallenin içerisinden geçen seyyar ticaretçilerin varlığını (eskiciler, sucu vb.) öğreniyoruz. Hükümet Caddesinden (Mimar Sinan Caddesi) giriş alan Saray Atik Cami sokakta çocuklar için oyun alanıdır. Gerçek'ten sokakta oynadıkları top oyunları yüzünden etrafındaki bahçe duvarları arkasındaki tüm yapılara aykırı olarak oyun alanına bakan tek pencereli evin camını sürekli kırdıklarını öğreniyoruz.

Saray Atik Camii Sokağın doğu cephesindeki kent surlarına cepheli parsellerin üçüncüsünün sahibinin evini ikiye bölerek dört çocuklu eğitimci bir aileye kiraya verdiğini, mahallenin çocuklarının bu evin bahçesinde sürekli fırınlanmış patates yediğini; Sokakta yer alan evlerin görünürde her ne kadar bahçe duvarlarıyla yalıtılmış olsalar da öğleden sonraları seçilen komşu evinin bahçesinin tüm komşuların toplanma yeri olduğu bilgisine erişilmiştir.

Günümüzde ise eski camiye ait arsa duran trafiğin hiç eksik olmadığı bir alan haline gelmiştir. Sokak'ta yaşayan sınırlı sayıda ki çocuk ancak Saray Atik Cami Sokak'ta kısıtlı oyun alanı imkânına sahiptir.

Şekil 34. Saray Atik Camii sokakta oynayan çocuklar

Alan çalışmasında yapılan gözlemler ve değerlendirmelerde; Mimar Sinan Caddesi üzerinden giriş alan Saray Atik Cami Sokak, ziyaretçiler için davetkâr olmadığı görülmüştür. Yapılan yaya gözlemlerinde Mimar Sinan Caddesindeki yaya kullanıcılarının çok küçük bir kısmının sokağı kullandığı gözlemlenmiştir. Özellikle günümüz kullanım fonksiyonları incelendiğinde Trabzon Kent Tarih Müzesi gibi bir fonksiyonu barındırıyor olmasına, çeşitli özel sektör teşebbüsleri ile açılmış kafeleri bulunmasına rağmen sokağın girişinden bu fonksiyonlar hissedilmemektedir. Mahalle ölçeğinde bir irdeleme yapıldığında, savunma amaçlı dışa kapalı içe dönük yaşantı olgusuyla kurgulanmış organik yol ağının varlığını koruyor olması nedeniyle sokağın kapalılığının sürdürdüğü söylenebilir.

Mimar Sinan Caddesinden alana girişi sağlayan ana sokak olarak nitelendirilebilecek Saray Atik Sokağın bilinirliği adres sorma yöntemiyle alan yakınlarında sorgulanmış ve Mimar Sinan Caddesinden geçmekte olan vatandaşlar tarafından yeri tarif edilememiştir. Trabzon tarih müzesinin yeri sorulduğunda ise yer tarifini yapabilmektedirler. Saray Atik Sokak belki de 146 yıldan fazladır ismini korumuş ender sokaklarımızdandır. Buna karşın Trabzon Tarih Müzesi 2006 yılında Saray Atik Camii Sokak üzerinde yer alan tarihi binanın

işlev değişikliğiyle düzenlenmiş bir müzedir. Henüz 17 yıllık bir hizmet süresi olmasına rağmen yaklaşık 146 yıllık bir sokaktan daha bilinirdir.

Yapılaşma:

- Alanda yer alan Saray Atik Camii arsası olarak bilinen meydan alanına Mimar Sinan Caddesi üzerinden giriş alan Saray Atik Sokak ile de erişilebilmektedir. Ancak bu sokak sadece yaya erişimine imkân verecek genişliktedir. Sokak düzensiz genişliktedir. En geniş yeri 2,5 metredir. Sokak girişinde yer alan yapılar terkedilmiştir. Sokak girişi güvensizlik hissi oluşturmaktadır.
- Alana erişilen bir diğer sokak Islahane Sokak üzerinden giriş alan Çifte Hamam Sokaktır.
- Alanda yer alan meydanda sürekli olarak duran trafik varlığı tespit edilmiştir.
- Alanda bulunan sokak ağları yeterli aydınlatmaya sahip değildir.
- Alanda hiç kent mobilyası bulunmamaktadır.
- Alanın tamamında sokak kaplamaları kötü durumdadır.
- Bahçeli nizamda olan evlerin bahçelerinde bulunan yeşil ögesinin kentsel peyzaj öğeleri olarak mekâna katkı sağladığı görülmektedir.

Bekir Gerçek tarafından nakledilen sokak kullanımının yaya ve hayvan ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Diğer sokaklara göre nispeten geniş olan Saray Atik Cami Sokak haricindeki bazı sokaklar sadece yaya ulaşımına imkân verecek şekilde kurgulanmıştır.

Saray Atik Cami Sokak üzerinde çok sayıda tescilli yapı bulunduğu, birçoğunun ileri düzeyde onarıma ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Aysu 1973'te ve Kuloğlu 1993'te yaptıkları tespitlerinde binaların yapılaşmalarını 100 yıl öncesine dayandırmaktadırlar. Günümüzde aradan geçen zamanı eklersek bugün var olan tarihi yapı stokunun yaklaşık 130 yıl öncesine ait olduğu söylenebilir. Alanda yer alan sivil mimarlık örnekleri azalmış olmalarına rağmen genel itibarıyla Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait yapılardan oluşmaktadır.

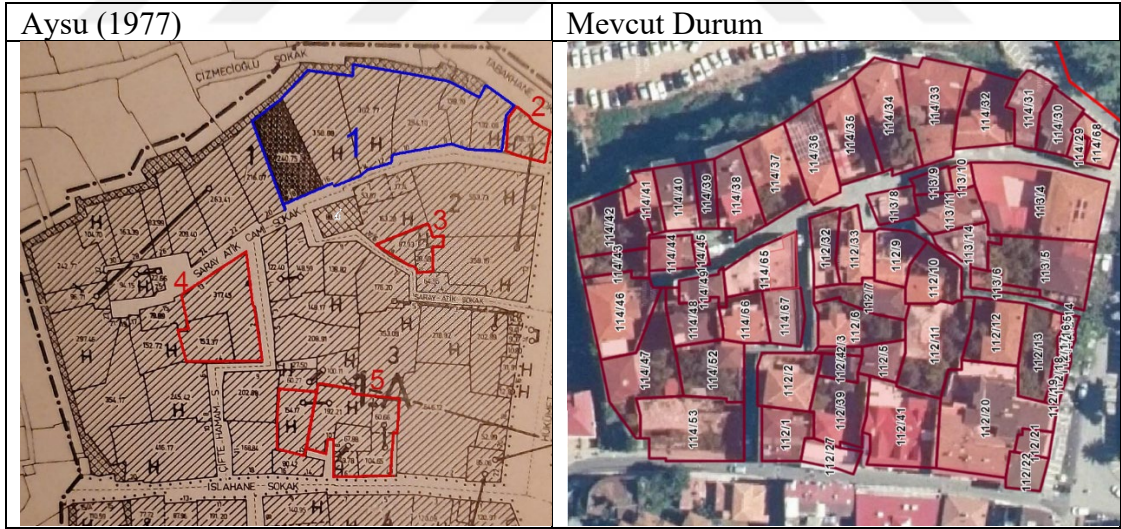
Alanda yer alan parsel örüntüsünün tamamen serbest formlara sahip olduğu ve kaçak yapılaşma nedeniyle parsel biçimlerinde bazı bozulmaların söz konusu olduğu ifade edilebilir. Alanda yapılan incelemelerde, sokak ve meydan alanlarının bahçe duvarları tarafından tanımlandığı, bu bahçe duvarlarının opak ve aynı zamanda göz seviyesinin

üzerinde bir yüksekliğe sahip oldukları tespit edilmiştir. Ancak yakın dönemde üretilen yapılarda, bahçe mesafelerinin göz ardı edildiği de izlenmektedir.

3.1.1. Yer

Yerleşim alanında yer alan parsel örüntüsü geleneksel yerleşim dokularındaki gibi ince tanelidir. Çalışma alanının parsel örüntü düzeni incelendiğinde düzenli kenarlara sahip bir örüntü göstermediği tespit edilmiştir. Aysu'nun araştırmaları sırasında Tapu-Kadastrodan elde ettiği veriler "Tapu Kadastro Parsel Sorgulama" uygulaması üzerinden elde edilen yeni veriler ile karşılaştırılmıştır.

Aysu'nun çalışmasının üzerinde işaretlenen 1 nolu alanda yer alan parselleri birbirlerinden ayıran sınır çizgilerinde yapılan değişikliklerle bazılarının metrekarelerinin arttığı, bazılarının ise azaldığı, 2 ve 4 nolu alanlarda yapılan ifraz işlemleri ile parsel sayısının arttırıldığı, 3 ve 5 nolu alanlarda ise tevhit ile parsel sayısının azaldığı tespit edilmiştir. (Şekil 34.)

Şekil 35. Parsel örüntü deseni

Aysu (1977) çalışmasında parsellerin örüntü düzenlerinin oluşum süreçleri ile ilgili net bilgilere erişilemediğini ancak Tapu Kadastrodan elde ettiği verilerle parsellerin veraset ya da satış işlemleri gibi nedenlerle giderek küçüldükleri tespitinde bulunmuştur. Alan üzerinde

günümüzde yapılan incelemelerde ise Aysu'nun tespitini destekler nitelikte alanların olduğu ancak apartman tipi konutların üretilmiş olduğu alanlarda ise tevhit işlemleri ile parsellerin birleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma alanının içerisinde yer alan desen örüntüsü oldukça kuvvetli tarihsel bağlam oluşturan kale duvarlarının varlığıyla şekillendiğinden, sürekli ancak düzensiz ve asimetric sınırlara sahip parseller tarafından oluşturulmuştur. Parselleri birbirinden ayıran yapılaşmayla şekillenen sınırlar ise alan içerisinde yaşamış sosyal yapının geometrik yansımasıdır. Alanın üç boyutlu geometrisi bilinçli olarak planlanmamış, canlı bir varlık gibi organik olarak büyümüş hissini uyandırmaktadır. Bu bağlamda çalışma alanının, Norberg-Schulz tarafından tanımlanmış olan “romantik tarzda” bir yapılaşma türüne uyduğu söylenebilir. Romantik tarzın belirgin olduğu alanlar dikkatli ve ihtiyaca yönelik olarak tasarlandıklarında bile süslemelerindeki bolluk, çeşitlilik ve özgürlük nedeniyle kimi zaman “mantıksız” görünmektedirler. Romantik tarzda üretilmiş yerlerin gösterdiği tipik karmaşıklık alanda ansızın samimiyet ya da gizemle karşılaşmanıza neden olmaktadır. Bu bağlamda birçok penceresiyle sokağı avlu duvarı üzerinden aşarak izleyen evi samimi, sırtını tamamen sokağa dönmüş sağır duvarlarıyla avlu duvarını aşan evi ise gizemli olarak tanımlayabilmek mümkündür.

3.1.2. Bina-Cephe- Arayüz

Saray Atik Cami Sokak üzerinde yer alan konutlar Kuzey-Güney Yönünde kale duvarı ile girift ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Yapı bahçelerinde yer alan yeşilliklerin zaman zaman bahçe duvarları üzerinden sokağa taşıdığı gözlemlenmiştir. Yapılarda kullanılan geleneksel malzemeler; taş, sıva, ahşap ve alaturka kiremittir. Alanda yer alan tarihi binalarda ağırlıklı olarak sarı ve beyaz rengin kullanıldığı tespit edilmiştir. Saray Atik Camii Sokağın Mimar Sinan Caddesine cepheli yapılarından sol tarafta olan yapı beden duvarlarında yer yer sıva dökülmeleri bulunduğu tespit edilmiştir. Saray Atik Sokağın sağ tarafına cepheli bitişik nizamda üretilen konut yapısının oldukça eskimiş olduğu tespit edilmiştir. Sokağın sol tarafına cepheli yapının kamusal kullanıma sunulduğu ve restore edildiği tespit edilmiştir. Sokak üzerinde insan sağlığını ve güvenliğini tehdit eden yapılar bulunmaktadır.

Alandaki yoğun yapılanma nedeniyle gün içerisinde zemin ve I. katların güneşlenme imkânı azalmıştır.

Aysu'nun (1977) çalışmasında alanda yer alan konut sakinlerinin ısınmak için linyit kömürü ve fındıkkabuğu kullandıklarını, bu sebeple oluşan dumanların dar yolların bulunduğu alanda çökmeler yaparak hava kirliliği oluşturduğunu tespit etmiştir. Günümüzde alanın tamamında doğal gaz hattı mevcut olup az sayıda yapının ısınması halen kömür ile sağlanmaktadır. Alanda hava kirliliği bu sebeple bulunmamaktadır.

Saray Atik Cami Sokak 4m genişliktedir. Ancak yola yaklaşık bir metre çıkma yapan iki konut yapısı hizasında yol genişliği 3 metreye düşmektedir.

Aysu (1977) çalışmasında alanda yer alan konutların fiziksel olarak eskimesi ve çevrenin bozulması nedeniyle konut sahibi Trabzonlu aileler tarafından mahallenin terk edildiğini, konutlarını ya kiraya vermeyi ya da satmayı tercih ettiklerini tespit etmiştir. Alanda yapılan yüz yüze görüşmelerde, genellikle merkeze yakın olarak oturmak isteyen ancak ekonomik durumu merkez dışarısında oturduğunda kentle bağlantısını kopartacak derecede yetersiz olan kişilerin yerleştiği bilgisine ulaşılmıştır. Bölge de göçmenlerin de ikamet ettiği tespit edilmiştir. Göçmen nüfus olarak adlandırabilecek Afgan kökenli kiracıların Saray Atik Camii Sokak üzerinde yer alan fiziksel eskimişlik düzeyi yüksek yapıda oturdukları tespit edilmiştir. Çifte Hamam Sokak ta yer alan bir yapının zemin katında da Afgan göçmenlerin oturduğu tespit edilmiştir. Afgan kökenli kiracıların kira ücretlerinin düşük olması ve kent merkezine yürüyerek ulaşabilme olanağına sahip olabilmek için ikamet olarak burayı tercih ettikleri düşünülmektedir. Günümüzde ulaşılan bu veriler de Aysu'nun tespitinin hala geçerliliğini koruduğunu göstermektedir.

3.1.3. Fiziksel Konfor

Aysu (1977), çalışmasında Saray Atik Camii Sokak içerisinde üç çeşit çevre sorunundan bahsetmiştir. Aysu bu sorunları, ulaşım yoğunluğu nedeniyle oluşan hava kirliliği, gürültü, titreşim ve tıkanıklık olarak sıralamıştır. Aysu(1977) Yoğun trafiğin kanal mekân olarak tanımlanabilecek bölgelerden geçmesi nedeniyle ulaşımda yaşanması muhtemel zorluklar ile birlikte, gürültü, titreşim ve hava kirliliği gibi çevre sağlığını tehdit eden sonuçlara dikkat çekmiştir.

Alan içinde ulaşımı sağlayan yol dokusunun Belediye tarafından yapılan alt yapı çalışmaları nedeniyle kötü durumda olduğu tespit edilmiştir. Sokaklarda yer yer bina duvarlarına yaslanmış halde üst üste dizilmiş kaldırım taşlarından oluşmuş yığınlar bulunmaktadır. Mahalle sakinleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerde de sokak mekânındaki bu durumun uzun süredir devam ettiği ve bu yüzden sokak kullanımının sınırlandırıldığı bilgisine erişilmiştir.

Şekil 36.Yol dokusundan örnekler

3.2. İnsan Ölçeğinin Mekânsal Bağlamda Değerlendirilmesi

3.2.1. Meydan Konfor Bileşenleri Bağlamında İnsan Ölçeği

Mülakatta, Saray Atik Sokak içerisinde yer alan eski camii arsası olarak tanımlanan alanda bugün yıkılmış olan Saray Atik Camii'nin, Osmanlı yerleşmelerinde gözlemlenen birleştirici bir sosyal rol üstlenmeleri nedeniyle küçük yerleşim yerlerinin merkezinde,

mescit ya da cami inşa etme geleneği nedeniyle inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Aysu'nun çalışmasında Orta ve iç kale tarafından çevrelenen tarihi merkezin içerisinde camii ya da mescit bulunan beş küçük yerleşmeye ait tespiti, dışa kapalı içe dönük mahalle dokusu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Saray Atik Camii arsası bugün Saray Atik Camii Sokak ile bütünleşmiş bir meydancık işlevi görmektedir. Meydan alanı 11,9 m x14.93 m ölçüleri ile Alexander'ın küçük kamu meydanlarının insan ölçeğinde olabilmesi için 13,716 m x 18,280 m olarak tanımladığı ölçü sınırının içerisinde yer almaktadır. Ancak tamamen duran trafik baskısı altında algısı zayıflatılmaktadır.

Meydanın algılanan kapalılık değerinin değişkenliği farklı iki noktada yapılan kapalılık oranı hesaplamasıyla tespit edilmiştir. A noktasında hesaplanan kapalılık oranı 1,48 m dir. D/H değeri 1 m ile 2,5 m arasında iken kullanıcıda dengeli dış alan hissi oluşmaktadır. B noktasında hesaplanan kapalılık oranı ise 4,4 m dir. D/H oranı 4 metre ve üzerinde iken kullanıcıdaki kapalılık hissi kaybolmaktadır.

Şekil 37. Meydan kapalılık oranı hesaplanan noktalar

Şekil 38. Meydan alanına farklı bakışlar

Meydan alanının büyüklüğü aynı zamanda Gehl tarafından tanımlanan sosyal görüş mesafeleri ile uyumludur.

Meydan alanında mahallede yaşayanların ya da ziyaretçilerin oturabileceği herhangi bir kentsel mobilya bulunmamaktadır. Geçirgen sınır duvarları nedeniyle meydan alanından fark edilebilen tasarlanmış tek oturma alanı çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından kullanılmakta olan binanın avlusunda yer almaktadır. Alana yapılan farklı periyotlardaki ziyaretlerde binanın avlusunda oturan hiçbir kullanıcıya rastlanmamıştır.

Şekil 39.Sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılan yapının avlusu

Meydan alanında ki kentsel donatı ve mobilya eksikliğinin nedeninin alanda sürekli var olan duran trafik olduğu düşünülmektedir.

Şekil 40.Meydan alanı ve bağlantılı sokaklarında duran trafik

3.2.2. Sokak-Kapalılık Bileşenleri Bağlamında İnsan Ölçeği

Sokak bağlamında ikinci olarak irdelenen insan ölçeğini sağlayan kriter sürekliliktir. Sokak mekânının tanımlı olabilmesi için kenar sınırlarının yapılı çevre tarafından belirlenmiş olması gerekir. Çalışma alanı içerisinde yaya ve taşıt ulaşımını sağlayan sokaklar bulunmaktadır.

Bu sokaklardan sadece Mimar Sinan Caddesinden giriş alan Saray Atik Camii Sokak araç girişi için uygundur. Saray Atik Sokağın ise en geniş yeri 2,5 metredir. Ancak sokak genişliğinin 1 metreye düştüğü noktalar bulunmaktadır.

Şekil 41.Saray Atik sokak

Çifte Hamam Sokak ise Saray Atik Sokakla bağlandığı noktadaki en kesiti ilk dönüşte daha da azalmaktadır.

Şekil 42.Çifte Hamam sokak

Duvar izlerinin parsel sınırlarını takip ederek oluşturulduğu tespit edilmiştir. Belirgin ve farklı doku, yükseklik ve elemanlarla (kimi zaman bahçe duvarı kimi zaman yapı beden duvarı) ile çizilen belirgin sınırlar nedeniyle, Saray Atik Camii Sokak alana giren ziyaretçiye, beklenmedik kırılmalarla farklı perspektifler sunmaktadır.

Şekil 43.Saray Atik sokak üzerinden Mimar Sinan caddesine çıkış

Şekil 44.Saray Atik Camii sokaktan meydan alanına gidiş

Şekil 45.Subaşı Çıkmazından meydan alanına gidiş

Saray Atik Camii sokakta yer alan ikinci tip konutların yer aldığı parsellerdeki yerleşimi de avlulu düzene uygun olmasına karşın Gerçek'in de naklettiği üzere bazı konut yapılarının kiralanmak üzere sahipleri tarafından bölünmüş olması nedeniyle yol kenarı ile ilişkili olmaları konutlara hem sokaktan hem de avludan girilebilmesini sağlamıştır. Sokak boyunca var olan perspektif algısını bu tip yapıların cumbaları, yüksek bahçe duvarları ve yeşil doku ile kurdukları ilişki zenginleştirmektedir. Bu bağlamda yerleşim örüntüsünün insan ölçeğini sağladığı hipotezi güçlenmektedir.

		
<p>Sokaktan doğrudan binaya giriş</p>	<p>Bölünen konuta eklenen ikinci kapı</p>	<p>İkinci kapı ile geçilen bahçe bölünerek üretilmiş yapı</p>

Şekil 46.Sokak-yapı giriş ilişkisi

Saray Atik Cami Sokak'ta kısmi güneşlenme sorunu bulunmaktadır. Özellikle Saray Atik Camii Sokağın bitiminde yer alan 114/44 nolu parsel alanı üzerinde inşa edilmiş olan iki katlı yapının yakınında yer alan dört katlı bina ile arasında 1 metre olması sebebiyle, Batı tarafında yer alan çıkmaz sokak hiç güneş almamaktadır. Saray Atik Sokak ve Çifte Hamam Sokak tarafında ise yer alan plan dışı uygulamalar nedeniyle ihlal edilmiş bahçe mesafeleri ile birlikte yapı yükseklikleri sokağın güneşlenmesine engel olmaktadır. Gereğinden fazla dar olan sokakta doğal havalandırma sağlanamamaktadır.

Şekil 47.Sokak-güneşlenme

3.2.3. Sokak-Güvenlik Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği

Ticari ve kamusal kullanımlara ait yapıların beden duvarları üzerine monte edilmiş Saray Atik Camii Sokağı izleyen kameralar olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 48.Saray Atik Camii sokak üzerinde yer alan güvenlik kameraları

Şekil 49.Saray Atik sokak

Mimar Sinan Caddesi üzerinden Saray Atik Sokağa girişte sağ tarafta ticarethane olarak kullanılan iki katlı bir yapı sol tarafta ise tek katlı bir yapı bulunmaktadır. Sokak çoğunluğu fiziksel olarak oldukça eskimiş ve terk edilmiş bina beden ve avlu duvarları ile çevrelenmiştir. Biri sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılan yeni yapılmış yapı olmak üzere iki apartman tipi konutta sokaktan cephe almaktadır.

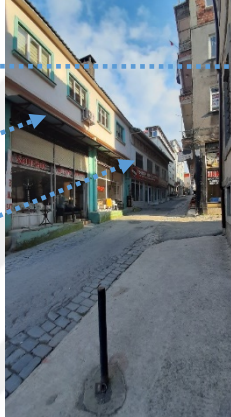
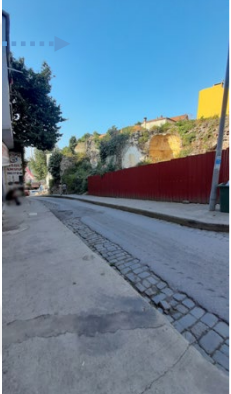

Sokak üzerinde yer alan mimarlık ofisinin sahibine yöneltilen sokağın güvenliği ile ilgili sorularda da sokağın kör noktalarının olması sebebiyle zaman zaman madde bağımlıları tarafından kullanıldığı öğrenilmiştir. Sokaktan cephe alan apartman tipi konutun giriş kapısı ve ilk iki katına ait pencerelerin güvenlik yoksunluğu nedeniyle demir parmaklıklarla kaplandığı düşünülmektedir. Saray Atik Sokak kullanılarak iç meydan alanına ulaşma; yürüme hızı ile 68 saniye sürmektedir. Sokağın ilk kolu 44 adımda, ikinci kolu 10 adımda üçüncü ve en dar kolu ise 28 adımda tamamlanmaktadır. Alanda gerçekleştirilen çalışmalar esnasında alana erişim için oldukça kısa olan yolu kullanan hiçbir kullanıcıya rastlanmamıştır. Sokağın güvenlik hissi oluşturmaması nedeniyle kullanıcılar tarafından çok tercih edilmediği düşünülmektedir.

Alan içerisinde izlenemeyen noktalara sahip tek sokak Saray Atik Sokaktır. Buna karşın alan içerisinde yer alan yeni yapı stoklarının neredeyse tamamının zemin kat pencerelerinde güvenlik amaçlı demir parmaklıklar kullandıkları tespit edilmiştir.

Saray Atik Camii Sokak üzerinden Islahhane Sokağına erişim 120 adım sürmektedir. Sokak üzerinde sırasıyla 25., 28., 37., 46., 55., 59., 62., 70., 85., 88., 98., 107 adımlarda konut yapılarının kapıları bulunmaktadır. Bu durumun sokakta yürüyen insan için güvenlik hissi uyandırdığı düşünülmektedir. Geleneksel yerleşim dokusunun özellikleri nedeniyle güvenliğin sağlanabilmesi için Jacops'un önerdiği sokağı izleyen gözler fikrine ilave olarak "sokağı duyan kulakların" varlığı olarak düşünülebilir.

3.2.4. Sokak-Çeşitlilik Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği

Çalışma alanında sokak bağlamında insan ölçeğini sağlayan çeşitlilik ilkesinin varlığı irdelenmiştir. Jacops'un önerdiği fonksiyonel çeşitlilik ilkesi gereği alanda yer alan binaların zemin kat cephelerinde yer alan konut harici kullanımlar araştırılmıştır. Çalışma alanını çevreleyen, Mimar Sinan Caddesi ve Islahhane Caddesine cepheli konutların zemin kat seviyesindeki kullanımlarının tamamının ticari amaçlı yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanım türünün, zamanla yapıların opak olarak üretilmiş zemin kat seviyesinde yer alan duvarlarının yer yer geçirgen cephelerle değiştirilmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu ticari kullanım şekli Mimar Sinan Caddesinden giriş alan Saray Atik Camii Sokak, Saray Atik Sokak ve Çifte Hamam Sokak tan cephe alan hiçbir yapıda bulunmamaktadır.

	114/68 P		Mimar Sinan Caddesi
	113/4 P		Mimar Sinan Caddesi
	112/27P-112/1P	<p>Islahhane</p> <p>Caddesi</p>	<p>114/53P</p>
	112/21P-112/22P-112/20P		

Şekil 50.Sokak-çeşitlilik

Çalışma alanının içerisinde yer alan Saray Atik Camii Sokak üzerinde ise tamamı ticari amaçlı kullanıma sahip iki adet kafe bulunmaktadır. 114 Ada 30 Nolu parselde yer alan kafeye sokaktan avluya, avludan da binaya erişilerek gidilebilmektedir. Sokak ile ilişkili avlu duvarı geçirgen değildir. 114 Ada 36 nolu parselde bulunan kafeye ise direkt sokağa açılan kapısından girilebilmektedir. Binaya ait avlu kale duvarına yaslı şekilde bulunmaktadır. Yapının sokak ile ilişkili cephesi cephesi sağır olarak üretilmiştir.

114/30 Parsel		Saray Atik Camii Sokaktan Görünüş	
114/36 Parsel		Saray Atik Camii Sokaktan Görünüş	

Şekil 51.114/30 ve 114/36 nolu parsellerde yer alan ticari işleve sahip yapılar (Yapı planları (Kuloğlu, 1994).)

Alan içinde ticari faaliyetlerini sürdüren iki kafe işlevinin de çeşitlilik kriterine katkı sağlamadığı tespit edilmiştir. Bunun nedenlerinden biri işlev faktörünün yerine getirilmiş olmasına rağmen, ticaret işlevi yüklenmiş iki yapı duvarlarının da geçirgen olmamasıdır. Kafe mekânları kalabalık müşteri gruplarını ağırlıyor olsalar dahi hareketlilik sokak mekânına yansımamaktadır. 114/36 nolu parselde bulunan kafe işlevli konutun kale duvarına bitişik deniz manzaralı avlusu da aynı şekilde sokak mekânından algılanamamaktadır.

Şekil 52.Saray Atik sokaktan cephe alan ticari amaçlı yapılara ait konum ve görünüşler

3.2.5. Avlu-Sınır Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği

Saray Atik Camii Sokak üzerinde yer alan avlulu yapılar incelendiğinde tarihi yapılara ait avlu duvarlarının yüksek ve opak olması nedeniyle avlularının sokak düzeyinden fark edilmediği tespit edilmiştir. Saray Atik Camii Sokağın hemen başında yer alan 113/4

parseldeki yapının oldukça büyük bir avlusu bulunmasına rağmen sokak üzerinden fark edilmemektedir. Aynı zamanda yapıya ait avlu üzerinin açılır-kapanır çatı örtüsüyle örtüldüğü tespit edilmiştir. Bu sebeple avlu duvarı üzerinden ağaç vb. gibi doğal bileşenler görülmemektedir. Benzer şekilde 114/34, 114/35, 114/36, 114/37, nolu parsellerde yer alan yapıların avluları sınır bileşenlerinin opak olması nedeniyle sokak düzeyinden algılanmamaktadır. Saray Atık Sokak üzerinde yer alan yapıların da avluları opak sınır bileşenleri nedeniyle sokak seviyesinden görülmemektedir. (Şekil 53). Ancak bazı yapılara ait avlu sınır bileşeni yükseklikleri I. kat seviyesindedir. Bu sebeple avlu içerisinde yer alan ağaç. vb. gibi peyzaj elemanları sokak seviyesinden fark edilebilmektedir. (Şekil 37).

113/9,113/10,113/11 nolu parsellerde yer alan yapı gruplarına ait avlu ise çevresini saran geçirgen ve göz seviyesi altında yer alan duvarları sebebiyle sokak seviyesinden algılanabilmektedir. Ayrıca avlu ile sokak arasında yer alan duvar bileşeni ile bütünleşmiş sarmaşık türünde bitkiler doğal sınır bileşeni olarak algılanmaktadır.(Şekil 52).

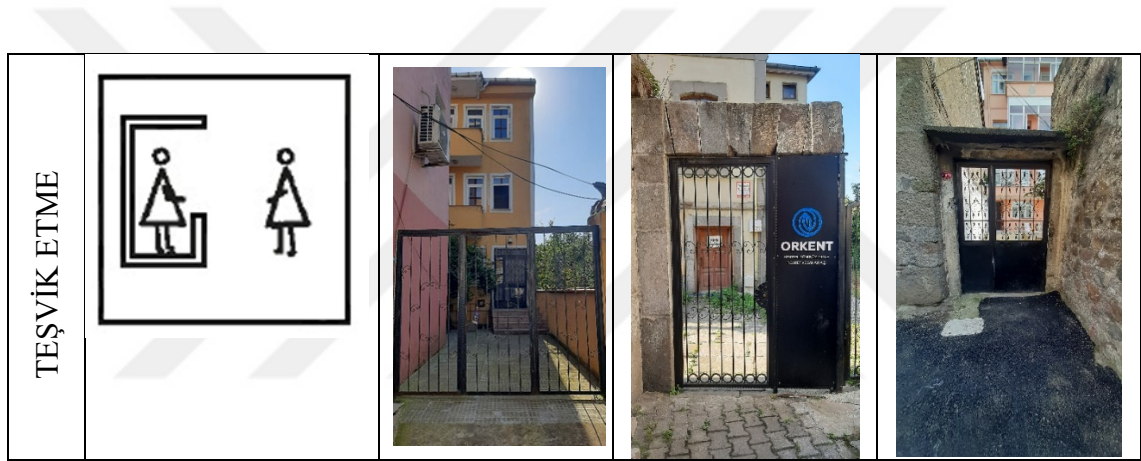
114/46,114/47, 114/48 ve 114/49 nolu parsellerde yer alan yapıların ise avlu sınır bileşenleri geçirendir. (Şekil 54).

Şekil 53.Doğal sınır bileşenleri

Şekil 54.Opak sınır bileşenleri

Şekil 55.Geçirgen sınır bileşenleri

Gehl tarafından tanımlanan göz hizasındaki kentlerde zemin kat sevipleri için tanımlanan analizler incelendiğinde alanda yer alan yapıların zemin kat düzeyinde sokakla kurdukları ilişkinin genellikle dostane, kısıtlı alanlarda ise zaman zaman sıkıcı olduğu düşünülmektedir.

3.2.6. Avlu-Geçiş Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği

Çalışma alanı içerisinde yer alan binalara erişimin iki farklı türde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Konuta ilk erişim şekli sokaktan avluya, avludan da binaya erişim şeklindedir. Bu tip yapılara ait avlu mekânı yüksek bahçe duvarları ile sokak mekânından ayrılmaktadır.

Doğrudan sokak mekânından giriş alan geleneksel yapıların duvarları da zemin kat seviyesinde opaklıklarını muhafaza etmektedirler.

Şekil 56.Saray Atik Sokak üzerinde avlu düzenini muhafaza eden konut örnekleri

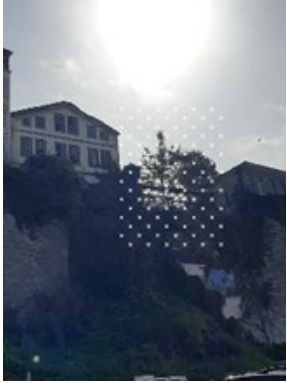
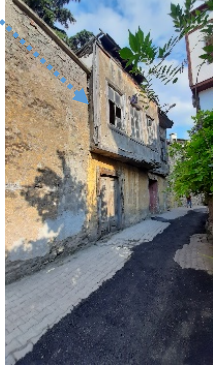

Şekil 57.Sokaktan doğrudan giriş alan konut tiplerine örnekler

3.2.7. Bina Kütle Bağlamında İnsan Ölçeği

Çalışma alanı içerisinde yer alan geleneksel yapı stokunun, sonrasında farklı işlevlerde hizmet vermeleri gerekse de tamamının konut olarak kullanılmak üzere üretildiği tespit edilmiştir.

Saray Atik Cami Sokakta yer alan 1 nolu ada yerleşiminde ki konut tipleri incelendiğine Kale duvarlarının üzerine ya da çok yakınına inşa edildikleri, ancak Gerçek’inde belirttiği gibi sokakta yer alan bir konutun kuzey-güney doğrultusunda gelişen bitişik düzeni bozarak kale duvarı ile birleşmediği, bahçe duvar üzerine yaslanarak sokağa doğru yönlendiği tespit edilmiştir. 114/33 parselde yer alan konutu kale duvarına bitişik yerleşim göstermeyen 114/6 Parselde yer alan konuttan ayıran en büyük niteliği 114/6 parselde bulunan yapının sokak tarafında yer alan cephelerinin yüksek oranda opak olmasına rağmen, sokağı izleyen pencerelerinin varlığıdır. Bu yerleşim düzeninin nedeninin, parsel üzerinde inşa edilmiş ikinci bir konutun kale duvarına yaslanmış olması olduğu düşünülmektedir. Kale duvarına bitişik olarak üretilen konutlar Batı’da yüksek bahçe duvarlarıyla sokaktan soyutlanmışlardır. Konutlara girişler sokaktan geçilen bahçe-avlu karışımı bir alandan sağlanmaktadır. Saray Atik Camii Sokağın üzerinde yer alan yeni tarihli üretilmiş bazı apartman tipi yapı stoklarının ise çevreleyen bahçe duvarları bulunmamaktadır. Saray Atik sokağın sonunda yer alan çıkmaz sokağın doğu tarafında üretilen ve Subaşı çıkmazından cephe alan apartman tipi iki konutun yoldan uzakta bahçeden geçilen bir girişi bulunmaktadır.

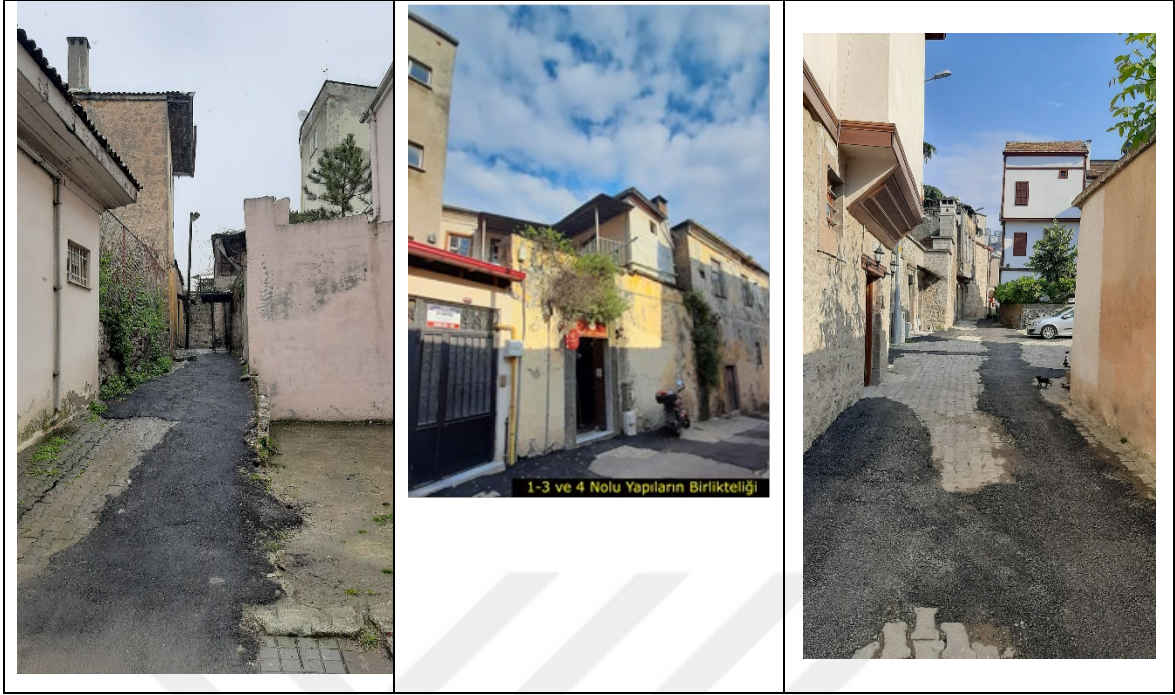
I.Nolu Adanın Doğu Tarafı	114/46P	(URL-29, 2022) 		
	Doğu tarafı parsel örüntüsü			
	114/36 P		114/33 P	

Şekil 58.Kale duvarı yapılaşma ilişkisi

Şekil 59.Yeni dönem yapı cephe biçimlenmesi

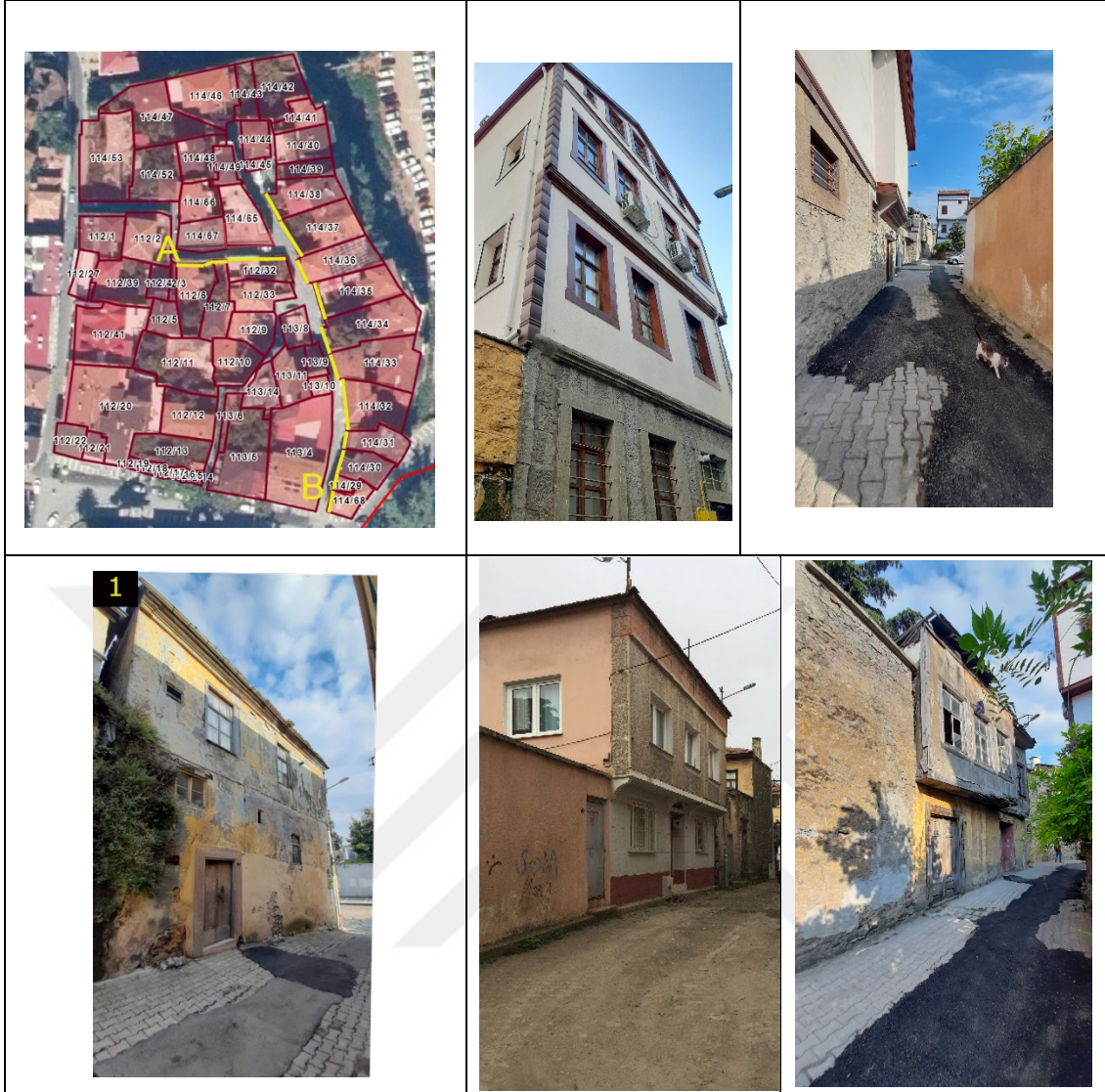
144 Ada 65 parselde yer alan yeni dönem özellikleri gösteren yapı, bahçe mesafelerini ihlal edilerek inşa edilmiştir. Bununla birlikte yapı iki katlıdır ve yüksekliği insan ölçeğiyle uyumludur. Parsel cephe hattı boyunca yapının ön cephesinde kırılmalar yapılmıştır. Parselin her metrekaresini kullanabilmek için yapıldığı düşünülen tasarım nedeniyle cephe hantal uzunluktan kurtarılmıştır. Yapının cephe hattı boyunca sokağa çıkma yapan balkonları da bulunmaktadır.

Şekil 60.Çalışma alanında yapı kütlelerinin bir araya gelişleri

3.2.8. Bina-Cephe Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği

Kentsel alanda insan ölçeğini sağlayan bina cephe çeşitliliği Ashihara tarafından önerilmiştir. Bu tür çeşitliliği elde etmek için bina cephe karakterinin 20-25 metrede bir değişmesi beklenmektedir. Alanda yer alan parsel örüntüsünün ince taneli olması cephe ritminin her 20-25 metrede bir değişimine olanak sağlamaktadır. Alanın insan ölçeği bağlamında cephesel hareketlilik kriterini sağladığı görülmektedir.

Şekil 61.Çeşitli cephe nitelikleri

3.2.9. Bina-Detay Bileşeni Bağlamında İnsan Ölçeği

Aysu (1973) da alana yönelik gerçekleştirdiği tespitlerinde geleneksel öğretilerle yapılmış kırma, haçvari ve beşik çatı olmak üzere üç farklı çatı tipinden bahsetmiştir. Aysu'nun tespitinde üç çatı tipinde de kaplama malzemesi olarak alaturka kiremit kullanılmıştır. Geleneksel yapıların dışında yer alan bina çatılarının düz teras çatı şeklinde imal edildiklerini belirten Aysu, bunun nedeninin yasa dışı olarak binalara ilave kat ekleme arzusu olduğunu belirtmiştir. Günümüzde alanda yapılan tespitler de benzer durumu desteklemektedir.

Şekil 62. Alanda yer alan pencere ve çeşitli süsleme-detay bileşenleri

Alanda yer alan binaların detay bileşenleri incelendiğinde cephelerinde 1 m x 2 m oranında ve daha küçük boyutlarda birçok detay barındıkları tespit edilmiştir. Saray Atik Camii sokağın meydan alanına kadar olan 120 adımlık hat üzerinde sokağa cepheli 12 adet kapı bulunmaktadır. Alanda bulunan hiçbir sokak bina detay bileşenlerinin tamamının görülebilmesi için Gehl tarafından tanımlanan etkili görüş mesafesini sağlamamaktadır. Ancak göz seviyesinde yer alan birçok detay bileşen bulunmaktadır. Alanda yer alan binaların cephelerinde ait oldukları dönemlere ait üretim yöntemlerinde ki farklılıklar nedeniyle de çeşitlilik bulunmaktadır. Bu durum bina cephelerine malzeme ve doku farklılıkları olarak yansımıştır.

Şekil 63. Alandaki sokaklar ile ilişkili kapılar

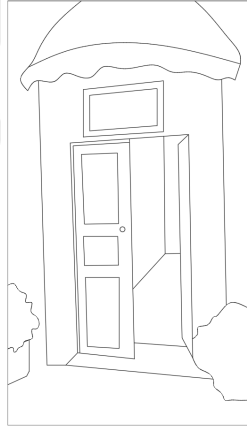
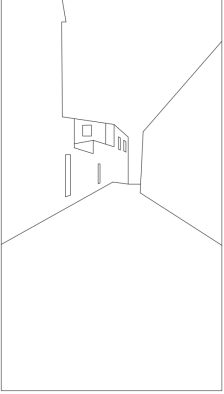
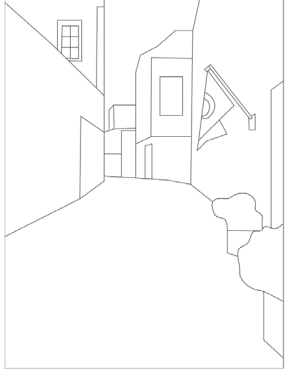
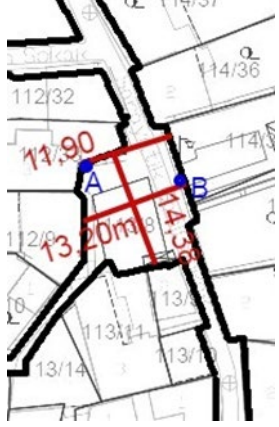
Her ne kadar günümüz kullanımı incelendiğinde oluşturulma amacının dışında otopark alanı olarak kullanılıyor olsa da sosyal kimliğe faydalı olduğu düşünülen meydan alanına sahiptir. Kamusal yaşamın geçtiği mekânları (yol ve meydan) tanımlıdır. Saray Atik Cami Sokak ve Saray Atik Sokak tanımlı sınırlara sahiptir. Çifte hamam sokağın Islahhane caddesine bağlanan kolunda tarihi hamamın sadece kalıntılarının kalmış olması nedeniyle sınır aşınması mevcuttur.

Mekân, kullanıcıları için insan ölçeğinde deneyimsel çıkarımlar sunabilir. Alan içerisinde motorlu taşıt trafiği olmadığı için mekân gürültüden ve tehlikeden uzaktır. Bu kullanıcı için görme, konuşma ve dinleme olanaklarının oluşmasına imkân verir. Alanda bulunan Trabzon Kent tarihi müzesinin varlığı insanları mekâna çekebilir. Bu durum kamusal alanları kullanan insan sayısını arttırabilir. Ancak kent mobilyasının yokluğu ve meydan alanındaki duran trafiğin varlığı ortadan kaldırılmalıdır. Alandaki kentsel sınırların

etkinliği kent mobilyaları vasıtasıyla artırılabilir. Alan içerisinde gölgelik oluşturacak bitkilendirme çalışmaları yapılabilir.

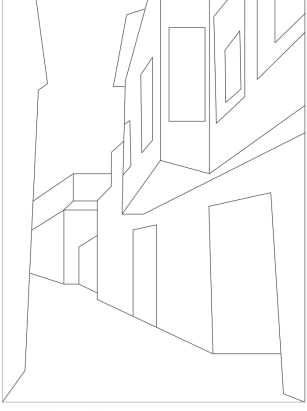
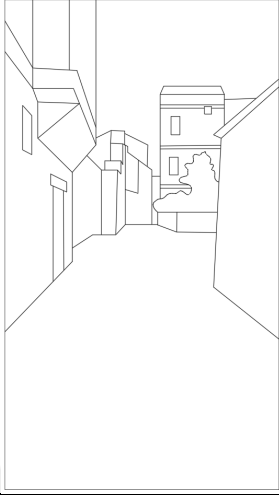
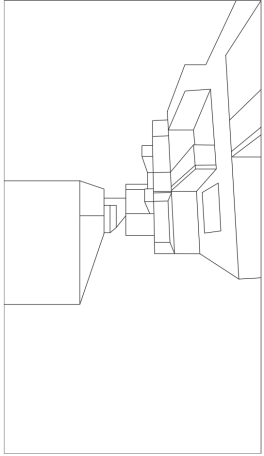
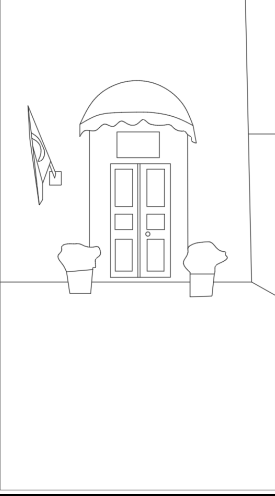
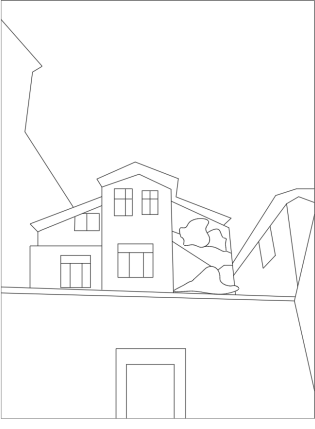
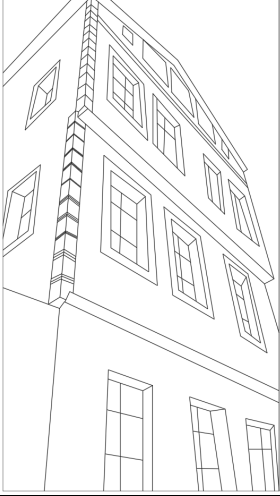
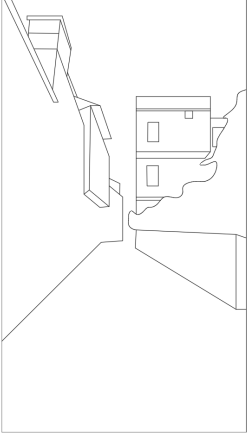
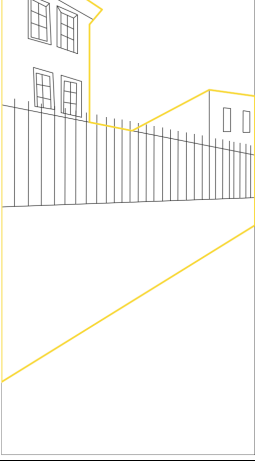

Çevresiyle güçlü bağ kurabilen küçük ölçekli yapıların alandaki varlığının devam ettirilmesi önemlidir. Yıkılana kadar koru yaklaşımından ziyade sosyal kullanım imkânlarının araştırılarak yeniden işlevlendirme çalışmalarının yapılması alan içerisindeki sosyal yaşamın desteklenmesi için önemli görülmektedir.

Yapılan çalışmalar neticesinde alanda var olan insan ölçeğini sağlayan tasarım kriterleri Şekil 63'te bir araya getirilmiştir. Bu kriterler; bağlam, kapalılık, cephede çeşitlilik, detaylar ve süslemeler, harmony, sokağı izleyen gözler ve sokağı duyan kulaklar olarak sıralanabilir.

İLKE	GÖRSELLEŞTİRME			
BAĞLAM	LYNCH, JACOBS, STİPO, PPS			
KAPALILIK	ASHIHARA, GEHL			

Şekil 64. Alanda insan ölçeğini sağlayan tasarım kriterleri

Şekil 64'ün devamı

<p style="text-align: center;">CEPHEDE ÇEŞİTLİLİK</p>	<p style="text-align: center;">ASHİHARA, KRİER</p>			
<p style="text-align: center;">DETAYLAR VE SÜSLEMELER</p>	<p style="text-align: center;">MEHAFFY</p>			
<p style="text-align: center;">HARMONY</p>	<p style="text-align: center;">MAKOWER</p>			

Şekil 64'ün devamı

Bağlam: İnsan ölçeğinin var olabilmesi için en önemli unsurlardan kabul edilen bağlam kriteri alanın çok katmanlı tarihi bir geçmiş barındırması nedeniyle sağlanmaktadır. Alanı oluşturan parsel örüntüsü ve geçmişte alanda yaşamış insanların sosyo-geometrik üretimleri nedeniyle alanın tarihi dokusu da son derece karakteristik özellikler göstermektedir. Günümüz de yapılmış işlev değişikliği çalışmaları kapsamında alana kazandırılmış Kent Tarihi müzesi de Lynch'in de öncüllediği gibi önemli bir "landmark" noktası olmuştur.

Kapalılık: Alanda insan ölçeğini sağladığı tespit edilmiş bir diğer tasarım kriteri ise kapalıdır. Ashihara ve Gehl'in tanımlamış olduğu D/H seviyelerini yakalayan orantıların alanda mevcut olması, sokak kamusal alanının Ashihara'nın tanımlamalarıyla uyumlu sınır sürekliliğine sahip olması ve alanın merkezinde bir noktada yer aldığı söylenebilecek meydan alanının ölçülerinin Krier'in ve Gehl'in tespit ettiği ölçülerle uyumlu olması bu kriterin oluşmasını sağlamıştır.

Cephede Çeşitlilik: Alanda yapıyı çevreyi oluşturan yapıların cephelerinde Krier'in önerdiği cephe hareketleri ve parsel örüntüsünden kaynaklandığı düşünülen Ashihara tarafından önerilen 20 m -25 m de bir farklılaşan cephe ritimleri tespit edilmiştir.

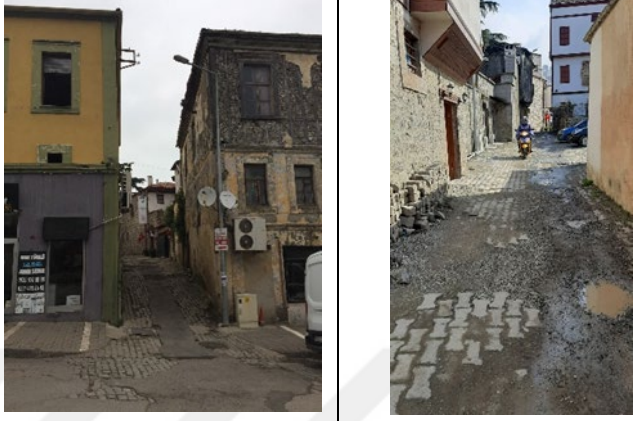

Detaylar ve Süslemeler: Mehaffy ve arkadaşları tarafından önerilen yapıları insan ölçeğine yaklaştıran detay ve süslemeler alanda üretilen hem eski dönem yapılarında hem de yeni dönem yapılarında gözlenmiştir.

Harmony: Macower tarafından ölçeklerin uyumu olarak tanımlanan harmony alanda üretilen yeni ve eski yapıların arasında mevcuttur. Bu kriterin alanda eski ölçülerini koruyan parsellerin ve yapıların bulunması, birleştirilmiş parsel sayısının ise sınırlı olması nedeniyle oluştuğu düşünülmektedir.

Sokağı İzleyen Gözler: Jacobs'un kamusal alanda insan ölçeğinin sağlanabilmesi için önerdiği önemli bir güvenlik şartı olan sokağı izleyen gözler kriteri alanda sağlanmaktadır. Yapıların yerleşim düzenleri ve sokakla cepheleri vasıtasıyla kurdukları ilişkiler incelendiğinde alanın Saray Atik sokak haricindeki tüm kamusal alanlarının, yapıların pencerelerinden gözlenebildiği, ayrıca alanda üretilen yeni işlev kullanımları nedeniyle Saray Atik Camii Sokağın meydan alanına bağlandığı ilk kolu ve meydan alanının kameralar ile de izlendiği tespit edilmiştir. Gehl'in insanların kendilerini güvende hissedebilmeleri için alanda olması gereken sosyal görüş mesafesi ise tanımlanan eşik değerlerle uyumlu olarak tespit edilmiştir.

Sokağı Duyan Kulaklar: Alexander ve Gehl insanların kamusal alanlarda kendilerini güvende hissedebilmeleri için tehlike anında duyulabileceklerini bilmeleri gerektiğini tespit etmişlerdir. Alanda var olan yan yana birçok tekil konuttan meydana gelen örüntü düzeni nedeniyle sokakla ilişki kuran birçok konut kapısı bulunmaktadır. Sadece Saray Atik Camii Sokağı meydan alanına bağlayan 120 adımlık kol üzerinde 12 kapı bulunmaktadır. Bu insanın herhangi bir tehlike anında yardım alabileceğini düşünmesini sağlamaktadır.

Fiziksel olarak yerinde yapılan incelemelerle varlığı tespit edilen niteliklerin kişi tarafından algılanan niteliksel özelliklerle uyumluluğunun karşılaştırılabilmesi için Ewing ve arkadaşları tarafından kamusal alan kalitesinin ölçülebilmesi için geliştirilen ölçeğin sadece insan ölçeğini kapsayan değerlendirme çalışması alanda yürüme yöntemiyle uygulanmıştır. Yürüme esnasında ölçüm yapanın görüş hattıyla sınırlı olan tespitlere Şekil 65 de yer verilmiştir.

İNSAN ÖLÇEĞİ'NİN ÖLÇÜLMESİ			
KRİTER	AŞAMA	AÇIKLAMA	ALAN FOTOĞRAFLARI
1.Uzun Görüş Hatı Sayısı	AŞAMA I.	Tüm çalışma alanı boyunca binaları sağınıza alarak yürüyün. (Yürüme sınırı ne olacak, çalışmada önerilen 120 adım)	
	AŞAMA II.	Yürürken önünde uzağı görebiliyor musun? Yürürken uzağı görebildiğiniz herhangi bir zamana 1 değeri verin. (Uzaklığı yaklaşık olarak 300 metre ilerisi olarak düşünün)	
	AŞAMA III.	Yürürken sağında uzağı görebiliyor musun? Yürürken uzağı görebildiğiniz herhangi bir zamana 1 değeri verin. (Uzaklığı yaklaşık olarak 300 metre ilerisi olarak düşünün)	

Şekil 65. İnsan ölçeğinin ölçülmesi

Şekil 65'in devamı

1.Uzun Görüş Hatı Sayısı	AŞAMA IV.	<p>Yürürken solunda uzağı görebiliyor musun? Yürürken uzağı görebildiğiniz herhangi bir zamana 1 değeri verin.</p> <p>(Uzaklığı yaklaşık olarak 300metre ilerisi olarak düşünün)</p>		
	AŞAMA V.	Aksi takdirde 2-4. adımlar için 0 kaydedin.	0	0
	AŞAMA VI.	Önceki adımlardan elde ettiğiniz puanları toplayın. 0 ile 3 arasında bir değere sahip olmalıyız.	0	0
2. Ölçme yapan kişinin tarafındaki pencerelerin sokak seviyesindeki oranları	AŞAMA I.	Tüm çalışma alanı boyunca binaları sağınıza alarak yürüyün. (önerilen 120 adım)		
	AŞAMA II.	Yürürken, yan tarafınızdaki cadde kaldırım boyunca uzanan binaların ön cephesini not edin.		

Şekil 65'in devamı

	AŞAMA III.	Yol boyunca uzanan bu binalardan pencerelerin olduğu kaldırım notu sokak seviyesi.		
	AŞAMA IV.	Yüzeyin oranını tahmin edin birinci katın alanı (sokak seviyesi) kaldırım boyunca uzanan binalar pencerelerden oluşmaktadır. Ondalık olarak kaydedin. Ondalık artışlarla (.10) kullanın.	0,1	
3.Ortalama Bina Yüksekliği	AŞAMA I.	Tüm çalışma alanı boyunca binaları sağınıza alarak yürüyün. (önerilen 120 adım)		
	AŞAMA II.	Yürürken, binaların yüksekliğine dikkat edin. (sokağın yürünen tarafındaki binaların)		

Şekil 65'in devamı

	AŞAMA III.	Binaların ortalama yüksekliğini tahmin edin (Sokağın yürünen tarafı boyunca, sokak oranı dikkate alınarak)	6m	
4.Ölçme Yapan Kişinin Tarafındaki küçük bitkiler	AŞAMA I.	Tüm çalışma alanı boyunca binaları sağınıza alarak yürüyün. (önerilen 120 adım)		
	AŞAMA II.	Yürürken, yan tarafınızdaki küçük bitkileri not edin.		
	AŞAMA III.	Çalışma alanı içinde karşılaşılan küçük bitkilerin sayısını not edin.	5	

Şekil 65'in devamı

5.Ölçme Yapan Kişinin tarafındaki sokak eşyaları ve diğer sokak elemanlarının sayısı	AŞAMA I.	Tüm çalışma alanı boyunca binaları sağınıza alarak yürüyün. (önerilen 120 adım)		
	AŞAMA II.	Yürürken, not edin. Sokak mobilyalarının varlığı (banklar, lamba direkleri vb.) ve diğer sokak öğeleri (gazete kutuları, park metre, vb...).		
	AŞAMA III.	Çalışma alanı içerisinde karşılaşılan mobilya ve diğer sokak eşyaları gibi sokak parçalarının sayısını kaydedin		42

Şekil 65'in devamı

DEĞERLENDİRME			
KRİTERLER	KAYDEDİLEN DEĞER	ÇARPANLAR	KAYDEDİLEN DEĞER*ÇARPAN
1. Uzun görüş hattı sayısı (her iki taraf, çalışma alanının ötesinde) *yukarıdan	0	-0.74	0
2. Sokak seviyesinde pencere oranı (yürünen taraf içinde)	0	1.10	0
3. Ortalama bina yüksekliği (Yürünen taraf içinde)	6	-0.003	-0,018
4. Küçük bitki sayısı (yürünen taraf içinde)	5	0.05	0,25
5. Sokak mobilyası ve diğer sokak eşyalarının sayısı (yürünen taraf)	42	0.04	1,68
Sabit Ekle		+2.61	1,92
İnsan Ölçeği Puanı		4,53	

Ölçeğin puanlama sistemine göre minimum değer 1 maksimum değer 5'tir. Alana Saray Atik Camii Sokakta girişten itibaren 120 adımlık bir mesafe İnsan ölçeği puanı maksimuma yakın çıkmaktadır. Bunun nedeni alanın sahip olduğu kapalılık ve yapı yükseklikleridir. Bulunan değer 4,53'tür. Çıkan sonuç alanda insan ölçeğinin varlığının kullanıcı tarafından hissedilebildiğini düşündürmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez kapsamında yürütülen analiz çalışmaları kapsamında kentsel mekânlardaki algılanan kalite niteliklerinin kentsel dokuyu oluşturan fiziksel bileşenlerin özelliklerine göre farklılaştıkları ve sosyal faktörler ile bire bir ilişkili oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda kentsel mekâna yönelik hissedilen veya istenen kalite niteliklerinin kullanıcıların bireysel algılarına bağlı olarak değiştiği görülmüştür.

Trabzon gibi yaklaşık 4000 yıllık bir tarihi geçmişe sahip bir kentte gerçekleştirilen kentsel okuma çalışmasının sonuçları diğer tarihi kentlerimize ait kentsel doku alanlarına yönelik yapılacak kentsel mekân kalite niteliklerinin geliştirilmesine yönelik planlama çalışmalarına altlık olabilecek güncel yaşam verilerini de içermektedir.

Yapılan literatür araştırması ışığında ve Trabzon içerisinde seçilen Ortahisar Geleneksel yerleşim dokusunda yapılan gözlemler sonucunda iki temel unsurun mekân ve yaşam arasındaki etkileşimin oluşmasına katkı sunduğu tespit edilmiştir.

Kentsel yaşamın ortaya çıkmasına sebep olan bu iki unsurdan ilki ve en önemlisi insan/kullanıcıdır diğeri ise kentsel mekândır. Her iki unsorda etkileşime girdikleri süreç içerisinde birbirlerini değiştirme gücüne sahip olmasına rağmen, insan/kullanıcıyı birincil düzeyde önem noktasına taşıyan, kentsel mekân ile iletişimi tercih hakkını kullanarak başlatıyor olmasıdır.

Kentsel açık mekânlar, insan/kullanıcı tarafından tercih edilebilmek için bir takım özellikler içermelidirler. Fiziksel olarak “insan ölçeği” ile oranlı, insanın yaşamsal aktivitelerine (yürüme, yemek yeme vb. gibi) olanak sağlayan, insan duyularının eşik değerleriyle (görüş mesafesi, gürültü düzeyi, hava şartlarından korunma vb. gibi) uyumlu olan, ulaşılabilir, kişisel rotalara uyum sağlayabilecek geçirgenlikte ve güvenli olan kentsel açık mekânlar insan/kullanıcının tercih ettiği kentsel açık mekânlardır.

Kentsel yaşam ancak mekân ve insan/kullanıcı arasındaki iletişim başladığında ve sürdürülebildiğinde oluşur. Bir yerleşim yeri ile insan arasındaki iletişim salt yaşanan zaman ile sınırlı değildir. Yapı alanının sahip olduğu doğal ve yapay fiziksel şartlar beraberinde sosyal,

kültürel ve tarihi verileri de barındırır. Yapılı çevrenin sahip olduğu bu bağlam nedeni ile insan ölçeği algısının kültürel farklılıklar barındırması kaçınılmazdır. Kültürel farklılıkların oluşturduğu sosyo-geometrik yapı da doğal olarak her kültürün kendine ait insan ölçeğini yansıtmaktadır.

Ortahisar geleneksel yerleşim dokusu özelinde yapılan incelemeler sonrasında, yerleşim dokusunun geneline ait tarihi karakterin bazı parsellerde yitirilerek apartman tipi konutların inşa edilmiş olmasına rağmen bölgenin hala insan ölçeği ile uyumlu yapılaşmaya sahip olduğu gözlenmiştir. Bunun nedeninin konut dokusu yitirilmiş olsa da ince taneli parsel örüntüsünün korunmuş olması olduğu düşünülmektedir.

Dolayısıyla, geleneksel yerleşim dokusundaki parsel yapısı, bahçe kullanımı- kamusal açık alanlar insan ölçeğini güçlendiren unsurlar olup özellikle yapı yükseklikleri mevcut yapılara uyum vb. kriterler nedeniyle insan ölçeğinin zayıflamasına engel bir durum ortaya koymaktadır. Makro verilerin yanı sıra mikro ölçekli cephe düzenlemeleri ve kentsel mobilyalar ve bileşenler de ağırlıklı olarak insan ölçeğinin hissedilmesini kolaylaştıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 1996. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınevi, İstanbul.
- Alexander, C., 1965. A City Not A Tree. Architectural Forum, 1,122, 58-62.
- Alexander, C., 1970. Şehir Ağaç Değildir, Çeviren: Olgun Erşenkal, Mimarlık, 56-64.
- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M., Jacobson, M., Fisdahl-King, I., and Angel, S.,1977. A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction, Oxford University Press, New York.
- Arlı, A., 2010. Habitat II Tartışmaları ve İstanbul'da Toplumsal Dönüşüm, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8,16, 367-388.
- Ashihara, Y., 1981. Exterior Design in Architecture, Van Nostrand Reinhold, London.
- Aysu, E.,1977. Eski Kent Mekanlarının Düzenlenme İlkeleri: Kent Planlama Bütünü İçinde Sistematik Bir Çözümleme-Planlama-Tasarlama Modeli Trabzon Kenti Orta-İç Kale Tarihi Yerleşimi Üzerine Bir Deneme, İDDM Akademisi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Bayraktar, N., ve Girgin, Ç., 2010. Kooperatif Üst Birlikleri Tarafından Gerçekleştirilen Konut Yaşam Çevrelerinde Kentsel Yaşam Kalitesi Açısından Bir Değerlendirme/ Batıkent Örneği, Gazi Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Dergisi, 25, 2, 201-211.
- Bayramoğlu, H.,1982. Toplumsal Bilimlerde Yapı Kavramı Yapısal Yaklaşımlar ve Yapısalcılık, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bektaş, C.,1996. Kenti Savunmak/Kentli Olmak. Cogito, 8, 91-95.
- Bozdoğan, R., 2004. Birleşmiş Milletler Uygulamaları ve Yerel Yönetimler. Öneri Dergisi, 6, 22, 229-235.
- Brown, N., 1966. Edward T. Hall, Proxemic Theory. CSISS Classics.
- Burke, S., Placemaking and Human Scale City. <https://www.pps.org/article/placemaking-and-the-human-scale-city>, 15 Mayıs 2021.
- Cairns Regional Council, Cairns City Centre Master Plan Report., 2019.
- Campoli, J., and Maclean, A., 2007. Visualizing Density, Composed in Joanna MT, Printed and bound by Capital Offset in Concord, New Hampshire.
- Cansever, T.,1996. Şehir, Cogito, 8, 125-129.
- Ching, F. D., 2008. İç Mekan Tasarımı, YEM Yayın, İstanbul.
- Churchman, A.,1999. Disentangling the Concept of Density, Journal of Planning Literature, 13,4, 389-411.

Conrads, U., 1991. 20.yy. Mimarisinde Program ve Manifestolar, Çeviren: Dr.Sevinç Yavuz, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbulCrowhurst Lennard, S. H., and Lennard, H. L., 1987. Livable Cities—People and Places: Social and Design Principles for the Future of the City, Gondolier Pr Imcl Concil, Southhampton, New York.

Çalışkan, O., Mashhoodi, B., ve Şenyel, M., 2018. Kentsel Dokunun Nitelenmesinde Yapı Örüntüsünün Morfolojik Göstergeleri, Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı II.Kentsel Morfoloji Sempozyumu, Ekim, İstanbul, "Değişkent", Değişen Kent, Mekan ve Biçim, Bildiriler Kitabı : 311-329.

Delfim Santos, L., and Martins, İ., 2007. Monitoring Urban Quality of Life: The Porto Experience, Social Indicators Research, 80, 411-425.

Dülger Türkoğlu, H., Bölen , F., Korça Baran, P., ve Marans, R. W., 2007. İstanbul'da Konut Alanlarında Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi. Mimarlık Dergisi, 335.

Düzenli, H. İ., 2010. Trabzon Mahalle İsimleri (1486-2008), Düzenleyen: Ö. İskender Tuluk ve H. İbrahim Düzenli, Trabzon Kent Mirası Yer-Yapı Hafıza , Klasik Yayınevi, İstanbul, 453-463.

El Din, H. S., Shalaby, A., Farouh, H. E. and Elariane, S., 2013. Principles of Urban Quality of Life for A Neighborhood, HBRC Journal, 9, 86-92.

Emeralp, S., 2005. Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı, IULA-EMME, İstanbul.

Erbey, D., 2020. Kentsel Bellek Yitimine Çare Olarak Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı, Düzenleyen: İclal Dinçer, Zeynep Enlil, Hüseyin Kaptan'a Armağan-Kent ve Planlama, YEM Yayınevi, İstanbul, 266-288.

Erduran, M. G., 2014. Kent Yönetimine Katılımın Bir Aracı Olarak Yerel Gündem 21 ve Türkiyede'ki Örnek Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erson, L.,1995., Türkiye'nin Ev Sahipliği Yaptığı Dünya Konferansı: Habitat II, Planlama Dergisi, 3,4, 10-15.

Ersoy M., 2016. Kentsel Planlama Kuramları, Düzenleyen Melih Ersoy, İmge Kitabevi, Ankara.

Ewing, R. and Handy, S., 2009. Measuring the Unmeasurable: Urban Design Qualities Related to Walkability. Journal of Urban Design, 1,14, 65-84.

Ewing, R., Clemente, O., Handy, S., Brownson, R. C. and Winston, E., 2005. Measuring Urban Design Qualities Related to Walkability. Robert Wood Johnson Foundation, New York.

Ewing, R., Clemente, O., Necherman, K. M., Purciel-Hill, M., Quinn, J. W. and Rundle, A., 2013. Measuring Urban Design: Metrics for Livable Places, Island Press, Washington.

Feliciotti, A., 2018. Resilience and Urban Design A Systems Approach to The Study of Resilience Urban Form: Learning From Case of Gorbals, PhD Thesis, University of Strathclyde, Glasgow.

Gehl, J.,2011. Life Between Buildings—Using Public Space, Island Press, Washington.

Gehl, J.,2020. İnsan İçin Kentler, Çeviren:Erdem Erten, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Gehl, J., Kaefer, L. J. and Reigs, S.,2006. Close encounters with buildings, URBAN DESIGN International,11, 29-47.

Gladden, M. E., 2018. A Phenomenological Framework of Architectural Paradigms for the User-Centered Design of Virtual Environments. Multimodal Technologies and Interaction, 4,2, 80.

Güllüpnar, F.,2012. Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi, Çağdaş Yerel Yönetimler, 21,3, 1-29.

Gür, Ş. Ö.,1996. Mekan Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon.

Hasol, D.,1995. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayın, İstanbul.

Hospers, G. J., 2010. Lynch's The Image of the City after 50 Years: City Marketing Lessons from an Urban Planning Classic, European Planning Studies , 2073-2081.

İlhan, N. Ç. ve Aktoğlu Erkan, E. Ö., 2020. Sokağın Kaybolan İşlevi Değişen Kimliği, Düzenleyen: İclal Dinçer, Zeynep Enlil, Hüseyin Kaptana Armağan-Kent ve Planlama YEM Yayınevi, İstanbul, 327-348.

Jacops, J., 2009. Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Çeviren: Bülent Doğan, Metis Yayınları, İstanbul.

Kandemir, Ö., ve Kasap, L., 2017. Mekan Tasarımında Değişen Ölçek Anlayışı ve Yok-Yerler İlişkisi, Sanat Tasarım Dergisi, 7,17, 50-67.

Karaman, Z. T.,1998. Habitat II ve Yerel Gündem 21 Sorumluluğu, Türk İdare Dergisi, 421, 347-364.

Karsenberg, H. and Laven, J.,2016. The City At Eye Level, Edited: Hans Karsenberg, Jeroen Laven, Meredith Glaser and Mattijs van't Hoff, The City at Eye Level Second and Extended Version Lessons for Street Plinths, Eburon Academic Publishers, Delft, 14-25.

Keleş, R.,1998. Kentbilim Terimleri Sözlüğü İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R., 2017. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.

Kıray, M., 1972. Örgütlemeyen Kent, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Kıyak, A. E.,1997. Kentin Biçimsel ve Mekânsal Kurgusunun Çözümlemesine Dair Bir Yöntem Önerisi ve Ayvalık Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Konkol, J. R., 2015. Fostering social and economic diversity through parcelization of large urban development sites. A test case in Seattle's Centre District, Master Thesis of Architecture, University of Washington.

Köksal, A., 1994. Zorunlu Çoğulluk/Mimarlık ve Sanatta Dilin Süreksizliği, ATT Yayınları, İstanbul.

Krier, R.,1979. Urban Space, Academy Editions, London.

Kuloğlu, N.,1994. Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihi Çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri: Ortahisar Örnek Çalışması, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

- Kürküoğlu, E. ve Ocakçı, M., 2015. Kentsel Dokuda Mekânsal Yönelme Üzerine Bir Algı Davranış Çalışması: Kadıköy Çarşısı Bölgesi, Megaron, 365-388.
- Lee, Y., 2019. *Breaking Down The Human Scale*, Royal Academy of Art, Den Haag.
- Lefebvre, H., 2014. *Mekanın Üretimi*, (Çeviren: Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lynch, K., 2010. *Kent İmgesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Makower, T., 2014. *Touching the City-Thoughts on Urban Scale*, John Wiley and Sons Ltd., West Sussex, United Kingdom.
- Mehaffy, M., 2022. New Urbanism in the New Urban Agenda: Threads of an unfinished (global) reformation. <https://www.cnu.org/publicsquare/2022/02/28/new-urbanism-new-urban-agenda-threads-unfinished-global-reformation> 27 Nisan 2022.
- Mehaffy, M., Kryazheva, Y., Rudd, A. and Salingaros, N., 2019. *A New Pattern Language for Growing Regions: Places, Networks, Processes*, Sustasis Press, Portland, Oregon.
- Merriam-Webster.com Dictionary, 06.15.2021. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/texture>.
- Milken, R., 2013. The Critical Reception of Christian Norberg-Schulz's Writings on Heidegger and Place, Architectural Theory Review, 18, 3, 340-355.
- Moroni, S., 2016. Urban density after Jane Jacobs: the crucial role of diversity and emergence. City, Territory and Architecture, 3, 13, 1-8.
- Nar, M. Ş., 2014. Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Levi Strauss ve Yapısalcılık, Antropoloji, 27, 29-46. https://doi.org/10.1501/antro_0000000225
- Norberg-Schulz, C., 2001. Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma, Çeviren:İdil Üçer, Mimarlık, 297, 42-43.
- Norton, C., 2016. *The Role of Fine Urban Grain in Securing Diversity of the Urban Centre*, Department of Architecture and The Built Environment Faculty of Environment and Technology, PhD Thesis, University of the West of England, Bristol.
- Ocakçı, M., 2012. *Kent Dokusu*, Düzenleyen: Melih Ersoy, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, Ninova, İstanbul, 189.
- Oktay, D., and Rüstemli, A., 2010. Measuring The Quality of Urban Life and Neighbourhood Satisfaction: Findings from Gazimagusa (Famagusta) Area Study. International Journal of Social Sciences and Humanity Studies, 2, 2, 27-37.
- Sakar, S. ve Ünlü, T., 2019. Mekanın Biçimlenişi ve Kentsel Karakterin Oluşumu, Planlama, 29, 2, 129-146.
- Salingaros, N., 1999. Architecture, Patterns, and Mathematics, Nexus Network Journal, 1, 1, 75-86.
- Salingaros, N., 2017. *Design Patterns and Living Architecture*. Sustasis Press, Portland, Oregon.
- Sharr, A., 2013. *Mimarlar için Düşünürler/Mimarlar için Heidegger*, Çeviren:Volkan Atmaca, YEM Yayın, İstanbul.

Summerson, J., 1998. Heavenly Mansions and other Essays on Architecture, W. W. Norton & Company Inc., New York, 1-28.

Tekeli, İ., 1995. Birleşmiş Milletler Konferanslarının Yapısal Sınırları, İç Gerilimleri, Konferanslar Arası İş Bölümü ve Habitat II, Mimarlık, 266, 12-16.

Teng, L., 2012. Human Scale Development, Master's Thesis in Spatial Planning with an emphasis on Urban Design in China and Europe, Blekinge Tekniska Högskola. Sweden.

Trancik, R., 1986. Finding Lost Space—Theories of Urban Design, Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Türk Dil Kurumu, 2021. Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>

Ulubay, S. ve Feride, Ö., 2020. Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyıl Mekan Anlayışına Etkileri, Megaron, 15,4, 606-613.

URL-1, <https://www.ashihara.jp/da/html/lect0102ea.htm#01>. 25 Haziran 2021.

URL-2, <https://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>. 21 Temmuz 2020.

URL-3, <https://unhabitat.org/about-us>. 21 Temmuz 2020.

URL-4, <https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746>. 21 Temmuz 2020.

URL-5, <https://www.cnu.org/who-we-are/movement>. 26 Nisan 2022.

URL-6, <https://www.un.org/en/conferences/habitat/istanbul1996>. 28 Nisan 2022.

URL-7, <https://www.urbandesign.org.au/what-is-urban-design/>. 20 Kasım 2021.

URL-8, <http://www.urbanmorphologyinstitute.org/urban-form-matters/>. 26 Aralık 2021.

URL-9, <https://www.essexdesignguide.co.uk/design-details/layout-details/urban-grain/> (25 Mayıs 2022).

URL-10, <https://www.dqfnottingham.org.uk/hdg-urban-grain-massing> 14 Aralık 2021.

URL-11, <https://www.designcouncil.org.uk/sites/default/files/asset/document/councillors-guide-to-urban-design.pdf> 14 Aralık 2021.

URL-12, <https://www.planetizen.com/definition/density>. 17 Mayıs 2022.

URL-13, <https://www.arch2o.com/photographer-andy-yeung-captures-dense-urbanism-hong-kong-walled-city-drones/>. 17 Ağustos 2021.

URL-14,
https://urbandesign.org.au/content/uploads/2015/08/INFRA1219_MCU_R_SQUARE_URBAN_PROTOCOLS_1111_WEB_FA2.pdf. 14 Şubat 2022.

- URL-15, <https://simplicable.com/new/human-scale>. 01 Haziran 2022.
- URL-16, https://en.wikipedia.org/wiki/Human_scale. 01 Haziran 2022.
- URL-17, <https://www.pps.org/article/wwhyte>. 15 Şubat 2022.
- URL-18, <https://www.ashihara.jp/html/archives.htm>. 17 Aralık 2021.
- URL-19, <https://www.designsystems.com/christopher-alexander-the-father-of-pattern-language/>. 17 Ocak 2022.
- URL-20, <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=qwan>. 15 Ocak 2022.
- URL-21, <https://stipo.nl/our-vision/?lang=en>. 1 Haziran 2022.
- URL-22, <https://ekoioq.com/2021/05/25/jan-gehl-sehirlerimizi-insanlar-icin-gelistirelim/>. 15 Şubat 2022.
- URL-23, <https://gehlpeople.com/tools/>. 14 Şubat 2022.
- URL-24, <https://archporn.wordpress.com/2009/05/01/trip-1-borneo-sporenburg-by-mvrdrv/>. 20 Mayıs 2022.
- URL-25, https://www.c40knowledgehub.org/s/article/How-to-build-back-better-with-a-15-minute-city?language=en_US. 10 Haziran 2022.
- URL-26, <https://www.dezeen.com/2021/10/26/15-minute-city-carlos-moreno-obel-award/>. 5 Mayıs 2022.
- URL-27, <https://www.mbres.com/Insights/blog/public-space-as-an-office-amenity>. 15 Şubat 2022.
- URL-28, <https://www.pps.org/article/grplacefeat>. 10 Şubat 2022.
- URL-29, <https://earth.google.com>. 15 Haziran 2022.
- URL-30, <https://gehlpeople.com/>: <https://gehlpeople.com/tools/age-gender-tally/>. 14 Şubat 2022.
- URL-31, <https://gehlpeople.com/wp-content/uploads/2020/03/PEOPLE-MOVING-COUNT.pdf>. 14 Şubat 2022.
- URL-32, <https://gehlpeople.com/wp-content/uploads/2020/03/TWELVE-QUALITY-CRITERIA.pdf>. 14 Şubat 2022.
- URL-33, <https://gehlpeople.com/wp-content/uploads/2020/03/PARTICIPANT-SURVEY.pdf>. 14 Şubat 2022.
- URL-34, <https://gehlpeople.com/wp-content/uploads/2020/03/STATIONARY-ACTIVITY-MAPPING-PDF.pdf>. 14 Şubat 2022.
- Usta, V., 2019. Şehzade Süleyman'ın (Kanuni) Trabzon'da Doğduğu Ev Meselesi, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 26, 397-414.

Üçer, Z. A., 2009. Kentsel Yaşam Kalitesinin Belediye Hizmetleri Kapsamında Belirlenmesine ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: Orta Ölçekli Kent Örnekleri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Weber, M., 2000. Şehir Modern Kentin Oluşumu, Musa Ceylan ,Bakış Yayınları, İstanbul.

Wei, Y. and Wang, X., 2014. Interpretation of Urban Texture from the Perspective of Ecoaesthetics:Case Study in China, Urban Planning and Design Research (UPDR), 2, 32-40.

Yücel, A.,1979. Mekan Okuma Aracı Olarak Tipolojik Çözümleme, Derleyen: Mustafa Pultar, Çevre Yapı ve Tasarım.

Zhang, S. and Park, S., 2021. Study of Effective Corridor Design to Improve Wayfinding in Underground Malls, Frontiers in Psychology, 12, 1-12.

Živković, J., 2019. Urban Form and Function, Edited: Walter Leal Filho, Anabela MArisa Azul, Luciana Brandli, Pınar Gökçin Özuyar, Tony Wall, Climate Action, Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals, Series Editor: Walter Leal Filho ,Springer, Cham. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-71063-1_78

6. EKLER

EK 1. Jan Gehl Yaş-Cinsiyet Aracı (URL-30, 2022)

Age + Gender Tally

PEDESTRIANS—10–30 MIN OR 100 PEOPLE (CIRCLE ONE)

AGE			
0-4 toddlers	TOTAL:		
	MALE	FEMALE	OTHER/NOT SURE
5-14 kids			
	TOTAL:	TOTAL:	TOTAL:
15-24 young adults			
	TOTAL:	TOTAL:	TOTAL:
25-64 adults			
	TOTAL:	TOTAL:	TOTAL:
65+ seniors			
	TOTAL:	TOTAL:	TOTAL:

2

NAME

DATE

WEATHER

LOCATION

TIME

ADD MAP HERE

Instructions: Place map over the above box. If you are counting people moving, draw a dotted line across the zone of observation. Count pedestrians moving across the indicated line, noting age and gender for 100 people or 10-30 minutes, whichever comes first. Do not count individuals who do not cross the line, even if they move alongside it.

3

EK 2. Hareket Eden Kişi Sayısını Ölçme Aracı (URL-31, 2022).

People Moving Count

10 MINUTES

CATEGORY		COUNT—TALLY EVERYONE	
PEDESTRIANS	WALKING		TOTAL
	RUNNING/ JOGGING		TOTAL
	SUPPORTED (e.g., wheelchair)		TOTAL
	CARRIED (e.g., stroller)		TOTAL
	ROLLING (e.g., skateboard)		TOTAL
PEOPLE ON BICYCLES			TOTAL

2

NAME

DATE

WEATHER

LOCATION

TIME

ADD MAP HERE

INSTRUCTIONS: Count people moving across the indicated line for 10 minutes. Adjust the location of your line as necessary to maintain a clear sightline from end to end.

3

EK 3. 12 Kalite Kriteri (URL-32, 2022)

TWELVE URBAN QUALITY CRITERIA

LOCATION:

- = YES
- = IN BETWEEN
- = NO

Protection	<p>Protection against traffic and accidents.</p> <ul style="list-style-type: none"> Do groups across age and ability experience traffic safety in the public space? Can one safely bike and walk without fear of being hit by a driver? 	<p>Protection against harm by others.</p> <ul style="list-style-type: none"> Is the public space perceived to be safe both day and night? Are there people and activities at all hours of the day because the area has, for example, both residents and offices? Does the lighting provide safety at night as well as a good atmosphere? 	<p>Protection against unpleasant sensory experience.</p> <ul style="list-style-type: none"> Are there noises, dust, smells, or other pollution? Does the public space function well when it's windy? Is there shelter from strong sun, rain, or minor flooding?
Comfort	<p>Options for mobility.</p> <ul style="list-style-type: none"> Is this space accessible? Are there physical elements that might limit or enhance personal mobility in the forms of walking, using a wheelchair, or pushing a stroller? Is it evident how to move through the space without having to take an illogical detour? 	<p>Options to stand and linger.</p> <ul style="list-style-type: none"> Does the place have features you can stay and lean on, like a façade that invites one to spend time next to it, a bus stop, a bench, a tree, or a small ledge or niche? 	<p>Options for sitting.</p> <ul style="list-style-type: none"> Are there good primary seating options such as benches or chairs? Or is there only secondary seating such as a stair, seat wall, or the edge of a fountain? Are there adequate non-commercial seating options so that sitting does not require spending money?
Enjoyment	<p>Options for seeing.</p> <ul style="list-style-type: none"> Are seating options placed so there are interesting things to look at? 	<p>Options for talking and listening/hearing.</p> <ul style="list-style-type: none"> Is it possible to have a conversation here? Is it evident that you have the option to sit together and have a conversation? 	<p>Options for play, exercise, and activities.</p> <ul style="list-style-type: none"> Are there options to be active at multiple times of the day and year?
Enjoyment	<p>Scale.</p> <ul style="list-style-type: none"> Is the public space and the building that surrounds it at a human scale? If people are at the edges of the space, can we still relate to them as people or are they lost in their surroundings? 	<p>Opportunities to enjoy the positive aspects of climate.</p> <ul style="list-style-type: none"> Are local climatic aspects such as wind and sun taken into account? Are there varied conditions for spending time in public spaces at different times of year? With this in mind, where are the seating options placed? Are they located entirely in the shadows or the sun? And how are they oriented/placed in relation to wind? Are they protected? 	<p>Experience of aesthetic qualities and positive sensory experiences.</p> <ul style="list-style-type: none"> Is the public space beautiful? Is it evident that there is good design both in terms of how things are shaped, as well as their durability?

EK 4.Katılımcı Anketi (URL-33, 2022)

FOR SURVEYORS

DIRECTIONS

- 1 Draw a mental box that extends 6-8 feet beyond your body. Approach every third person who walks through that box, regardless of their presumed demographic. Do not approach anyone who appears to be under the age of 18. If you are in an exceptionally crowded space, approach every fifth person.
- 2 Start at Location A (see map) and follow the schedule below.
- 3 Identify yourself as a public life researcher and state who you are working or volunteering for. Then ask if the person has three minutes to answer an anonymous survey about the social life of this space. Tell them what the data will be used for.
- 4 Note age & gender of people who decline your survey (see table on this page).
- 5 Surveys should be filled out directly by the respondent—not asked verbally by the surveyor. It's okay to approach your next person while another is still filling out their survey.
- 6 Have the person place the form in a manila folder to ensure anonymity.
- 7 Aim for 40 surveys through the course of your shift. You are encouraged to obtain more surveys if time allows.

SURVEY DEMOGRAPHICS

Tally people who decline to participate in the survey in this table

15-24 Male	
15-24 Female	
15-24 Other/Unsure	
25-44 Male	
25-44 Female	
25-44 Other/Unsure	
45-64 Male	
45-64 Female	
31-64 Other/Unsure	
65+ Male	
65+ Female	
65+ Other/Unsure	

Call with questions

SCHEDULE

Hour 1

Location A 15 Minutes
 Location B 15 Minutes
 Location C 15 Minutes
 Break 15 Minutes

Hour 2

Location C 15 Minutes
 Location B 15 Minutes
 Location A 15 Minutes
 Break 15 Minutes

Hour 3

Location A 15 Minutes
 Location B 15 Minutes
 Location C 15 Minutes
 Break 15 Minutes

Hour 4

Location C 15 Minutes
 Location B 15 Minutes
 Location A 15 Minutes
 Break 15 Minutes

ADD MAP HERE

THANK YOU FOR PARTICIPATING IN OUR SURVEY ABOUT PUBLIC LIFE IN THIS AREA. YOUR RESPONSES WILL BE KEPT STRICTLY CONFIDENTIAL.

1 How often do you visit this place?

- Daily
- Weekly
- Monthly
- Rarely (once per year or less)
- First time here

2 How did you get here today? (Select option traveled for longest distance)

- Walk
- Bike
- Bus
- Light rail/Streetcar
- Private car
- Taxi/Rideshare
- Private bus/Shuttle
- Other. Please describe

3 What best describes your relationship to this area? (check all that apply)

- Neighbor/Resident
- Employee (of nearby institution/business)
- Student (of nearby school)
- Tourist
- Attendee (cultural event or institution)
- Other. Please describe

4 What brings you to this space today?

- Just passing through
- Shopping/Market
- Spending time with my family
- Meeting up with friends
- Spending time by myself
- Sightseeing
- Recreation/Sports/Exercise
- Walking my pet
- Cultural event/Performance
- Political event/Protest

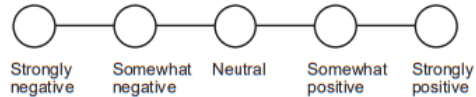
5 If you answered 'just passing through' are you headed anywhere in particular?

- Home
- Work
- School
- Cultural institution
- Restaurant/Bar
- Store
- Another public space
- Other. Please describe

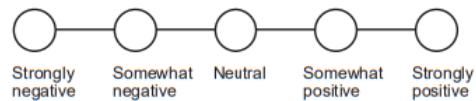
6 How much time do you plan on spending here today?

- Less than 10 min.
- 10 min.
- 20 min.
- 30 min.
- 1 hour or more

7 How do you feel about this neighborhood?

8 How do you feel about this particular public space?

9 What three words would you use to describe this public space?

10 What two things would you like to do in the public spaces of this area that you can't do now?

_____ & _____

12 How would you rate your feeling of personal safety in this space right now?

— — — —
 Very poorly Somewhat poorly Neutral Somewhat well Very well

 Don't know

13 What would make you feel more safe in this place?

14 Please take a few moments to look at the people here. Do you recognize anyone you weren't already planning to meet?

-
- No, I don't recognize anyone here right now
- Yes, I recognize a familiar face, but I don't 'know' them
- Yes, I recognize someone I know but didn't plan to meet

15 What is your age? _____

16 What is the highest level of education you have completed?

- Less than 9th grade
- Some high school
- Completed high School (through grade 12)
- Some college, no degree
- Bachelors or Associate's Degree
- Graduate or Professional Degree

17 Do you identify as

- Female
- Male
- Gender nonconforming
- I prefer not to say
- Other. Please specify

18. Do you identify as? (mark one or more boxes + specify if you wish)

- American Indian or Alaska Native
- Asian
- Black or African American
- Hispanic or Latino
- Native Hawaiian or Other Pacific Islander
- White
- Other. Please specify

19 If foreign-born, what is your country of origin?

20 What is the combined annual income of all working adults in your household?

- \$0 - 9,999
- \$10 - 14,999
- \$15 - 24,999
- \$25 - 34,999
- \$35 - 49,999
- \$50 - 74,999
- \$75 - 99,999
- \$100 - 149,999
- \$150 - 199,999
- \$200K or more

21 What is the street intersection closest to your place of employment or school? (if applicable)

_____ & _____

I am not employed

I am visiting from another city or town

22 What is your home zip code/country of residence?

THANK YOU!

Ek 5. Sabit Aktivite Haritalama Aracı (URL-34, 2022).

MAP

NAME

DATE

WEATHER

LOCATION

TIME

ADD MAP HERE

POSTURE	TALLY choose one per person	ACTIVITIES choose as many as apply				
		WAITING TRANSPORT	CONSUMING FOOD/BEV.	COMMERCIAL ACTIVITY	CULTURAL ACTIVITY	RECREATION PLAY/EXERCISE
STANDING ●						
SITTING PUBLIC □						
SITTING PRIVATE △						
SITTING COMMERCIAL ○						
SITTING INFORMAL ☒						
LYING DOWN ■						
MULTIPLE/ MOVEMENT ×						

ÖZGEÇMİŞ

İlkokulu İcadiye İlköğretim Okulu'nda, Ortaokulu Haydarpaşa Lisesi'nde, Lise öğrenimini de Üsküdar Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı.

1997 yılında kazandığı Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden 2001 yılında mezun oldu. 2008-2013 yılları arasında kendi mimarlık ofisinde çalıştı. 2014 yılında Avrasya Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü Mimari Restorasyon Programına Öğretim Görevlisi olarak atandı. 2015 yılında KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. 2018 yılında çalıştığı üniversitenin Kalite ve Akreditasyon Koordinatörlüğü'nde Koordinatör Yardımcısı olarak görevlendirilen araştırmacı, 2020 yılında Kariyer Geliştirme Araştırma ve Uygulama Merkezine müdür olarak atandı. Evli ve üç çocuk annesi olan araştırmacı halen Avrasya Üniversitesi'nde çalışmakta olup İngilizce bilmektedir.